

483
3079

МАТЕЙ ГЕОРГИЕВЪ

ИКОНОМИЧЕСКОТО МИНАЛО

НА

ГР. СОФИЯ И СОФИЙСКО

(Изследвания)

ПЕЧАТНИЦА "КРАИНА"

О ъ д ъ р ж а н и е

Въведение	1
I. Общи белези	5
II. Загубата на уредба на софийския епископ	29
III. Пръв приемане и политическа на софийци	54
IV. Различия на София и софийско-пръв спо	80
V. Загубата на уредба	103
VI. За софийската класика	117
VII. За софийския монументален дом	123
VIII. Софийски в селв аз софийско	128
IX. Софийската мемориална класика (мемориален сан	132

95/687
МАТЕЙ ГЕОРГИЕВЪ

ИКОНОМИЧЕСКОТО МИНАЛО НА ГР. СОФИЯ И СОФИЙСКО

(Изследвания)

СОФИЯ
Печатница „КАМБАНА“
1926

Предговоръ.

Презъ 1920 година напечатахме книгата „Възраждането на гр. София“ съ единственото намерение да се събератъ и систематизиратъ пръснатитъ материали за възраждането на София; да се заговори за тази светла епоха и да се даде възможностъ на историка да си послужи съ тяхъ. Съ доволство можемъ да отбелѣжимъ, че това последно намерение се изпълни, тъй като въ желанието си учебниятъ комитетъ при Министерството на Народното Просвѣщение, да проучи известни отдѣли на нашето просвѣтно и културно дѣло, издаде книга I: „Нашитъ класни, срѣдни и специални училища преди освобождението отъ Л. Ив. Доросиевъ“. Въ този наученъ трудъ намираме отъ стр. 49 до стр. 71 изложение за „Софийското народно класно училище“. Това изложение е направено изключително върху изнесенитъ отъ насъ презъ 1920 год. исторически материали. Горното обстоятелство ни подтикна въ това тежко време за книжовна ратота, да напечатимъ предлаганитъ изследвания върху „Икономическото минало на София и Софийско“. Тия материали сж събирани паралелно съ вече напечатанитъ и съ право ще ги посочимъ като втора книга, която има за целъ да изнесе отчасти ония ценности за проучване развитието на материалната ни култура презъ робската епоха, които се съдържатъ въ спазенитъ турски архиви.

Изследванията сж направени много близко до текста и изложението на преведенитъ документи, защото само тъй ще бждатъ достъпни за всички четци и само тъй ще послужатъ като строителна материя за реферати, сказки и пр., толкова необходими въ областта на Родинознанието.

Считамъ се задълженъ да благодаря на всички, които сж си поставили за целъ да преведатъ и напечататъ документи изъ турскитъ архиви (у насъ и въ странство). Отъ тѣхнитъ преводи можахме да извлечемъ почти всички сведения за економическото минало на София. Тия изследвания сж още въ своето начало, защото и турската архива за насъ е още непозната и недостъпна.

София, 21 май 1926 год.

М. Георгиевъ.

І. Общи бележки.

1. Изъ рапорта на Лала-Шахинъ Паша.

Презъ 1386 година били поднесени ключоветъ отъ вратитѣ на Софийската крепостъ на Индже Балабанъ бея и турската войска триумфално, безъ бой, влезла въ София.*) Сведения за икономическото състояние на София и софийско отъ това време, намираме въ рапорта на Лала-Шахинъ Паша, главенъ предводителъ на централната частъ отъ Султанъ Мурадовата армия, подъ ръководството на когото турскитѣ войски се доближили до Софийската кутловина и станали неканени съседи на тогавашния софийски господарь Янкула, или Иванъ. Историческиятъ рапортъ на Лала-Шахинъ е отъ 1384 г., две години преди падането на София. Отначало Пашата констатира невъзможността да се превземе крепостта съ атака, защото била силна и много здрава. Последната била укрепена отвътре съ всички приспособления на тогавашното военно искусство. Тя била столица на „Кюфарскитѣ халимтекфури“ и постоянно главна резиденция на всички военачалници, велможи, сановници и главнокомандующи.

Сведенията въ този рапортъ за икономическото състояние на София ще изложимъ въ нѣколко точки:

1) *Земледѣлие и скотовъдство* (растения и животни): софийската кутловина (сахрай София) била е много изобилна въ земледѣлческо и скотовъдно отношение; можела да храни за дълго време огромна армия. Овошия отъ всѣкакъвъ родъ и лозя имало въ изобилие. Полетата били пълни съ изобилни тревы, а така сжщо София и софийското поле представлявали истинска райска

*) Гл. кн. II отъ Изв. на истор. д-во, статията на Д. Н. Ичневъ: „Материали за историята на подъ турското робство.“

ябълчева градина. Въ горитѣ имало голѣми балкански дървета за градежъ (бинакерестелери).

По софийската кутловина се забележалвали много диви животни, като: чакали, вълци, сърни и други.

2) *Търговията* въ града била доста развита, защото на всѣка страна се съглеждали като пиявици (солукларъ-гиби) наредени пѣтища, по които сновали насамъ-ната-тъкъ пѣтници-търговци, търговски кевани съ разни стоки и издѣлия, които се работяли въ София и се разпространявали по всѣка посока за Румелия и за по-нататъкъ. Пѣтищата били много голѣми.

Индустриални заведения, занаятчийници и работилници въ София имало доста; тамъ се обработвали тънки и дебели, вълнени и памучни материи, съ които се обличали както войницитѣ, тъй и многобройното население.

3) *Климатъ и вода*. Климатътъ билъ добъръ, умѣренъ и много здравословенъ.

София, като заобиколена отъ близки гори и планини, имала преизобилни студедени балкански води за пиене и за поене на многобройнитѣ стада, съ които тъй много се славилa тази страна. При това, вътре въ София имало (има и сега) минерални горещи води, които служили за нуждитѣ на населението, което било доста красиво, едро и стройно на гледъ и съ весело на-строение.

4) *Власть*. Управлението и владението на София се намирало изключително въ рѣцетѣ на великия войвода като тимаръ*); а приходитѣ, които се получавали отъ данъци, той ги раздавалъ на фаворизирани близки нему личности, които се готвяли да заематъ високи държавни постове, подобни на тѣзи, които въ турско носили названието „бейлербейлъкъ“.

5) *Войска, снаряжение и продоволствие*. Вътре въ крепостта имало многобройна българска армия, войницитѣ на която сж били едри, мустакати и на видъ добре калени въ боеветѣ, само че били навикнали да употребяватъ вино и ракия — съ една дума, хора веселяци.

*) Въ отдѣла „Софийския спяхилъкъ“ даваме обширни обяснения, както на този терминъ, така сжщо и на нѣколко тѣсно свързани съ него.

Отъ къмъ продоволствие, крепостъта имала изобилно храни: жито, брашно и жива стока — едъръ и дребенъ добитъкъ.

Военни провизии, припаси и военно-железарски работилници имало въ крепостъта предостатъчно и оттамъ можело да се набави всичко, което било потребно за войската.

Като ималъ всичко това предъ видъ, Лала-Шахинъ Паша заключава въ рапорта си, че да се стояло по-нататъкъ по тези страни (София и околността) ставало излишно, ето защо оставилъ за свой заместникъ и за командантъ на османскитъ войски подведомствения си военачалникъ Инже Балабанъ бея, а той заминалъ на личенъ докладъ при Султанъ-Мурада въ гр. Одринъ. Това станало презъ 1384 година.

На заминаване Лала-Шахинъ заповѣдалъ турската войска да прави бегли нападения на Софийската кутловина и да не оставя на спокойствие соф. население.

Единъ день презъ 1386 год. Индже Балабанъ накаралъ Узундже-Сондека, единъ отъ турскитъ военачалници, който говорилъ български езикъ, да отиде въ София, което той като бежанецъ отъ турскитъ войски извършилъ и се настанилъ въ софийскитъ ханища. Успѣлъ да се запознае съ придворнитъ хора и се препоръчалъ за искусенъ и опитенъ соколджия. Господарятъ на София — Янкула, заповѣдалъ да приематъ Сондека на служба при двора, като началникъ на другитъ соколджии.

Една сутринъ Янкула отишелъ на ловъ, като взелъ съ себе си Сондека и по указание на последния дошли близо до турската граница. Къмъ обѣдъ Сондекъ подъ предлогъ, че ще отиде до близко балканско село за провизии, промѣква се въ Турско, и съобщава че Янкула билъ близо до границата. Дели Балабанъ и Ахмедъ Газията навлизатъ въ Софийскитъ гори и пленяватъ Янкула, който веднага билъ препратенъ въ лагера. Тогава Индже Балабанъ съ 4—5000 кавалеристи и 2—3000 пехотинци тръгва въ походъ срещу София съ вързания Янкула, когото като видѣли софийскитъ сердари въ това окаяно положение и за да се избегнатъ по-голъми беди, решили по миренъ начинъ да капитулиратъ, като пре-

дали крепостта София. Тъй паднала софийската крепостта презъ 1386 год. въ турски ржце. Бившиятъ Софийски владетель Янкула билъ изпратенъ въ Одринъ на Султанъ Мурада, който го приелъ любезно и отново му поверилъ управлението и дѣлата на Софийското княжество.

На Дели Балабана и на Ахмедъ Газията били отстъпени богати земи и села въ Софийско и богати парични възнаграждения.

2. Дубровнишкитѣ колонии и еврейтѣ въ София.

Върху икономическото състояние на София сж оказали голѣмо влияние Дубровнишкитѣ колонии. Г-нъ д-ръ Ив. Шишмановъ въ статията си „Стари пжтувания презъ България“ (стр. 361, Мсб.¹⁾ кн. IV) съобщава, че благодарение на Дубровничани търговията зела неожидани размѣри и затуй страната се оприличава на рай.

Иречекъ отбелѣзва²⁾, че Дубровничани още презъ време на българското царство посещавали София. Въ Дубровнишкия архивъ отъ 1376 г. се поменава за единъ търговецъ „in Sophia“. Презъ втората половина на 15. вѣкъ въ София се заселила постоянна Дубровнишка колония. Спомени за София се срещатъ и въ поетическитѣ съчинения на тогавашнитѣ дубровничани. Въ комедиитѣ на Маринъ Дръжичъ (около 1550) представя се търговски синъ, който билъ пратенъ отъ баща си въ Флоренция да накупи стоки и съ тѣхъ да отиде на София, но той весело прахосалъ паритѣ си въ Римъ. Гундуличъ на две мѣста споменава Витоша съ нейнитѣ джбови гори и снѣгове. Интересни данни посочва Иречекъ за числото имъ и цената на тѣхнитѣ складове отъ 1505 год. Турцитѣ презъ тази година конфискували на Дубровчанитѣ всичката стока въ Софийския безистенъ.

¹⁾ Съкратено съ Мсб. ще отбелѣзваме „Сборника за народни умотворния, наука и книжнина, а съ — Псп. Периодическото списания на Българското Книжовно Дружество.

²⁾ Сравни ст. 24 отъ Пжтуванията и стр. стр. 519, 522, 576—581 и 590 отъ Историята на Иречекъ.

Тя принадлежала на 17 лица и е струвала 287.000 аспри (въ началото на 16 вѣкъ единъ фиоринтъ султанинъ е билъ равенъ на 54 сребърни аспри). Голѣми подробности за тази търговия съдържа книгата на Benedetto Mar. Restié въ Софи, който 15 години наредъ (отъ 1590 до 1605) записвалъ своитѣ смѣтки. Тази книга случайно била запазена въ Дубровнишкия архивъ. Сношенията на Рестича отъ София се простирали на всички страни. Отъ запискитѣ на Рестича се вижда¹⁾, че търговскитѣ сношения на Софийската дубровничка колония били обширни и се простирали до Чипровецъ, Ловечъ, Търново, Разградъ, Провадия, Силистра, Черна Вода, Букурещъ, Пловдивъ, Карлово, Родосто, Драма, Нишъ, Прокуплье, Скопие, Нови-Пазаръ и Бѣлградъ. Главнитѣ вносни артикули, съ които дубровчанитѣ търгували били: сукна дубровнички, флорентински и венециански, червени и шарени кадифета и разни дребни италиански манифактурни издѣлия. Отъ страната изнасяли: сурови биволски кожи, кордуани отъ Кюстендилъ, Пловдивъ и Едрене; вълна отъ Добруджа и Златица. Шестнадесетия вѣкъ е „златния вѣкъ“ на дубровничката търговия на балканския полуостровъ, но къмъ края на сѣщия вѣкъ, почнало да се усѣща нейния упадѣкъ. Като тѣхни заместници въ търговията изпъкватъ евреитѣ. За пръвъ пжтъ поменува евреи въ София венецианския пжтешественикъ *Рамберти* (1534) Както е известно турскитѣ евреи произлизатъ отъ Испания и Португалия, отъ дето били изгонени въ началото на 17 вѣкъ. Най-напредъ тѣ се поселили въ Цариградъ и Солунъ и отъ тука главно сж колонизирани другитѣ по-голѣми градища въ Турция, като почнали да правятъ деятелна и успешна конкуренция на Дубровчанитѣ, които до тогава нѣмали съперници въ търговията. Отъ бележката на Безолта се вижда обаче, че още въ 16 вѣкъ турскитѣ евреи не презирали да се занимаватъ и съ занаяти, както и до днесъ.

Изглежда, че едно отъ главнитѣ занятия на софийскитѣ евреи било и лихварството, което най-добре се вижда отъ фермана на Абдулъ Хамидъ I презъ 1786 г. 2. юни²⁾,

¹⁾ Мсб. IV стр. 433.

²⁾ Сравни стр. 92 отъ Турскитѣ документи на Рилския манастиръ отъ Д. Ихчиевъ.

съ който се запрещавало на софийския еврейнъ-лихваръ *Беличъ-оглу* да взима отъ рилскитѣ монаси повече отъ 5% годишно отъ главницата. Лихваринътъ-евреинъ не билъ доволенъ само да получава опредѣлената годишна вноска (5%) и затова си позволилъ да заплашва и мъчи беднитѣ длъжници, като имъ изисквалъ по-големъ суми и вършилъ надъ тѣхъ произволни деяния, противни на височайшитѣ заповѣди.

Рилскитѣ монаси презъ 1766 и 1767 год. били разорени отъ разбойници, вследствие на което главницата на дълга имъ достигнала до крупната сума 115 кесии сребърни акчета. Отъ състрадание султана въ нѣколко височайши акта¹⁾. Заповѣдва да не имъ се взематъ лихви и изплащането на главницата да става на годишни срокове, като внасятъ по 5% всѣка година.

Предписвало се на мѣстнитѣ сѣдебни власти, ако противъ тѣхъ биха се възбудили процеси по такива искове, да ги прекратяватъ и оставятъ безъ послѣствие, като ги изпращатъ въ Цариградъ, дѣто ще се разглеждатъ и решаватъ предъ великия везиръ. Тази привилегия била естествена последица отъ митрополскитѣ берати.

Ето защо, на софийския кадия се предписва, въ случай, че поменития еврейнъ-лихваръ *Беличъ-оглу*, не би се задоволилъ да получи опредѣлената сума отъ 5% срещу своя искъ, а би се осмелилъ да иска пакъ изплащането на всичкитѣ пари, които има да взема, то иска му да бжде окончателно отхвърленъ.

3. Търговцитѣ въ Османската империя²⁾

Туджарианъ рая тайфалари ве яхудъ авропа туджарлари *деерлеръ* — тѣй официално се наричали търговцитѣ въ Османската империя, които сж били привилегирована рая християни.

Търговцитѣ сж били два вида: *Европа туджарлари* — чуждестранни и *бератлии* — мѣстни. Къмъ първата се отнасяли търговцитѣ отъ Дубровнишката, Венеци-

¹⁾ Ср. стр. 68, 70 и 72 фермана отъ 14. XII. 1772 год. и фермана отъ 11 май 1773 год. стр. 74, 77 отъ „Турскитѣ документи на Рилския манастиръ — Д. Ихчиевъ.“

²⁾ Гл. сп. „Минало“, год. I, кн. I.

анската, Генуезската и др. републики. Отъ чуждестраннитѣ търговци първи сж били Рагузанцитѣ, които сж заключили търговски договоръ съ султанъ Мурада I въ 1363 година, после Венецианскитѣ — 1384 и Генуезкитѣ на 1387 год. Съ тия договори сж добили въпроснитѣ търговци следнитѣ привилегии:

1) свободно пжтуване и търгувано изъ цѣлата империя съ всѣкакви мѣстни стоки;

2) да внасятъ всѣкакви изработени стоки и да откриватъ свои магазини и работилници;

3) търговскитѣ спорове разгледвалъ висшия смѣсенъ сждебенъ съветъ въ престолния градъ, който се образувалъ отъ: великия везиръ (председателъ), сердаря (висшъ воененъ чиновникъ), мюфтията, тефтердара (вишъ фин. чиновникъ) и представители на републиката, които се наричали *балиюзъ-бейлери*.

Рѣшенията били окончателни и безапелационни;

4) мѣстнитѣ сждебно-шярятски сждилища решавали само искове, на които сумата надминавала 4000 аспри, и които били удостоверени съ частни записи и издадени на името на кредиторитѣ търговци;

5) на дубровнишкитѣ търговци, като монополъ, се давало правото да купуватъ изъ цѣлата държава вълната и да я изпращатъ на вѣнъ (пжтували сж въоръжени);

6) вносното и износното мито на стокитѣ ненадминавало 2% отъ стойността имъ;

7) квартиритѣ на *балиюзъ-бейлеритѣ*, както и на търговцитѣ били неприкосновени; въ тѣхъ не се позволявало да се настаняватъ войски на квартира, нито мѣстнитѣ власти да правятъ обиски;

8) мѣстнитѣ властимащи не сж смеели да притесняватъ, нагрубаватъ, явно или тайно, да биятъ търговцитѣ на горепоменатитѣ републики, защото тѣ и тѣхнитѣ правителства сж били искрени приятели и доброжелатели на Османската империя и динъ исляма.

Така напр. Дубровничанитѣ, които получавали отъ султанитѣ освободителни грамоти на славянски езикъ, плащали годишно по 12000 венец. желтици харачъ.*)

*) За харача въ другитѣ глави говорятъ подробно.

Дубровнишките привилегии, дадени отъ султанитѣ Мурадъ I, Мохамеда II (1480), Баязида II (1481 г.), Селима I (1514) сж обнародвани отъ Ф. Миклошича въ *Monum Serbic.* 363, 523, 526, 550.

Правата и задълженията на мѣстнитѣ търговци били опредѣлени съ султански ферманъ. Всѣкой бератлия търговецъ се ползувалъ съ пълни граждански права, наравно съ мюсюлманитѣ. Търговецътъ ималъ право да пжтува свободно изъ цѣлата империя, да язди хубавъ конь обседланъ съ роскошно седло, да препасва сабя, да туря високъ калпакъ на глава въ видъ на цилиндръ, направенъ отъ първокачествено сукно, да пуши тютюнъ съ дълъгъ янтаренъ чибукъ; да пжтува съ двама слуги, единия отъ които да нагледва коня, а другия да се грижи за прислугата на търговеца. Последниятъ ималъ право да облича дълга връхна дреха.

Търговцитѣ можали да отварятъ търговски кантори не само въ родния си градъ, но още и въ Цариградъ и Смирна, и да търгуватъ съ Европа, Азия и Африка по сухо и море. Можели сж да назначаватъ свои ржководители на търговскитѣ си дѣла. Били сж неприкосновени складоветѣ, магазинитѣ и жилищата на търговеца.

И османскитѣ търговци не били подсъдни на мѣстнитѣ кадийски сждилища. Въ Цариградъ имало върховенъ сждъ подъ председателството на Великия Везиръ, членове: шейх-ул-исляма, единъ висшъ чиновникъ отъ Фин. министерство, единъ представителъ отъ официални търговски агенти, както и единъ юристконсултъ, който разглеждалъ търговскитѣ дѣла.

Изобщо, мѣстнитѣ търговци сж имали сжщитѣ привилегии, както и европейскитѣ.

Срещу тия права и привилегии, търговеца отъ своя сртана длъженъ е билъ преди всичко да се ползува съ реноме на честенъ човѣкъ предъ населението, което да има и пълно довѣрие въ него. За да получи ферманъ отъ Султана, изисквало се отъ него да не е бивалъ обявяванъ въ несъстоятелностъ, нито затварянъ за дългове или измама, при това да е ималъ и кантора било въ Цариградъ или Смирна и пр. А за всичко това плащало се данѣкъ на държавата не по-малко отъ 1500—4000 акчета (аспри).

се ви
ци в
на Су
съ ко
руски

свои
ватъ
индус
могли
още д
дето
имали
губатъ
стриа
даниш
кират
и да
За ст
търго
изкар
вжтр
подд
за да
стран
нито
да из
за пл
ресум
стоки
пред
мито
китѣ
рене
вото
суми
стоки

Д. Их

Руските търговци въ Османската империя. За да се види какъ сж били поставени руските търговци въ Турция, ще си послужимъ съ фермана *) на Султанъ Абдулъ Меджидъ отъ 1848 год. 23 априлъ, съ който се уреждатъ търговските правоотношения на руския поданикъ търговецъ Аргирій Загаралий.

Руските поданици-търговци, било лично, било чрезъ свои довѣрени лица, могли и били свободни да търгуватъ въ империята съ всѣкакви земни произведения, индустриални изделия и търговски стоки. Тѣзи стоки тѣ могли не само да изнасятъ на вънъ за продажъ, ами още да ги продаватъ и въ вътрешността на империята, дето свободно могли да търгуватъ. Руските търговци имали преимуществото да купуватъ, продаватъ и търгуватъ съ всѣкакви мѣстни, руски и чуждестранни индустриални стоки и земни произведения. На руските подданици или на тѣхнитѣ хора се позволявало да дебаркиратъ отъ корабитѣ своитѣ стоки, съ право да могатъ и да ги транспортиратъ въ всѣко отоманско пристанище. За стокитѣ и произведенията, принадлежащи на руските търговци, стопанитѣ имъ имали право изведнѣжъ да ги изкарватъ на сухо и да ги разнасятъ за продажъ въ вътрешността на империята. За тѣзи стоки руските подданици не били длѣжни да изплащатъ повече мито за данѣкъ отъ онази сума, която доброволно и отъ дветѣ страни е уговорена да се изплаща. Нито отъ купувача, нито отъ продавача, държавнитѣ служители не трѣбвало да изискватъ следнитѣ данѣци: *ресуми муруиѣ* (налогъ за пжтуване), *ресуми бедаитъ* (налогъ за нововедение), *ресуми ихтисабѣ* (право за мѣрене) и др. подобни. А за стоки, които руските подданици експортирали извънъ предѣлитѣ на империя, правителството взимало само мито, по стария установенъ редъ, въ деня, когато стокитѣ биватъ натоварени въ корабитѣ. Митото за товарене на кораби не превишавало повече отъ 3%; а правото за трѣгване на натоварени кораби, наречено *ресуми рефте*, било 9% и само тогава се плащало, когато стокитѣ пристигатъ вътре въ нѣкое пристанище. Тоя

*) Гледай „Турските документи на Рилския манастиръ“ — Д. Ихчиевъ, стр. 171.

данѣкъ се наричалъ още *ресуми еврие*. Въ случай, че Високата порта чрезъ своитѣ финансови чиновници вземала направо отъ рускитѣ търговци или непосредствено отъ други лица, въ готови пари или въ книжни монети, по-голямъ данѣкъ отъ 9%, — въ такъвъ случай склучениятъ между Турция и Руската държава търговски трактатъ се нарушавалъ за това взетиятъ по-голямъ налогъ, трѣбвало да се възвърне обратно на лицата, продавачи или купувачи, отъ които първоначално се е взелъ. При натоварване стокитѣ въ кораби, въ пристанищата, или пъкъ въ мѣстата, дѣто стоката била разтоварена и изкарана на сухо по-преди се взимало мито, *ресуми еврие*, 9%. А следъ това на всичкитѣ руски стоки се взимало мито само 3%, както билъ стариятъ данѣкъ, който се казвалъ *ресуми рефте*. За земни произведения, индустриални издѣлия и други търговски стоки, които се произвеждатъ въ Руската империя или въ други чуждестранни държави и които сж принадлежали на руски поданици, — получавало се право за вносъ, наречено *ресуми итхалие*, 3%, както това се практикувало и по-преди.

Рускитѣ търговски стоки, индустриални издѣлия и земни произведения могли свободно на всѣкжде въ империята да се разнасятъ и разпродаватъ. Стокитѣ, които се внасяли отъ рускитѣ поданици, плащали 1%, вносно право, *ресуми дахалие*.

Рускитѣ търговци и тѣхнитѣ хора могли да изкараватъ стокитѣ си на сухо, дѣто сж пристигнали; но ако желаяли, могли да ги пренасятъ и въ вътрешността на империята и да ги продаватъ тамъ на когото искатъ, за което плащали единъ допълнителенъ данѣкъ отъ 2%. А когато подданицитѣ на руската империя купували стоки и произведения изъ вътрешността на империята имали право и били свободни да ги пренасятъ въ мѣста дѣто постоянно живѣяли. Въ другитѣ мѣста на империята, дѣто тѣ нѣмали установени кантори, били свободни да търгуватъ, да водятъ амбулантна търговия, да продаватъ и да купуватъ всѣкакви стоки, да ги пренасятъ дѣто искатъ, да ги продаватъ и да се занимаватъ съ вътрешна търговия. Съ една речъ, подданицитѣ и търговцитѣ на Руската империя се ползвали съ най-

шир
защ
говц

кн. I
1432
посл
ченг
ленг
събс
бри
нам
южн
лѣм
Жи
и п
числ
жел
нам
стве
—
но

на
гра
пон
поя
ши.
(Мс
чек
да
тур
Сав
нап
чет
—

широки права, като на най-облагодетелствуванa държава, защото съ такива права се ползували и османскитѣ търговци, които търгували въ Руската империя.

4. Пжтописни бележки за София.

Отъ пжтописа на *Бертриндонъ де ла Брюкиѣръ*, (Псп. кн. III, стр. 76), който пжтешествувалъ до Ерусалимъ презъ 1432 и 1433 година узнаваме следното за София: „Най-после следъ три дни стигнахме въ единъ градъ нареченъ София, който едно време билъ твърде значителенъ, както се види споредъ остатъцитѣ на стениитѣ му, съборени до земята, и който до днесъ още е най-добрия градъ въ България. Има една малка крепостъ и намира се доста близу до една планина, която е къмъ южната му страна, но лежи при началото на едно голѣмо поле, до шестдесетъ мили дълго и десетъ широко. Жителитѣ на града сж най-вече българе и сжщо така и по селата. Турцитѣ не сж освенъ едно твърде малко число, едно нѣщо, което на другитѣ дава едно голѣмо желание да се отърватъ отъ робството, ако могатъ да намерятъ, кой да имъ спомогне въ това“.

Такава е била София, забелѣзва Иречекъ, съ войнствени и свободолюбиви жители българи въ 1433 година — 40 години следъ падането на българското царство, но тя е била ограбена и изгорена презъ 1443 год.

Войскитѣ на Кралъ Владислава и Иоана Хуниада*) на връщане отъ своя походъ срещу турцитѣ завладяли града София въ кратко време и безъ голѣми усилия, понеже не билъ силно укрепенъ и защото неочакваното появяване на Владиславовитѣ войски смаяло и уплашило турцитѣ. Кралъ Владиславъ, споредъ Кесякова (Мсб. VII, 440), само ограбилъ София, а споредъ Иречека тя е била опленена и изгорена. Тогава се предполага да е била населена съ повече турци. Освенъ това, когато турцитѣ пренесли своитѣ граници задъ Дунава и задъ Сава, познали важното мѣстоположение на града и го направили центъръ на цѣлия почти полуостровъ. София четири вѣка наредъ е била седалище на румелийския

*) Гл. История Иречекъ стр. 462 и Мсб. VII стр. 438.

беглербегъ, комуто сж били подчинени двадесетъ и шесть санджакбегове на цѣлия полуостровъ. Затова София въ много съчинения отъ 17 и 18 вѣкъ се споменава за столица на България. Тя е била сръдоточие на по-голѣмата частъ отъ полуострова¹⁾.

Феликсъ Петанчицъ нарича София столица на Трибалитъ, сир. на българитъ, прочута него време (1502 г.) като търговски градъ (Псп. кн. IV).

Венедиктъ Курипешичъ миналъ край София на 1 октомврий 1530 година. Турцитъ не сж имъ позволявали да влазятъ въ по-голѣмитъ градове. Курипешичъ споменава, че хората въ София него време много умирали.

На 27 февруарий 1534 г. е билъ въ София *Бенедето Рамберти* (Псп. кн. IV, 94). Той разказва, че отъ с. Бѣлица до София, почти цѣлото софийско поле било обработено и превърнато на ниви, които произвеждали доста много жито и оризъ²⁾, а околнитъ хълмове били всички посадени съ лозя.

Въ София имало много търговци: дубровничани и евреи, но най-голѣмата частъ отъ жителитъ били турци. Кжщитъ били почти всички отъ дъски, или отъ глина и малко отъ камъкъ. Градътъ билъ доста голѣмъ и нѣмало никакви дири отъ стени.

Отъ *Бусбекъ* (1553 год.) узнаваме, че тогава София е билъ доста голѣмъ градъ и добре населенъ отъ домородци и чужденци (Псп. VI, 11) Тогава единъ овенъ се продавалъ за 35 аспри, едно пиленце или една ко-

¹⁾ Иречекъ въ Историята си стр. 590 и 591 споменава и за още едно ограбване на София презъ 1595 год. отъ 2000 хайдути съ единъ отрядъ сърби.

²⁾ Налогъ върху ориза.

Мустафа бегъ билъ директоръ на прекитъ данъци въ Пловдивъ, а неговъ представителъ на пазаритъ по продажбата на правителствения оризъ въ: Т-Пазарджикъ, София, Самоковъ, Костенецъ, Сарамбей и Пещера билъ Хасанъ бегъ. Пълномощното на този последния било изпратено до соф. шериятски сждъ, съсъ следното съдържание: споредъ както е билъ обичай и законъ отъ старо време въ поменатитъ пазарни мѣста правителствения оризъ ще се продава на населението непрекъснато шесть месеци, започвайки отъ 1 день на м. реджебъ 1027 г. (1615 г.) като монополъ само отъ натоваренитъ правителствени хора и то отъ царскитъ оризни складове по определената му цена — всѣко ки-

кошка за
коронатъ

Герм
ленъ и за
при завр
ване на
влѣзли м
много по
вѣяли въ
нѣмска,
рили нѣ
особено

Гер
съобщае
прилича
рина. П
тѣлото

Кр
него им
четата
две учи
гарскит
една че
присжт
българс
св. Мар
св. Арх
и св. Г
села и
дворъ

С
ника С
въ Со
Швайг
То на

ло ще с
нѣматъ
С
постано
отъ прг
продълж
(Изв. ис

кошка за една аспра. Петдесетъ аспри правили единъ коронатъ (жълтица).

Герлахъ (1573--1578) на отиване за Цариградъ билъ боленъ и за София почти нищо не отбелѣзва. На 24 юний 1578 при завръщането си Герлахъ съобщава, че при изгрѣване на слънцето приближавали къмъ София, като навлѣзли между приятно и хубаво жито и пасища, гдето много потоци кръстосвали пѣтя. Много дубровчани живѣяли въ София и повече отъ 300 евреи, които имали нѣмска, италианска и грѣцка школа, но повечето говорили нѣмски; тѣ държали много заробени християни, особено жени, които правили еврейки.

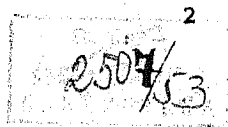
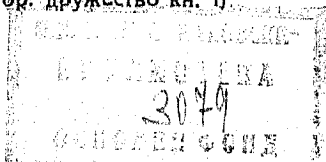
Герлахъ се срѣщалъ съ митрополита, за когото съобщава, че билъ финъ и учтивъ мжжъ, по лицето приличалъ на патриарха. Главна черква била св. Марина. При вратитѣ на олтаря лежало въ единъ ковчегъ тѣлото на св. Стефанъ. Ржцетѣ му били открити.

Край тая черква имало българско училище и освенъ него имало въ града още едно друго, дето учили момчетата да четатъ. Грѣцко училище нѣмало. А стъ тия две училища се възпитавала най-голѣмата частъ на българскитѣ свещеници. Българитѣ и грѣцитѣ ходѣли въ една черква, защото имали едно богослужение и когато присѣдствували много българи, литургията се четяла на български. Въ София имало 12 свещеници и 12 черкви: св. Марина, три св. Никола, две св. Петка, св. Спасъ, св. Архангелъ, Възнесение, св. Иоанъ Предтеча, св. Лука, и св. Пресветий. Митрополитѣтѣ ималъ повече отъ 200 села или черкви. Имало и единъ малъкъ търговски дворъ или безистенъ, гдето си купилъ 21 езически пари.

Соломонъ Швайгеръ, който е пѣтувалъ съ посланика Синцендорфа и на 12 декемврий 1575 год. е билъ въ София (Мсб. IV, стр. 432). За Софийското поле, Швайгеръ пише, че не можело да се изпише по-хубаво. То надминавало Лехската поляна, когато пѣтува чо-

ло ще се присмета по 52 акчета. Други частни лица не могатъ и нѣматъ право да продаватъ за своя сметка своя частенъ оризъ.

Сжджъ въз основа на това официално писмо решава и постановява, щото въ соф. пазаръ само правителствения оризъ отъ пргвртелствениѣ складове да се продава непрекъснато въ продължение на 6 месеца презъ 1615 год. — кило то по 52 акчета. (Изв. истор. дружество кн. I)

вѣкъ отъ Аугсбургъ за Ландсбергъ. На четвъртъ миля разстояние отъ града чакали 30 войници да посрещнатъ посланика и на тази поляна прекарали половина день. Останалата частъ отъ бележкитѣ за този день сж заети само за Софийскитѣ могили. На край споменава, че предъ жилището имъ дошли турски карагозчии и играли съ своитѣ маймуни и кози и сж искали отъ тѣхъ пари. Посѣтили и нѣкои стари черкви, които сж принадлежали на Сина Божия, а тогава на дявола и прокурора му Мохамеда.

Умѣстно е да отбѣлжимъ, че издържката на дипломатическитѣ мисии при пжтуването имъ до Цариградъ и обратно лежало пакъ върху гърба на мѣстното население.

Напр. Синцендорфъ за прехраната на своята дружина презъ 1578 г. (Гл. Мсб. кн. IV, стр. 392) получавалъ 10.000 аспри месечно за месо, вино, хлѣбъ и др., а въ натура му давали месечно 90 глави захаръ и ежедневно 3 оки вошени свѣщи, 4 оки масло, 1 мѣра оризъ, 4 овена и 4 товара дърва, а сѣно и ечемикъ за конетѣ се отпущало, колкото потрѣбвало.

Въ 1616 год. на посланика Чернина отпущали ежедневно за мисията му, която се състояла отъ 150 човѣка слѣдното: 280 мѣри вино, 400 хляба, единъ цѣлъ волъ (най-малко 80 оки тежъкъ), 100 кокошки, 10 овена, 10 патки, 20 гължба, 5 мѣри оризъ, 10 оки краве масло, 5 оки медъ, 12 оки хубаво брашно, 12 оки млѣко, 5 оки соль, 150 яйца, 10 голѣми вошени свѣщи и 100 лоени, освенъ това риба, зеленчукъ, оцетъ и пр.

Тия дажби били неправилно доставяни, ето защо, когато Чернинъ се установилъ въ София, между другото поискалъ отъ турскитѣ власти да се уреди по-редовно продоволствието, иначе щѣлъ да направи оплакване направо до портата.

Адамъ Венеръ въ своя пжтопись (Мсб. IV, стр. 455) отъ 1616 години 16 юлий, когато билъ въ София, пише следното: „Тукъ искамъ да явя, презъ пжтуването ни, християнитѣ, защото трѣбваше да даватъ добичета, пилци и пр., а особено вино, които у Евреитѣ и Турцитѣ не може се намѣри, много ги мжчеха, защото макаръ на много мѣста да кряха виното добре и да го

държаха въ скришни или други заградени мази, чауша знаеше пакъ съ искусство да го търси и да го намира, и дѣто не искаха да го дадатъ съ добро, земаше го насила, за което после турския пратеникъ понѣкога имъ плащаше, колкото му е угодно, а ако крещяха и ревяха, даже бой имъ удряше, макаръ и да бѣше му се заплатило въ Пеща за всички дневни разходи редовно и да бѣ получилъ полица. Сѣ пакъ, като се приближихме къмъ Портата или Цариградъ, захвана по-добре да се отнася съ насъ, защото се сграхуваше, че може да се оплачемъ за това и не би могаль да се извини“.

Адамъ Венеръ, който билъ съ Черниновата мисия презъ 1616 год., въ своя пѣтописъ отбелѣзва (Мсб. IV, стр. 454), че на 15 юлий 1616 год. около полунощъ отпътували за София. Когато стигнали на една голѣма поляна, посрѣщнали ги много турци, гдето били разложили нѣколко шатри и кьошкове отъ шума . .

На 16 юлий с. г. били помѣстени всички въ града, гдето почивали поради болнитѣ на 17 и 18 с. м. Въ София имало достатъчно вино: само на пазаря, гдето лежало презъ цѣлата година на открито (подъ свободно небе) имало около 50 возилници, отъ които всѣки день точили, но защото било малко кисело и не се услаждало на съпжтниците му, опредѣления чаушинъ издиръ въ последно време избата на единъ евреинъ. Като открилъ избата и като не искалъ никой да се наеме да отвори, отворилъ самичкъ и намѣрилъ вжтре около десетъ бѣчви малвазийско вино (сладко вино отъ Сардиния, Тиносъ, Азоритѣ, Тенерифа и пр.). Евреинътъ лесно пресмѣтналъ още отнапредъ, какво ще се случи, защото и нѣкои отъ хората на посланика били отишли и отворили нѣкои бѣчви, затова и той донесълъ и имъ далъ да опитатъ малвазийското достатъчно, но не безъ паметъ . . . Отъ тѣхъ имало 40 души болни. Тѣ, па и здравитѣ пили извънредно много, отъ което щѣло лошо да имъ стане.

За София Венеръ дава следното описание: „Градъ София, тъй наречена и отъ турцитѣ поради единъ нѣкогашенъ тамъ храмъ (който сега е обърнатъ отъ тѣхъ въ джамия), е билъ едно време столица на България, сега е обаче отворенъ, веселъ и многолюденъ градъ,

може по голѣмина да се сравни съ гр. Вормсъ, въ свещената империя. София лежи въ една плодovitа и весела долина, има хубави черкви, имаретъ, керванъ-сарай и топла баня. Билъ е превзетъ отъ султанъ Мурадъ, първи на това име и трети отъ османския родъ, въ 1362 и е населенъ отъ българи, добрувчани, гърци, турци и много евреи, които повечето се занимаватъ съ голѣми занаяти и търговия“.

Мелхиоръ Безолтъ пжтувалъ съ Лихтейнщайна презъ 1584 година и въ София е билъ на 30. септемврий с. г. Той съобщава, че София въ тази страна билъ важенъ и прочутъ търговски градъ. При все това, нѣмалъ крепостни стени и улицитъ му не били покрити съ камъне. Лежалъ на една много весела поляна. Въ града имало евреи, които се занимавали съ най-важнитъ занаяти, имали синагога и училище. Сжщо въ София се намирали много гостилници. Ханътъ, въ който се настанила мисията, билъ въ единъ хубавъ кервансарай, при който имало единъ турски мѣнастиръ, великопепенъ и добре построенъ (Мсб. IV, 440).

Павелъ Тафернеръ, споредъ неговия пжтописъ (Мсб. IV, 462), като изповѣдникъ на посланика Лесле къмъ 15 юлий 1665 г. билъ въ Сифия. Тогава града нѣмалъ стени, но ималъ много жители, които изпратили около 1000 конника да ги посрѣщнатъ. Въ улицитъ били наредени разнитъ еснафи. Никжде не ги посрѣщнали толкова жени, като въ София. Нѣколко хиляди били заели едно цѣло бърдо.

Савиюръ Люзинянъ къмъ 20 юний 1786 година дошелъ въ София. Тогава града билъ дълъгъ олоко 3 мили и широкъ две. Кжцитъ и улицитъ били построени по турски. Повечето ханища и пазари били отъ камъкъ. Тѣ били снабдени съ добра и ефтина храна. Числото на кжцитъ достигало 8000, отъ тѣхъ 1000 принадлежали на християнитъ, които имали тукъ 5 черкви. Ханджията казалъ на Люзинянъ, че София лѣтно време приличала досущъ на градина и затова я наричали царска градина. Сжщиятъ му показалъ единъ *аметистъ* и единъ бѣлъ *сафиръ*, които дъжда измилъ отъ планината. Селянитъ намирали често скжпоценни камъне, но старателно ги крияли, защото се бояли, че правителството

можело да ги принуди да копаятъ за други. На Витоша имало една *златна рудница*, която не се обработвала*).

Тогава въ София билъ управителъ — бейлеръ бей *Абди-Паша*, който билъ по рано паша въ Мала-Азия. Портата не била доволна отъ него и прасчала четири пжти капуджии да му отрежатъ главата, но той ги обезглавявалъ. Въ последствие, Портата се примирила съ него. По това време пашата билъ на 64 години и се занимавалъ съ въздигане на палата си, който на скоро станалъ жертва на пламъцитъ. Турцитъ ужасно се бояли отъ него, защото съ голъма строгостъ наказвалъ и най-малкото престъпление (Мсб. IV, 474).

Графъ Фериеръ де Совбъовъ попадналъ въ София презъ прочутата война на Екатерина II и Иосифъ II съ турцитъ, която избухнала въ 1787 година и се свършила съ австрийцитъ на 1791 год., а съ руситъ на 1792 год. На 16 юний 1788 год. Совбъовъ пристигналъ въ София, дето и Великия везиръ разложилъ войскитъ си. По цѣлия пжтъ никой не узналъ, че е християнинъ. Като влѣзълъ въ града, представилъ се на везира и го помолилъ да му издаде ферманъ за Дубровникъ.

За София бележи Совбъовъ следното: „Градътъ е обиколень само съ лоши (прости) стени: кжщята щѣха да бждатъ, както и да е, удобни, ако турцитъ да бѣха способни да ги пазятъ отъ съсипване. Навредъ гледашъ развалини. Престояването на Великия везиръ, който миналата година три мѣсеци стоя на лагеръ близо около града, много помогна на разрушението. Нищо не направи обаче такъвъ шумъ, като съчетанието на еничаритъ съ тукашнитъ хубавици, които си въображаваха може би, че цѣлата войска нѣма никога да излѣзе отъ околността на града. Тѣ се изжениха почти сички и прекараха медовитъ мѣсеци много приятно, но скоро бидоха напустнати или пѣкъ овдовяваха. Когато Великия везиръ даде заповѣдь да се дигне станътъ и да се пренесе въ Нишъ, едва съ голъма мъжа можаха да се възпратъ хубавицитъ, които много обичаха еничаритъ и искаха на драго сърдце да отидатъ подире имъ. Азъ видѣхъ какъ връщаха едно голѣмо количество на коля, като ги заплашваха, че ако втори пжтъ имъ хрумнѣше

*) Сравни книгата Витоша отъ Делирадевъ стр. 197.

да се повърнатъ, ще ги подложатъ на употребляемата у турцитѣ церимония, която се състои въ следующето: въ широкитѣ имъ гащи (шалвари) пххватъ нѣкоя котка и после захващатъ толкозъ душмански да я блъскатъ, щото ѝ е невъзможно въ това необикновено свърталище, да се държи съвсемъ пасивно" (Мсб. IV, 480.)

Б. Изъ бележкитѣ на Евлия Челеби за София отъ 1656 година¹⁾

Три години следъ падането на София, била е направена „еялетъ“ и везирска столица. По-после, когато султанъ Сюлейманъ турилъ редъ въ отоманската империя и я разпредѣлилъ административно, София станала санджашки центъръ на румелийския еялетъ, а пъкъ везирътъ получилъ титлата великъ военачалникъ и почетенъ царски съветникъ съ заплата 1.000.000 акчета. Имало е финансовъ управителъ (итмарски дефтердаръ) съ заплата 52.000 акчета. Цѣлиятъ еялетъ ималъ четиридесетъ хиляди напълно въоръжени и отборъ войници. Въ румелийския еялетъ имало осемъ юрушки бегове: ихтимански, плѣвенски, налдюкенски, визенски, ямболски, овчеполски, кодженски и солунски. Софийскиятъ санджакъ ималъ 322 знамена и въ време на война изкарвалъ по 300 храбри войници

Управниците въ гр. София презъ 1656 г. На първо мѣсто иде шериятския сѣдия съ заплата 500 акчета, съ знаме, съ аба, съ еничарски слуга и главенъ разсиленъ, съ титлата „придворенъ вратаръ“. Отъ подведомственитѣ села и градове Софийския кадия си докарвалъ 20 кесии годишенъ доходъ. Пашата получавалъ по право 100 хил. гроша. Трети управникъ билъ мюфтията, четвърти — шерифскиятъ накъбъ; пети — пазарскиятъ наибъ; шести — спахийскиятъ кехая; седми — еничарскиятъ сердаръ, който билъ началникъ на еничаритѣ, артилериститѣ и ризоносцитѣ; осми — градскиятъ мюхтесибъ; девети — пашовскиятъ войвода; десети — градскиятъ кехая; единадесети — бардарътъ и дванадесети — чиновникътъ за харача. Надъ всички стоялъ пашата.

¹⁾ Гл. Пер. списание на Бѣлг. кн. дружество, 9 и 10 свезка 1909 година.

Софийски сгради, джамии, медресета, бани и др. отъ онова време, за които споменава Евлия Челеби¹⁾.

1. *Сгради.* Дворецътъ на пашата, красивъ, широкъ и обърнатъ къмъ Витоша. Широкиятъ му площадъ билъ хиподромъ, въ който ставали военни упражнения съ джирити. Освенъ заседателния апартаментъ имало и други седемдесетъ горни и долни стаи за служачи, килеръ, кухня и хамамъ. Пашовата стая била величествена. Други дворци: на Якубъ-ага, на Коджа Мехмедъ-ага, на Коджа Пелтекъ-чаушъ, на моллата, на Ганаи ефенди, на Дурганлъ-ага и други.

2. *Джамии:* „Гюль-джамия“ — била голѣма черква; „Коджа Махмудъ-пашовата джамия“ съ 18 кубета; „Имаретъ-джамия“ — единъ свѣтълъ храмъ; „Молла ефенди“ на оживеното мѣсто „баня баши“, вследствие на което винаги била пълна съ богомолци; имало и други.

3. *Дюкяни, безистенъ и ханища.* Като говори за медресето на „Коджа Мехмедъ паша“, отбелѣзва, че въ София него време имало 1086 дюкяни и единъ солиденъ безистенъ съ гивгирени кубета; всички скъпоценни стоки се намирали въ него. Много били разкошни сарашкия, кавафския и златарския пазари.

Отъ ханищата и кервансарайтъ споменава за хана при „Баня-баши“; „Имаретския“ ханъ на Коджа Мехмедъ паша, който билъ кервансарай, направенъ съ богоугодни цели и събиралъ сто жребци; ханътъ на „Сияушъ паша“, който събиралъ 5000 жребци. Други ханища: „Ески ханъ“, „Мехмудъ пашовия“, „Тахилъ пазарския“, „Кючукъ ханъ“, който билъ слѣпенъ съ двореца; „Бююкъ ханъ“ — срещу безистена; „Чохаджийския“, „Еврейския“ и др. — всички били покрити съ олово.

4. *Софийската минерална баня.* Евлия Челеби пише, че въ София имало петъ топли бани: 1) женска, 2) християнска, 3) гръцко-латинска, 4) еврейска и 5) централната баня съ голѣмо кубе и джамлъкъ. Тя побираа до хиляда души. За кѣпане не се плащало, а само за пазене на дрехитъ по едно акче. Ако си послужи посетителя на банята съ хавлия плащалъ две акчета. Тази баня въ последствие е давана подъ наемъ. Въ „Изв. на

¹⁾ По-подробно за тѣхъ споменава проф. Иширковъ въ книгата си: „Градъ София презъ XVII вѣкъ“, стр. 12—37.

истор. дружество“, кн. I, стр. 77, намѣрихме начина по който е уреденъ наема на Софийската баня презъ 1615 г.:

„Капуджи Мехмедъ Челеби на качеството си на мютевлия (попечитель) въ вакѣвскитѣ имущества, завѣщани отъ покойния елъ-хаджи Байрамъ въ полза на богоугоднитѣ обществени заведения, находящи се въ гр. София, се явилъ предъ съвета на Софийското шериетско сѣдилище, дето въ присѣдствіето на актоносителя Дервишъ, ибинъ Хусамъ, жителъ отъ махалата „Хаджи Хамза“ въ гр. София и наемателъ на банята (хамама), която сѣщо така влизала въ описа на завещанитѣ отъ казания завещатель имущества, заявилъ и изповѣдалъ устно така: „азъ въ качеството си на попечитель, по-преди бѣхъ далъ този хамамъ подъ наемъ възъ името на Бехремъ бей; но понеже речения наемателъ не държеше както трѣбва въ пълна чистота и комфортность банята, за което имаме и оплаквания отъ страна на населението, при това и изтичаше срока на наема, то азъ днесъ тая вакѣфска баня дадохъ подъ наемъ, за единъ периодъ отъ три години за сума 2160 акчета, или по 720 акчета годишно, като се почва отъ 1. день на месецъ саферъ 1027 (1615 г.) до 1. саферъ 1030 г. (1618 г.) отъ егира, на поменатия Дервишъ на следнитѣ условия: наемниятъ срокъ е тригодишенъ, като почва отъ 1. саферъ 1027 г. всѣка година наемната стойность отъ 720 акчета ще се изплаща и уравнива (хаклашмакъ) на всѣки три месеци. Наемателътъ Дервишъ съ свои средства и отъ свой капиталъ е длъженъ, щото проводния каналъ и пѣтя на водата за банята да поправи и меремети, а сѣщо разноскитѣ за други нѣкои необходими поправки на банята се възлагатъ върху му, съ задължение още да държи банята чиста и комфортна, за да се благодарятъ мюсюлманитѣ и да не произлизатъ оплаквания отъ страна на последнитѣ“.

Реаленъ гарантъ по изплащане наема станалъ Мехмедъ-ибинъ Хамза (дедо по женска линия на Дервиша).

4. *Плодородие и природни хубости въ Софийско отъ началото на XVII вѣкъ.* Въ своитѣ мемоари Евлия Челеби дава обширни бележки за „мѣсто за разходка“ около Со-

фия. Такива мѣста имало до двадесетъ и едно, като особено много хвалебствува „Кору-багларж“ (бранищни лозя): „Софийската мѣстность „Кору-багларж“ е едно бранище за разходка, въ което има разни видове дървета, между които нѣма ни едно сухо; всичкитѣ дървета тукъ сж зелени и красиви. Ако пролѣтно време човѣкъ влѣзе въ тѣзи лозя, мозъкътъ му се упоява отъ чудеснитѣ миризми на разнovidнитѣ имъ цвѣтя. Най-много преобладава цвѣтътъ на вишнитѣ, които покриватъ земята съ своитѣ цвѣтни листенца.

Мѣстността „Лала паша“ се намира сжщо въ „Кору-багларж“ и е хубаво мѣсто за разходка. Мѣстността „Ахмедъ Биджанъ“ (бездушния) въ старо време е било богато теке; сега само лозята му сж останали. Тукъ живѣлъ язѣджи-заде Ахмедъ Биджанъ отъ Гелиболъ. Единъ скитникъ дервишъ, убитъ отъ умора, тукъ добива новъ животъ. И това мѣсто се намира въ „Кору-багларж“. Сжщо тукъ е мѣстността „Ахмедъ-ходжа“, която има разкошна природа, дето обладания отъ тѣга и скръбъ намира разтуха. Въ „Кору-багларж“ има стотини други разкошни мѣста за разходка, които мжчно може да се опишатъ“.

Тия описания на Евлия Челиби за сжществуването на богати лозя се потвърдяватъ отъ нѣкои сждебно-шериятски актове по покупко-продажбата на лозя и отъ единъ актъ за налога на виненитѣ бѣчви и убийството на единъ бѣчеваръ (фучеджия). Тия актове се намиратъ въ първата книга на Изв. на истор. д-во, а именно:

а) *Налого за виненитѣ бѣчви*. Асесъ — башията (началникътъ на нощната стража) Мехмедъ челеби, жителъ на гр. София, се явилъ предъ съвета на соф. шериятски сждъ и съ подобающето се за сжда почитание, както и въ присѣтствието на актоносителя чокадаръ*) Мустафа паша, изповѣдалъ устно и казалъ: „Налого за виненитѣ бѣчви, които влизатъ отвънъ въ гр. София (хамер-фучиларининъ ресми) — налогъ, който още отъ старо време по привилегия принадлежи менъ, споредъ постановле-

*) Чокадаръ — придворенъ султански слуга, които заедно съ своитѣ другари, не по-малко отъ 40 такива султанови пажове, съ единъ началникъ надъ тѣхъ бишъ-Чокадаръ, сж носили мантията на султана и сж приготвяли спалнитѣ султански стаи.

нията на стария законъ (канонъ-и-кадимъ-юзере), днесъ продадохъ и прехвърлихъ въ ржцетъ на речения Мустафа съ право да го събира споредъ стария законъ и то отъ днесъ до следния Димитровъ-денъ (Рузъ-касджа) — идущата година, като получихъ стойността му напълно отъ прекупвача. При това явявамъ, че опълномощавамъ субаша си (полицейски началникъ на градски участъкъ) Мустафа да събира вмѣсто мене тоя налогъ отъ бѣчвитъ и го предава на прекупвача чокадаръ Мустафа паша“.

Понеже тия думи изказани отъ купвача се потвърдиха и отъ прекупвача, а пъкъ пълномощното се прие и одобри отъ субашата Мустафа, то сждътъ възъ основа на шериатскитъ наредби (ахкжми шерие) написа, протоколира и издаде настоящия актъ днесъ 16 день отъ м. джемаази-юль-евелъ 1027 г. (1615).

б) *Продадени лозя.* 1. Софийскиятъ жителъ отъ махалата „Язаджиоглу“ Ридвенъ ибинъ Мурадъ билъ продалъ предъ сжда лозето и градината си, посадена съ плодородни дървета, находяща се въ мѣстността називаема „Кори-багларъ“ (лозята въ корията) при съседилозята и градинитъ на Хаджи Дервишъ, папукчи Хаджи Мехмедъ, Курто Беше и табашкитъ градини. Продадени сж за 100 акчета, споредъ текущия курсъ на паритъ, на Хюсеинъ ибинъ Абдулъ-Наелъ. Сждътъ уважилъ тая покупко-продажба като законна и издалъ на купвача настоящия сждебно-шериатски актъ съ дата 21 шабанъ 1026 г. (1614 г.).

2. Раятинътъ (земи) папукчи Костадинъ отъ махалата „Попъ Милушъ“ въ София е умрѣлъ безъ челядъ, а за наследникъ е останала само законната му съпруга. Понеже умрѣлиятъ Константинъ притежавалъ едно лозе отъ 4 мотики (дѣортъ чепалькъ) въ землището на село Комарица, софйска кааза, — имотъ, който споредъ шериата и правото за наследство (фераизи) преминава на бейтъ-улъ-мала (на фиска), то чиновникътъ (бейтъ-улъ-малъ-емини) Хасанъ чаушъ на публиченъ търгъ продаде това лозе за 600 акчета на последния наддавачъ Мустафа челиби, ибинъ Или-бегъ, приелъ паритъ отъ купвача и моли сжда да се издаде на последния надлеж-

ни
ко

та
ски
сп
ру
на

Ду
та
ко
зе
да
иб
бѣ
Въ
ни
да
за
ло
Ил
ко
ли
по
иб
от
е
ки
сж
за
въ

ма
фи
(ча
щи
ку
Аб
ко
ри
вде

A4

ния сдебно-шериятски актъ за право на стопанство, който билъ издаденъ на 16 рамазанъ 1026 г. (1614 г.).

3. Забитинтъ на стопанисванитъ частно отъ султана села „хасларъ-кариелери“, находящи се въ софийската кааза, — Ахмедъ Бегъ, билъ възбудилъ пакъ срещу раятина Иванъ веледи Стоянъ, живущъ въ с. Горублени, софийско, което влизало въ района и областта на султанскитъ села — „хасларъ“, и изявилъ следното:

„Отвѣтникътъ Иванъ Стояновъ, родомъ отъ кжде Дупнишко, което азъ, като управителъ на всички султански села „хасларъ-кариелери“, управлявамъ, незаконно е присвоилъ лозето отъ 8 мотики, лежаще въ землището на село Горублени. Освенъ това, той продалъ това лозе като собственъ свой имогъ на Хамзи ибинъ Абдуллахъ за 1200 акчета. Това сжщото лозе бѣше собственостъ на умрѣлия рая отъ сжщото село Вълчо веледи Илия, който не остави никакви наследници. Затова моля да се заповѣда на Иванъ Стояновъ да отстъпи и ми предаде въпросното лозе съгласно съ закона.“ Запитанъ по въпроса Иванъ казалъ: „азъ това лозе притежавамъ по наследство отъ умрѣлия Вълчо Илиевъ, който бѣ синъ на чича ми (амимъ-оглу) и на когото азъ съмъ законенъ наследникъ по сребърна линия (асубети-тарикъ-и-иле). Като законенъ стопанинъ по наследство на това лозе, продадохъ го на Хамзи ибинъ Абдулахъ за 1200 акчета“. Сждътъ поискалъ отъ ответника Ивана доказателства за това, че той наистина е роднина и наследникъ на умрѣлия Вълчо. Понеже такива доказателства Иванъ не можа да представи, то сжда реши и постанови: въпросното лозе да се счита за собственостъ на Ахмедъ-бега. Актътъ билъ издаденъ въ края на месецъ рамазанъ 1026 г. (1614 год.).

4. Яхуди Аврамъ веледи Нефтали отъ тайфата „алеманъ джемаати“ (германска община), жителъ отъ гр. София, продалъ собственото си лозе отъ около 38 мотики (чапалъкъ), лежаще въ землището на селото Драговищица, софийска кааза за 28.000 акчета, по текущия курсъ на сребърнитъ чисти монети, на Зулфикяръ ибишъ Абдулахъ. Сждътъ уважилъ тая покупко-продажба за законна и издава на покупателя настоящия сдебно-шериятски актъ днесъ 15 день отъ месецъ зипкавде 1026 (1614 г.).

5. *Убитъ бѣчварь.* Войникъ-черибашията Бали (воененъ началникъ), както и забитина Мустафа бегъ на с. Балша, Софийска каза, доложили на Соф. шер. сждъ, какво селенитъ отъ с. Балша: Момиръ Марковъ, Рашко Иовевъ, Драйчо Николинъ, Попъ Бано Поповъ, Илия Момировъ, Вълко Драгуновъ, Станчо Илиевъ и Киро Байовъ се обвинявали въ съучастничество при убийството (*фучеджи*) бѣчварь сърбина Милошъ отъ село Гиляновци, соф. кааза, който съ ножъ билъ раненъ отъ попъ Томо и братъ му Вельо Петковъ, жители на село Гиляновци. Поради това се искало, щото за нанесеното на умрелия тежко нараняване, отъ което той едвамъ достигналъ с. Балша и тамъ умрѣлъ, подозренитъ тия християни да се признаятъ за виновни и се осждаятъ на следуемото имъ се наказание. Обвиняемитъ отговорили: убитиятъ сърбинъ Милошъ не е дохождалъ въ нашето село. Ние не го познаваме, шо за човѣкъ е". Понеже поменатитъ двама забити възъ основа шериатскитъ постановления били извършили по-щателно издирване, за да се намери убиеца по това убийство, но до сега нищо и отъ никжде не могло да се открие за подозренитъ лица, сждътъ постановилъ и решилъ, че гореспоменатитъ раи-християни съвършено се освобождаватъ отъ отговорностъ по това дѣло (бераи-зимети) и се оправдатъ. За станалото се съставилъ протоколъ и се издалъ шериатски актъ на месецъ зилкаде 1026 г. (1615 год.).

6. *Обжалвани данъци по лозята и други.* Считаме за умѣстно да отбележимъ обжалването на данъцитъ презъ 1618 година отъ раята селяни отъ селата Горублени, Орманлия и Кривина, соф. кааза предъ софийския шериатски сждъ (Мсб. г. XXV, стр. 43). Между другитъ обжалвания споменато е за лозята, че заимина Хасанъ паша вмѣсто да иска данѣкъ на дулюмъ („ресумй-дулюмъ ве бачъ"), искалъ имъ десятъкъ отъ произведенията на лозята. Сждътъ уважилъ исканията на селянитъ и издалъ решение съ което се заповѣдвало да се изплаща и за напредъ, както сж плащали до тогава.

II.

въ
сж
пъ
уча
и
да
се
нипус
оби
спа
вер
оте
и
с
Въ
пол
сто
пуг
За
год
фе
адм
вар
ри
мю
вочит
въ

A4

II. Данъчната уредба на Софийския спахилък¹⁾

Софийските спахии сж били както всички такива въ мюсюлманската империя. И тѣхнитѣ феодални права сж естествена последица отъ проявения героизъмъ при първитѣ турски завоевания. Правителството раздавало участъци отъ превзетитѣ земи съ право да ги владѣятъ и да се ползватъ отъ доходитѣ имъ, но безъ да могатъ да ги продаватъ или залагатъ нѣкому. Такива участъци се нарекли *тимари*, отдето спахиитѣ получили названието *тимарли*, или *тимариоти*.

На 1368 г. се създава дѣлежа въ спахийския корпусъ: *спахии* и *заими*. Въ първия класъ влизали всички обикновени спахии, а къмъ втория класъ спадали ония спахии, които въ време на боя сж проявили необикновена храбростъ, или сж постигнали боева сполука. Самоотверженитѣ спахии се удостоявали съ званието *заими* и ставали началници на повече отъ 100 души спахии. Въ мирно време спахиитѣ живѣли по домоветѣ си и получавали дневно по едно акче. Тѣ образували постоянна войска, която била готова да се яви на сборния пунктъ. Въ военно време тайна (дажбата) се удвоявалъ. За да се види строгата военна организация отъ 1600-та година на спахийскитѣ отряди, ще си послужимъ съ фермана на Султанъ Мустафа I до софийскитѣ сждебни административни и военни власти по въпроса за повикване на спахиитѣ, заимитѣ-тимари на война отъ 31 януарий 1618 г. Ферманътъ съобщава за знание, че всѣки мюсюлманинъ, който се числи въ редоветѣ на царскитѣ войници, като заиминъ, спахия и пр. — длѣжни сж да

¹⁾ При написването на тази глава се ползувахме изключително отъ изнесеното изъ турската архива отъ Д. Ихчиевъ въ Мсб. год. XXV и Изв. на историч. д-ство, кн. I — 1905 г.

се явятъ въ пълно въоръжение и въ боеви порядъкъ на софийското поле, отдѣто войниците тръгватъ къмъ Дунава, ще го преминатъ и тамъ ще се очаква война съ враговетъ. Ако нѣкой мюсюлманинъ не заминелъ, то се заповѣдва *тутакси да бжде обесенъ предъ прага на къщата му*. Ако капуджи-башията не стори горното, отговаря съ главата си и пр.

1. Спахийскитѣ данъци.

Обстойното проучване на спахийскитѣ данъци дава пълна картина за икономическото положение на раята — иновѣрци.

Спахийскитѣ данъци се създавали, прехвърляли и събирали съ султански или бейлеръ бейски берати. Напримѣръ съ берата¹⁾ издаденъ отъ Румелийския бейлеръ бей на 28. октомврий 1616 г. се възлага на нѣкой си Мустафа срещу 4500 акчета събиране данъцитѣ отъ селото Паскачъ и отъ други села на Софийската кааза, Паша Санджаги, състоящъ се отъ 3500 акчета за с. Паскачъ и 1000 акчета отъ тимаря на с. Баригровци. Този тимаръ билъ вакантенъ, защото правоимеющия стопанинъ го напусналъ. Въпросниятъ беретъ почналъ да се изпълнява въ София отъ 14. юний 1618 г.

Спахията получавалъ десятъкъ (ашаръ) или пѣкъ отсѣченъ данъкъ (муката). Десятъкътъ билъ законенъ (ашаръ-и-шерие), когато на 10 се вземало едно и произволень (хараджи-мувазифие), когато се вземало различно.

Раята е била обложена съ: а) *лични данъци*; б) *поземелни данъци*; в) *данъци върху добитъка* и г) *данъци отъ земелнитѣ произведения*.

А. Лични данъци.

1. *Робски данъкъ* (ресуми рияетъ) събиранъ отъ раята по 25 акчета на глава, отъ които 20 за право на „испенча“ (робска верига) и 5 за право на подчиненостъ. За илюстриране разнитѣ видове данъци, ще си послужимъ съ документи отъ Софийската кадийска архива, която отчасти е преведена отъ г. Д. Ихчиевъ.

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 г., стр. 33.

На 16. януарий 1618 год. Софийскиятъ шериятски сждъ¹⁾ по поводъ искането на спахията — тимариотъ отъ Златуша, Софийска кааза и субаша на сждщото село Мехмедъ-ага, разгледалъ въпроса за пришелцитъ въ сждщото село: Миладинъ и синоветъ му Вельо и Божко, както и братъ му Павле, които не били записани въ спахийския тефтеръ за жители на това село, нито пъкъ сж били обложени съ данъцитъ: *ресуми урфие* (задължителенъ налогъ), воененъ данъкъ и др.

Сждтъ решилъ: за напредъ въ списъка на спахията Хасанъ-бегъ се считатъ за записани и подчинени рай и данъкоплатци: Миладинъ и синъ му Божко — рая, които ще изплащатъ надлежнитъ данъци и ресуми на речения спахия Хасанъ-бега. Вельо и Павле ще се считатъ записани въ списъка на субаша Мехмедъ ага, като негови подчинени рай и данъкоплатци.

Процеси отъ подобенъ характеръ за право на „ресуми рияетъ“ въ ржкописъ имало многобройни въ сджилъ — тефтеритъ на Софийската и Видинската сждебни архиви отъ XVI, XVII, XVIII и XIX вѣкове. Отъ Видинската архива единъ е превелъ и напечатилъ г. Ихчиевъ въ Мсб. 1909, стр. 64.²⁾

2. *Ергенски данъкъ* — (ресуми-бенакъ). На 1 мартъ всѣка година раята християни или мохамедани младежи — ергени, плащали на спахията по 12 акчета, като право за *бенакъ*. Освобождавали се отъ този данъкъ само малолѣтнитъ, старцитъ, неспособнитъ за работа рай и женитъ.

Този данъкъ се споменава въ худжета, издаденъ отъ мютевелията — настояникъ, на вакфиранитъ султански села, лежащи подъ муката „Хаджи Бедерли“ въ

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 г., стр. 35.

²⁾ Софийскиятъ сждебно шириетски сждъ е регистриралъ редица актове за освобождаване отъ робство чрезъ приемане мюсюлманската вѣра. Два случая има изнесени (Изв. истор. дружество, кн. I, стр. 63 и 73) отъ 1614 и 1615 г. Единиятъ случай е съ нѣкоя си Рура — Влахинка, а другия Сайме — унгарка. Следъ изповѣждане случката отъ стопанина на кждтата, сждтъ уважилъ искането на страната да нѣма вече права върху потурчената и се заличавала като недвижима вещь.

Софийската кааза по случай уреждане арендата и наема на сжщитѣ¹⁾. Тия села били завещани на вакѣфа отъ султаншата Михримахъ султани, съ изрична заповѣдъ, щото раята — селяни, живуши въ тѣхъ, да бждатъ свободни и да изплащатъ като десѣтъкъ опредѣлени налози²⁾.

3. *Налога за самотниците*, — които не сж женени и нѣматъ ни деца, ни домъ, ни какво да е имущество въ земитѣ на спахията (рѣсуми мюджерѣдъ). Такива плащали ежегодно презъ м. мартъ по 18 акчета на спахията.

4. *Актново право* (рѣсуми тапу) събирано отъ раитѣ-земледѣлци. Сресу това право проживѣлитѣ три години раи въ едно тимариотско землище при поискване давало имъ се единъ увратъ край заселено мѣсто за постройка на домъ и пр. При почване постройката плащали 50, 40 или 28 акчета *ресуми-изинъ*, споредъ категорията на постройката.

Сресу откупъ на ресуми-тапу раитѣ-земледѣлци имали право да владѣятъ земи, като плащали на увратъ за първокласна земя по 1 акче за 3 уврата и за подолна — по 1 акче за всѣки 5 уврати.

Синоветѣ наследвали владѣлческитѣ права на бащата, а дѣщеритѣ при условие, че ще се оженятъ и ще живѣятъ въ сжщото село, въ чиято граница лежатъ земитѣ.

5. *Робска плоча* (ресуми-буюндрукъ) налогъ за всѣки пълнолѣтенъ рая. Отъ началото на XIV вѣкъ дори до края на XVII вѣкъ, спахитѣ били задължени да водятъ регистри, въ които вписвали всички рая-момци. Обичай било, като законъ, щото на врата на всѣки рая, за отличие отъ свободнитѣ и привилегировани граждани, да се закачи като медалионъ една кржгообразна тенекиена табличка, на голѣмина колкото петолевова монета и по срѣдата било написано: „Петъръ веледи Стоянъ, деръ карие новоселъ, казай София, халкай буюндрукидъръ“. (Петъръ, синъ на Стояна, отъ селото Новосело Софийска кааза; тази е неговата робска плоча).

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 г., стр. 70.

²⁾ За тия села, както и за принадлежащитѣ на свещенитѣ градове, ще дадемъ отдѣлна статия.

A4

Всѣки рая, който е носилъ подобна плоча, плащаль по 20 акчета годишно. Освобождавали се: недъгавитѣ, болнитѣ, слепитѣ, хромитѣ, монаситѣ, свещеницитѣ и неспособнитѣ. Данѣкътъ се събираль презъ м. априль.

6. *Право за венчило* (ресумй арузъ), което се състояло въ плащане 30 акчета, ако омъжената била мома и стѣпвали въ пръвъ бракъ; 15 акчета — вдовица за втори бракъ и 5 акчета за трети бракъ. Венчаването се извършвало следъ представяне спахийското тескере, че данѣка е платенъ.

7. *Испенчъ*¹⁾ крѣвно право, на петъ мъжки деца по едно за еничерския отрядъ. При Султанъ Сюлемана I отъ 1522 год. данѣка *испенчъ* се замѣнилъ съ париченъ откупъ, за въ полза на тимариотитѣ спахии и то така: отъ всички християни мъже — роби, отъ най-малкия до най-голѣмия, съ изключение на хромитѣ, монаситѣ, свещеницитѣ и престарелитѣ, се взимало на глава за първа класа по 10 акчета; за втора — по 5 акчета. Но после достигналъ между 25—30 акчета.

Презъ XVII и XVIII, а отчасти и презъ XIX вѣкъ *испенчъ* плащали християнитѣ за клането на свине: по 5 акчета за голѣмитѣ свине и по 2 акчета за малки и мършави.

Отъ худжета издаденъ на 14 априль 1618 година отъ Софийския шериатски сждъ по въпроса за събиране данѣкъ „*испенчъ*“ отъ еврейската община въ гр. София узнаваме, че тогава този данѣкъ се събираль отъ държавния сановникъ Зюдхрабъ бей²⁾. Последниятъ изповѣдалъ предъ сжда, че за 1618 година получилъ опредѣления данѣкъ отъ еврейската софийска община — липсва размѣра му.

8. *Чердекъ* — спахийско право получавано отъ младоженцитѣ за право на „брачно легло“. Спахията ги благославяль, подарявали му *ресуми чердекъ* и тогава ги пущаль да влѣзатъ въ свадбената стая при брачното

¹⁾ Думата „испенчъ“ или „испенджъ“ произлиза отъ персийската „испенджа“ и значи: изискване на петъ едно ($\frac{1}{5}$). На персийски „пенджъ“ значи петъ, а „жъ“ — изискване.

²⁾ Гл. Мсб. 1909 г. стр. 41.

легло (чердекъ ятаги или чердекъ гиджиси). Правото „чердекъ“ било 20 акчета за младоженецъ и 10 акчета за булката, ако тѣ сж въ първо венчило. Ако сж отъ второ или трето венчило, спахия получавалъ по 10 акчета отъ младоженеца и 5 акчета за младата вдовица.

9. „Ресуми деми-диетъ“ е спахийско право, което възниква отъ нѣкое убийство, станало въ границитѣ на едно село, подвластно на нѣкой спахия; ако убицеца не се намерялъ — селянитѣ плащали определеното парично възнаграждение по спогодба, или по сждебно решение. Спахията ималъ право на 10 едно отъ общата сума, като „ресуми деми-диетъ“ (кръвно право въ спахийския му районъ).

Споредъ худжета на соф. шериятски сждъ отъ 17 декември 1617 г.¹⁾ вследствие убийството на спахията отъ с. Коньовица (софийско) — налбантъ Мехмедъ-бегъ-ибни Абдуллахъ, били привлечени като убийци отъ сжщото село жителитѣ раи: Тодоръ Дамяновъ, Попъ Стефанъ Павловъ, Стоянъ Райчевъ, Вълчо Тодоровъ и Константинъ Тодоровъ. По недоказаностъ „дѣлото по углавната частъ“ сждътъ прекратилъ, а за гражданския искъ, споредъ заявлението на гражданския ищецъ страната на наследницитѣ се е спогодилъ съ селянитѣ затворници за „диета“. Затворницитѣ заплатили за кръвта 2000 акчета“. Сумата била веднага изплатена отъ тѣхъ и пустнати на свобода.

Други убийства:²⁾

1) на 1615 год. билъ убитъ попъ Сарайно отъ Игнатица и като убийци били задържани нѣколко българи, но по липса на доказателства, сждътъ издалъ оправдателна присжда;

2) сжщата година, билъ убитъ сърбина бѣчваръ Милотинъ отъ село Гиляновци (Софийско); пакъ били подозрени българи, но по липса на доказателства — оправдани.

3) на 1614/15 год. спахията на село Куманица, Софийско, налбанта Мехмедъ-бегъ билъ убитъ и намѣренъ въ землището на с. Биримирци, Софийско. Като

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 г. стр. 34.

²⁾ Гл. Изв. истор. држество кн, I.

обвиняеми били привлечени неговите войници, а жителите на с. Биримирци тръбвало да платят „дем-и-диетъ“. По липса на доказателства съдът издалъ оправдателна присъда;

4) спахията налбантъ Мехмедъ-бегъ, ибинъ Абдулахъ отъ Ючъ-бунаръ — София, връщайки се отъ чифлика бива убитъ и били наклеветени нѣколко българи, но по липса на доказателства съда ги оправдалъ. Наклеветените, по споразумение съ наследниците на убития, платили 20000 акчета данъкъ „дем-и-диетъ“.

10. *Дървенъ налогъ* (ресуми ангариѣ ве мекаре хакки) — всѣки рая селянинъ билъ длъженъ два пѣти седмично да отива въ гората за дърва за спахията. Длъженъ е също да изпраща два пѣти седмично жена си и дъщеря си (понеделникъ и петъкъ) да слугуватъ въ спахийската къща.

Раята селяни оставяли на разположение товарните си животни.

Спахията въ своите обиколки, често пѣти водилъ съ себе си селяни, които безвъзмездно сж били длъжни да го придружаватъ.

Ангарията въ Османската държава датира отъ основаването ѝ, защото била допусната отъ свещения шериятъ. Раитѣ, като аманетъ, можели сж да живѣятъ въ динъ-ислямската империя, но е тръбвало, за откупуване на своя животъ, да работятъ на агитѣ даромъ.

11. *Ресуми одунъ ве-кюмюръ* — доставяне дърва за горене и дървенъ кюмюръ, обикновено годишно по 10 коли дърва, или 20 конски товара; също по 500 оки дървенъ кюмюръ или 5 конски товара. Допущало се откупуване, срещу годишно плащане по 10 акчета за кюмюръ.

Отъ начало този данъкъ не съществувалъ и не е имало рая дървари и кюмюрджии, а мюсюлманското население не се занимавало съ тия занаяти, защото се считали отъ свещения шериятъ за долни занаяти. Султанъ Сюлейманъ Ханъ I въ царуването си (1518—1567) одобрилъ съ законъ, щото раята християни да доставятъ на спахията кюмюръ и дърва за горене. Този данъкъ просъществувалъ до времето на танзимата — 1839 год., когато на престола се възкачилъ Султанъ Абдулъ Меджитъ Ханъ.

12. Налогъ на право сечене отъ държавните гори на дървенъ строителенъ материалъ — ресуми — кересте — ве дагъ-акчеси.

На раята се отпущало безплатно сечище само за домашни нужди. Но ако дървения строителенъ материалъ разнасяли за проданъ, то били длъжни да плащатъ отсеченъ данъкъ презъ годината („муката“) най-малко до сто (100) акчета. Ако не се плащало муката, тогава за всѣви натоваренъ конь или кола съ строителенъ материалъ, се плащало по 5 акчета. Този данъкъ съществувалъ отъ деня на основаване Османската империя, че и до днесъ подъ името *арманъ ресуми*.

13. *Ресуми-кюрекциянъ* — правото за подобрене Османската млада флотилия. Данъкътъ най-напредъ се вземалъ въ натура отъ раята — селяни, но отъ 1530 г. при султанъ Сюлейманъ, тоя данъкъ се замѣнилъ съ парични суми и билъ прехвърленъ да се получава отъ спахията. Всѣки пълнолѣтенъ рая селянинъ плащалъ по 10 акчета. Това траяло отъ 1530 г. до 1839 г., сир. до танзимата.

Има единъ худжетъ¹⁾ издаденъ презъ 1647 г. 23 февруарий отъ Софийския шериетски съдъ на селянитѣ отъ с. Драгалевци, Софийска кааза, по изплащане данъка *кюрекциянъ-ресуми*.

Жителитѣ — рая отъ с. Драгалевци попъ Вучко, Стоянъ Миховъ, Кершо Миховъ, Стефанъ Недевъ, Михаилъ Павловъ, Слави Вълчевъ, Вучко Цвѣтковъ, Стою Марковъ и Иванъ Стойчовъ, за годината 1647 вземали въ заемъ отъ спахията Мехмедъ-ага сумата 31.340 акчета, да заплатятъ данъка, който се следвалъ на селото, и който дължали на царското съкровище за кюрекчиитѣ (веслари и кормчии), що били на служба въ императорската морска флота. Този данъкъ прибралъ спахията на селото Хасанъ сердаръ Мехмедъ-ага ибни Османъ за смѣтка на правителството. Поменатитѣ по-горе селяни се задължили да изплатятъ сумата въ тримесеченъ срокъ, считанъ отъ 23 февруарий 1647 г.²⁾

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 г., стр. 45.

²⁾ За да имаме каква годя идея за икономическата роль на турската флота отъ него време и нейнитѣ отношения съ

Б. Поземелни данъци.

1. *Данък за обработваната почва* — ресумй земинъ: по 1 акче на 1 увратъ земя, когато последната е отъ добра категория; по 1 акче на 3 уврата, когато земята е отъ сръдно качество и по едно акче на всѣки 5 уврата, когато гръстътъ е долнокачествена. Сега този данъкъ се казва „емлякъ вергиси“.

За илюстриране ще вмѣстимъ скица отъ царския бератъ даденъ чрезъ Мустафа ага, хазнатаръ на великия везиръ Давудъ-паша, на Османъ ибни Радванъ по за-

ония на великитѣ сили, считаме за умѣстно да споменемъ фермана (Мсб. 1909 г., стр. 51) на султанъ Ахмедъ хана I, съ който се санкционира договора, сключенъ между турското правителство и Франция. Той носи дата 11. юний 1603 г. Тогава е билъ въ Цариградъ френски посланикъ *Франческо Савари*. Ферманътъ съдържа 44 пункта. Освенъ на англичани и венецианци позволява се на търговцитѣ отъ Генуа, Португалия и Катилания подъ френско знаме да внасятъ и изнасятъ стоки презъ пристанищата Хаджемистанъ, Ангора, Испания, Флоренция, Видинъ и Италия. На раята — французи се позволява свободно да идатъ на поклонение въ Иерусалимъ. Забранява се на англичанитѣ да обискиратъ, или да създаватъ други неприятствия на френскитѣ параходи. Позволява се на французитѣ да изнасятъ памукъ, памучна прежда и сахтияни, да внасятъ безъ налогъ сребърни „грушове“, да търгуватъ направо съ пристанищното население. За фцанцузитѣ износното мито остава сжщото, каквото било въ старо време, безъ увеличение. Не се събирало отъ французитѣ право за колене на добитъка, право за тръгване на корабъ по море, право за вносъ, за контрабанда стока и за спасително право.

На пиратскитѣ кораби идящи отъ Алжирия ще имъ се дава достъпъ до турскитѣ пристанища, но съ условие, когато сръщнатъ въ морето французски кораби и френски търговци да не ги взематъ въ пленъ. — Позволява се на французитѣ да ловятъ мерджанъ и риба. Драгоманитѣ при посолствата се освобождаватъ отъ разни данъци. Френскитѣ поданици се освобождаватъ отъ данъка „харачъ“. Кадията не може да разглежда процесъ срещу френски поданикъ, докато не присѣдствава драгомана на фр. посолство.

владяване и събиране прихода отъ селото Вълковци (Софийска кааза) и, който, се явилъ предъ пълния съставъ на софийския шериатски съдъ, дето въ присъствието на жителитѣ-раи отъ с. Вълковци: Димитъръ Душковъ, попъ Златанъ Райковъ, Пешо Душковъ, Йово Кузмановъ, Рачо Кузмановъ и други е направена следната изповѣдь:

„Приходи отъ десятъка, както и всички други данъци, които селянитѣ отъ сѣщото село Вълковци сѣ плащали отъ старо време годишно, азъ получихъ днесъ отъ горепоменатитѣ селяни въ натура и въ пари за смѣтка на 1614-та година.

Тоя приходъ се състои отъ: 13 софийски кила жито (богдай) пшеница, 3 софийски кила ячемикъ, както и право на „бациния“ 2000 акчета *).

2. *Данѣкъ върху празднитѣ мѣста*, (отлакъ хакки) мѣритѣ, планинитѣ и яйлѣцитѣ, лежащи въ спахийския тимаръ и въ които пасатъ стадата на раитѣ-земледѣлци.

Отлакъ хакки за стадо овце (100 глави) принадлежаше на мѣстнитѣ селяни се плащало по 5 акчета. Когато стадото овце, състояще отъ 300 глави е на чужди селяни — то спахията като право на *отлакче* получавалъ по единъ овенъ (или овца) за всѣко отборъ стадо; а отъ срѣдно стадо — по една двегодишна овца, наречена *шишекъ*; отъ едно стадо съ долно качествени овци („параспуръ-коюнлеръ“) се вземало по едно ланско шиле, наречено *токло*.

3. *Чифтъ-бозанъ*-право за разтуряне оралото и за опропастяване на орната земя, която се изорава съ орало, водено отъ два вола. Размѣрътъ на този данѣкъ билъ: 150 акчета за цѣлъ запустялъ чифликъ; за половинъ чифликъ 75 акчета и за четвъртъ — $37\frac{1}{2}$ акчета. Освенъ този данѣкъ спахията ималъ право да изисква за запустялитѣ чифли десятъкъ въ продължение на 15 години. Спахията въ продължение на 10 години ималъ право да търси и възвърне въ земитѣ си и то само ония раи, които не сѣ родени въ земитѣ му, а давностния срокъ за роденитѣ въ земитѣ му раи билъ 30 години. Но ако избѣгалия рая е записанъ въ тефтера на спахията въ земитѣ на когото е избѣ-

*) Гл. Изв. истор. дружество, кн. I, 82 стр.

галъ, давностния срокъ се намалявалъ на 10 години.

За разпритъ между избѣгали раи и спахии презъ XVII, XVIII и XIX вѣкъ има издадени сждебни решения отъ софийския шериатски сждъ, а така сжщо при народната ни библиотека се пазятъ царски фермана за сжщитъ спореве.

Ще отбележимъ хужета *), издаденъ на 16 мартъ 1618 година отъ софийския шериатски сждъ по въпроса за възврщането на раята Павле. Радомирскиятъ жителъ Диване Хюсеинъ, спахия — тимариотъ на село Ибсардже, радомирска кааза, поискалъ отъ соф. шериатски сждъ повръщането на Павле-рая отъ с. Църква, софийско, въ село Ибсардже (радомирско), защото Павле билъ роденъ синъ на жителъ отъ поменатото радомирско село.

Ето какви сж били възраженията на Павле:

„Азъ никакъ не съмъ билъ рая, подчиненъ на поменатия Хюсеинъ бегъ, па и представения предъ сжда сждебенъ шериатски актъ непризнавамъ за валиденъ (мункердеръ), защото азъ повече отъ тридесетъ години насамъ живѣя и съмъ жителъ на с. Църква, предъ забитина на което село азъ съмъ записанъ като рая, плащамъ му установенитъ спахийски и други налози и се ползувамъ предъ него съ права, съ каквито раята — селяни на едно село се ползватъ още и отъ старо време.

Тжителтъ призналъ, че Павле живѣе повече отъ 30 години въ с. Църква и понеже той искалъ повръщането на Павле, нѣщо, което липсвало въ спахийскитъ обичаи и възъ основа на пристигналата царска заповѣдъ, съ която изрично се заповѣдвало на шериатскитъ сждилища, щото спахийтъ — тимариоти да не могатъ и да нѣматъ никакво право да отнематъ раята — селяни, които повече отъ 30 години сж били заселени и живѣятъ въ нѣкои села, реши и постанови: отхвърля се иска на спахията Хюсеинъ бегъ, като незаконенъ и като просроченъ, а на раята Павле позволява се по шерията свободно да живѣе за напредъ въ с. Църква, безъ да има нѣкой право да го безспокои и принуждава.

4. *Ресуми-асиябъ* — имуществено право отъ воденици за млене на брашно.

Съ изключение на цѣлия Софийски санджакъ, който по привилегия е плащаль по 30 акчета за всѣка една

*) Гл. Мсб. 1909 стр. 38.

воденица, въ другитѣ части на османската империя се плащало по 60 акчета за цѣла година, ако работи цѣла година, а по 30 акчета, ако работи $\frac{1}{2}$ година и 15 акчета, ако работи 3 месеца. Но, ако воденицата била построена на частно стопански (мюлкѣ) земя и притежателятъ ималъ тапия — то спахията нѣмалъ право да получи данѣци.

В. Данѣкъ върху добитѣка, пчелитѣ и др.

1. *Данѣкъ върху стадата* — овце, които лѣте бачуватъ по планинскитѣ пасбища за производство на масло, сирене и извара, а зиме отиватъ да презимуватъ въ кжшлаци (ресумй кжшлакъ ве яйлъкъ).

Спахията, като право за яйлъкъ-хаки получавалъ отъ всѣки бачия по 50 оки масло, 100 оки сирене и 100 оки извара, а за *кжтлакъ-хаки* получавалъ по 10 акчета за всѣки 300 овци — за право на презимуване. Освенъ това, като право на връхнина и по едно шиленце (токлю) за всѣко стадо овце. Това право се давало на спахията за свободно минаване на овцетѣ презъ територията на спѣхийския тимаръ.

Данѣцитѣ *ресумй-отлакъ* и *кжшла ве яйлъкъ ресумй* споредъ фермана адресуванъ до военния комендантъ на крепостъта Видинъ и други, издаденъ на 24. януарий 1776 год. отъ султанъ Абдулъ Хамидъ Ханъ I е забранено да се събира отъ закупенитѣ стада — овце, за правителствени и султански нужди. Този ферманъ се издалъ по поводъ излазянето на придворния касабъ-башия Хасанъ да закупва овце и за да станѣ покупката по законни цени, издадени били строги нареждания срещу матрапазитѣ и прекупчицитѣ, които се занимавали съ купуване и продаване на живи дребни стоки.

2. *Данѣкъ за пчелитѣ* отъ кошеритѣ съ медъ (ресумй гювара). Той билъ два вида: десѣтъкъ (на 10 едно) за въ полза на спахията, а другиятъ — точно опредѣленъ годишенъ налогъ „*ресумй мактуъ*“, който сѣщо спахията получавалъ въ опредѣления за това сезонъ.

Раята — селяни, можали да отгледватъ даромъ само 4 кошери пчели. За повече отъ 4 кошери плащали десѣтъкъ, или париченъ налогъ нареченъ *ресумй кованъ*, по едно акче годишно на кошерь.

3. *Правото за преброяване беглика* (ресуми-агжлъ ве теади-агнамъ) се състояло въ получаване десятъкъ отъ приходи на овцитъ, козитъ и кошаритъ. Съгласно фермана на Султанъ Мурадъ III отъ 1574 г. раята — селяни скотовъдци плащали годишно по 150 акчета за стадо овце отъ 400 глави. Спахията получавалъ 15 акчета (на 10 едно), а останалитъ 135 отивали въ държавното съкровище срещу документъ. Сжшитъ плащали по едно акче за всъка овца, овенъ или коза, съ изключение на агнетата, яретата и шилетата за които не се плащало до третата година. За право на *търла*, скотовъдцитъ били длъжни да плащатъ на спяхията по 5 акчета за едно стадо отъ 300 глави.

Подобни официални разпореждания били издадени и отъ великия везиръ Синанъ паша презъ 1595 г. Преброяването ставало на 1 априлъ срещу Гергьовденъ, а въ спахийскитъ земи най-късно до 10 май.

Отъ фермана на Султанъ Мустафа-Ханъ I издаденъ презъ 1617 год. до софийскитъ сждебни власти по въпроса за данъка *беглекъ* узнаваме, че този данъкъ се събиралъ еднакво, както отъ мюсюлмани, така сжщо и отъ войнишкитъ села и раята.*) Споредъ този ферманъ данъка бегликъ се опредѣлялъ тѣй: по едно акче за всъка овца, за „егрекъ хакки“ (търло) по 5 акчета за 300 овци, сжщо и за „гуламе хакки“ (право за момъка овчаринъ) по 20 акчета за всъки 100 глави. На монастиритъ и другитъ богоугодни заведения, както било и отъ време на завоеванието на тая страна, се отстъпвало даромъ по 150 овци, отъ които не се събирало данъкъ. Курсътъ на паритъ се опредѣлялъ така: 118 акчета = на една златна монета „ялдъзъ алтънъ“; а 78 акчета = на единъ „еседи грошъ“ (лъвовъ грошъ). Акчетата трѣбвало да сж отъ чисто сребро, непродупчени, неизтрити и пр. Теглото имъ да е $9\frac{1}{2}$ акчета не по-малко отъ единъ драмъ.

За да се види сравнително голѣмината на този данъкъ за соф. кааза ще си послужимъ съ худжета на пиротския шериятски сждъ издаденъ на 1614 год.***) Бегликътъ е билъ откупенъ отъ служителя при царския

*) Гл. Мсб. 1909 год. стр. 34.

**) Гл. Изв. на истор. дружество, год. I, стр. 66.

воденица, въ другитѣ части на османската империя се плащало по 60 акчета за цѣла година, ако работи цѣла година, а по 30 акчета, ако работи $\frac{1}{2}$ година и 15 акчета, ако работи 3 месеца. Но, ако воденицата била построена на частно стопански (мюлкъ) земя и притежательтъ ималъ тапия — то спахията нѣмалъ право да получи данъци.

В. Данъкъ върху добитѣка, пчелитѣ и др.

1. *Данъкъ върху стадата* — овце, които лѣте бачуватъ по планинскитѣ пасбища за производство на масло, сирене и извара, а зиме отиватъ да презимуватъ въ кжшлаци (ресумй кжшлакъ ве яйлъкъ).

Спахията, като право за яйлъкъ-хакй получавалъ отъ всѣки бачия по 50 оки масло, 100 оки сирене и 100 оки извара, а за *кжшлакъ-хаки* получавалъ по 10 акчета за всѣки 300 овци — за право на презимуване. Освенъ това, като право на връхнина и по едно шиленце (токлю) за всѣко стадо овце. Това право се давало на спахията за свободно минаване на овцетѣ презъ територията на спяхийския тимаръ.

Данъцитѣ *ресумй-отлакъ* и *кжила ве яйлъкъ ресумй* споредъ фермана адресуванъ до военния комендантъ на крепостъта Видинъ и други, издаденъ на 24. януарий 1776 год. отъ султанъ Абдулъ Хамидъ Ханъ I е забранено да се събира отъ закупенитѣ стада — овце, за правителствени и султански нужди. Този ферманъ се издалъ по поводъ излазянето на придворния касабъ-башия Хасанъ да закупва овце и за да станѣ покупката по законни цени, издадени били строги нареждания срещу матрапазитѣ и прекупчицитѣ, които се занимавали съ купуване и продаване на живи дребни стоки.

2. *Данъкъ за пчелитѣ* отъ кошеритѣ съ медъ (ресумй гювара). Той билъ два вида: десятъкъ (на 10 едно) за въ полза на спахията, а другиятъ — точно опредѣленъ годишенъ налогъ „*ресуми мактудъ*“, който сжщо спахията получавалъ въ опредѣления за това сезонъ.

Раята — селяни, можали да отгледватъ даромъ само 4 кошери пчели. За повече отъ 4 кошери плащали десятъкъ, или париченъ налогъ нареченъ *ресумй кованъ*, по едно акче годишно на кошерьъ.

3. *Правото за преброяване беглика* (ресуми-агжлъ ве теади-агнамъ) се състояло въ получаване десятъкъ отъ приходи на овцитѣ, козитѣ и кошаритѣ. Съгласно фермана на Султанъ Мурадъ III отъ 1574 г. раята — селяни скотовъдци плащали годишно по 150 акчета за стадо овце отъ 400 глави. Спахията получавалъ 15 акчета (на 10 едно), а останалитѣ 135 отивали въ държавното скровище срещу документъ. Сжшитѣ плащали по едно акче за всѣка овца, овенъ или коза, съ изключение на агнетата, яретата и шилетата за които не се плащало до третата година. За право на *търла*, скотовъдцитѣ били длъжни да плащатъ на спяхията по 5 акчета за едно стадо отъ 300 глави.

Подобни официални разпореждания били издадени и отъ великия везиръ Синанъ паша презъ 1595 г. Преброяването ставало на 1 априлъ срещу Гергьовденъ, а въ спахийскитѣ земи най-късно до 10 май.

Отъ фермана на Султанъ Мустафа-Ханъ I издаденъ презъ 1617 год. до софийскитѣ сждебни власти по въпроса за данъка *беглекъ* узнаваме, че този данъкъ се събиралъ еднакво, както отъ мюсюлмани, така сжщо и отъ войнишкитѣ села и раята.*) Споредъ този ферманъ данъка бегликъ се опредѣлялъ тъй: по едно акче за всѣка овца, за „егрекъ хакки“ (търло) по 5 акчета за 300 овци, сжщо и за „гуламии хакки“ (право за момъка овчаринъ) по 20 акчета за всѣки 100 глави. На монастиритѣ и другитѣ богоугодни заведения, както било и отъ време на завоеванието на тая страна, се отстъпвало даромъ по 150 овци, отъ които не се събирало данъкъ. Курсътъ на паритѣ се опредѣлялъ така: 118 акчета = на една златна монета „ялдъзъ алтънъ“; а 78 акчета = на единъ „еседи грошъ“ (лъвовъ грошъ). Акчетата трѣбвало да сж отъ чисто сребро, непродупчени, неизтрити и пр. Теглото имъ да е $9\frac{1}{2}$ акчета не по-малко отъ единъ драмъ.

За да се види сравнително голѣмината на този данъкъ за соф. кааза ще си послужимъ съ худжета на пиротския шериятски сждъ издаденъ на 1614 год.**)

*) Гл. Мсб. 1909 год. стр. 34.

**) Гл. Изв. на истор. дружество, год. I, стр. 66.

палатъ въ Цариградъ, христанина — рая суруджи Сотиръ Истепаносъ, отъ Стамбулъ, интендантъ по доставката на месо и храна на еничарския воененъ корпусъ и отъ тайфата „суруджи“ (пощаджии). Пълномощника на Истепаносъ предъ съвета на шериатския съдъ отстъпилъ и прехвърлилъ правото по събиране на беглика въ Пиротската кааза върху Абдуръ-рахманъ Челеби, за 87.000 акчета, срещу която броилъ въ предплата 10.000 акчета, а останалата сума отъ 77.000 акчета броилъ на пълномощника предъ съвета.

Отъ царския ферманъ*) до соф. съдебно административни власти издаденъ презъ 1614 год. узнаваме, че правото за събиране *беглика* отъ овцитѣ и козитѣ отъ 1 априлъ 1615 година въ софийско и въ подведомственитѣ нему каази се възлага на Мустафа Али, комуто за тази длъжностъ и за труда се плащало по 22 акчета на день. На поменатия сановникъ били дадени подпечатени, прошнуровани и съ султанска тугра написани регистри (тефтери), споредъ съдържанието на които той трѣбвало да събира данъка отъ беглика, както отъ раята, така и отъ мюсюлманското население, а така сѣщо и отъ привилегированитѣ войници — христани (войниганъ-тайфаси). На 1 априлъ ставалъ общия описъ на всички овци, овни, кози, ярци и пилета и по този описъ ставало събирането на данъка за беглика така: на всѣка овца по едно акче беглишко право (ресуми агнамъ), на всѣки 300 овце — по 5 акчета за право на търло (ресуми-агълъ), а за всѣки 100 овци, като право за момкова руга — овчарство (гуламие намъна) — по 20 акчета. Следователно, всичко отъ 100 овци се вземало по 122 акчета. Ония скотовѣдци, които имали по малко отъ 150 овци, и които съ тѣхъ прехранвали семейството си, нѣмало да плащатъ беглишко, овчарско и агълско право; а за повече отъ 150 овци плащали наравно както и другитѣ. На укривателитѣ и съучастницитѣ имъ се вземало двоенъ данъкъ.

Въ худжета издаденъ отъ софийския шериатски съдъ на 1 мартъ 1768 год. намираме че правото за съ-

*) Гл. Изв. на историч. дружество, год. I, стр. 95—96.

биране на беглика отъ каазитѣ: софийска, берковска, брезнишка и пиротска се прехвърлило върху Ваазъ Заде-Ясъ Сайдъ Мусса за една година.*)

Г. Данъци отъ земнитѣ произведения.

1. *Правото на военния комендантъ* (соларъ) на каазата (ресумъ-салирие), получено чрезъ спахията. Това право се вземало на 9 едно отъ земнитѣ произведения.

2. *Правото, върху треви и сѣно* отъ ливадитѣ (ресумъ чаиръ ве кехая). Плащало се на товарни кола сѣно или трева по 2 акчета на градския чиновникъ, а спахията получавалъ законния десятъкъ.

3. *Десятъкъ отъ обработвания тютюнъ* въ спахийскитѣ земи (ресумъ духам ве моруриѣ). Плащало се по едно акче за всѣки увратъ посѣянъ тютюнъ (ресуми тютюнъ). За изсѣхналия тютюнъ въ денкове за износъ се плащало по 6 акчета на товаръ, *ресуми муруриѣ*, като му си издава надлежно позволително (мурурие ве рухсатъ тескере си). Тютюнъ безъ такова тескере подлежалъ на конфискация.

4. *Налогъ отъ зеленчуковитѣ градини* (ресуми себзеватъ) обработвани отъ градинари и други лица, които изнасятъ зеленчукъ за продажъ. Домашнитѣ зеленчукови градини не се облагали. Вписанитѣ зеленчукови градини въ спахийския тефтеръ били обложени на 10 едно. Но ако сж били описани подъ рубриката отсѣченъ годишенъ налогъ *муката* — то спахията се ограничавалъ да взема парична сума, която му била опредѣлена и която се наричала *ресуми мукатаси* — то е едно акче на увратъ.

5. *Десятъкъ въ снопи* (ресумъ ве ашари деметъ), който спахията въ нѣкои румелийски санджаци, като Софийския, Кюстендилския, Видинския, Пловдавския и др. е вземалъ десятъкъ на 10 едно и на 8 едно отъ земнитѣ произведения въ снопи (деметъ). Раята — земледѣлци, които още въ старо време давали на спахията десятъкъ на 8 едно, въ снопи, били длъжни на своя смѣтка и съ свои средства да жънатъ житнитѣ произведения. Сжщо били длъжни да овързватъ житнитѣ ожънати класове на снопи. Снопитѣ съ тѣхни коли да

*) Гл. Мсб. 1909, стр. 65.

ги докарватъ на нѣколко по-главни мѣста, близо до харманитѣ и да ги наредятъ на кръстци. Тогава спахията съ селския кметъ, двама възрастни селяни и субашата изваждатъ отъ всѣки кръстецъ по три снопа: отъ върха, средата и най-долу на кръстеца. Тия снопи се закарвали на правителствения хармани, дето селянитѣ безплатно овръхвали снопитѣ и житото превозвали съ човали до спахийскитѣ хамбари и отъ тамъ, когато поисквалъ спахията до центъра на околията — за проданъ на търговцитѣ.

На 20 септемврий 1618 г. Софийскиятъ шириатски съдъ издалъ хужетъ¹⁾, споредъ който раята селяни, живущи въ селата Гѣрублене, Орманлии и Кривина, Софийска кааза, се явили предъ съвета на Софийския шериятски съдъ и се оплакали срещу незаконнитѣ действия на займина Хасанъ-паша, комуто било дадено отъ правителството право да се ползува отъ данѣцитѣ и десѣтъка, който плащали селянитѣ за произведенията отъ имотитѣ и бащиниитѣ си. Тѣ предъ съда изповѣдали така: „Всѣка наша *бащиния*, още отъ деня на завоеванието на нашата страна, бѣше опредѣлено да се облага по две Софийски кила (крини) жито и по две кила ечимикъ; право за бегликъ (агнамъ, джилепъ кешанъ) да се плаща за 100 овце — 100 акчета; сир. по едно акче за всѣка овца; за лозята да се взима „ресуми — бачъ“ на увратъ или дюлюмъ до десетъ акчета; право за „егрекъ-хакки“ — по две акчета за 100 овце; право за „гулямиѣ хаккѣ“ (слуга на овчарина) — по две акчета за всѣки сто овце. И така за всѣки 100 овце право за бегликъ, за егрекъ и за слуга — овчаръ се плащаше отъ старо време по 122 акчета за 100 овце.

Сега, обаче, субашата на Хасанъ-паша, Ахмедъ-ага, иска отъ насъ да му заплатимъ много по-голѣми суми отъ опредѣленитѣ. Затова, ние молимъ съда да издаде решение по шерията, за да плащаме и сега тѣй, както е било отъ старо време. Субашата иска отъ насъ за всѣко софийско кило (крина) жито да му се плаща по 120 акчета, когото пазарната цена на всѣко кило жито е по 60 акчета, за кило ечимикъ иска той да му пла-

¹⁾ Гл. Меб. 1909 год., стр. 43.

шаме по 65 акчета, когато пазарната цена на ечмика не е повече отъ 30 акчета; за една *бациния* иска да му плащаме не по две кила жито и по две кила ечемикъ въ натура, както що бѣше по преди, а иска да му заплатимъ въ готови пари по 800 акчета за всѣка една бациния; за лозята, вмѣсто да иска данѣкъ на *дулюмъ*. („ресуми-дулюмъ ве бачъ“) субашата ни иска отъ насъ десѣтъкъ отъ произведенията на лозята; за беглика вмѣсто по 122 акчета за всѣки 100 овце, заедно съ правото за „егрекъ“ и за „гулямие“ — иска ни по 250 акчета за всѣки 100 овце, а за право на „егрекъ“ и на „гулямие“ иска особенъ налогъ и по една овца на 100 овце“.

Софийскиятъ шериятски сждъ уважилъ законното оплакване на селянитѣ отъ горнитѣ три села, тъй като е основано на шерията и на стария законъ „канони атикъ“, който е въ сила. Сждътъ възъ основа на шерията решилъ и постановилъ така:

„Искането на субашата Ахмедъ-ага, който е пълномощникъ на Хасанъ-паша, се отхвърля като незаконно. Заповѣдва се на селянитѣ тѣжители отъ тѣзи три села да изплащатъ и за напредъ на Хасанъ-паша въ натура и въ акчета само онова количество, което тѣ до сега плащаха“.

6. *Десѣтъкъ отъ произведенията върху земята между дръвчетата*, презъ които свободно можело да действува оралото (ресуми фенакехъ). Десѣтъкъ се вземалъ не само отъ житото, което израствало между дърветата; но така сжщо и отъ овошкитѣ, отъ черничевия листъ, съ който се хранили буби и отъ маслинитѣ.

7. *Десѣтъкъ въ натура*, или опредѣленото годишно право въ пари, отъ произведенията на лозята, *градинитѣ и бостанитѣ*, (ресуми бачъ, бачче ве бостанъ). Отъ лозята, като *емлякъ хакки*, спяхията получавалъ по едно акче за всѣки увратъ въ годината. Отъ градинитѣ съ добра почва за увратъ по едно акче, съ по-долна по $\frac{1}{2}$ акче. Сжщо и отъ бостанитѣ на увратъ по едно акче.

Раята селяни имали право да превръщатъ нивитѣ на лозя, градини или бостани, следъ като добиятъ спяхийското разрешение, иначе въ три години посаденото лозе трѣбвало да бже изкоренено.

2. Данъка „Джизие дари“ въ София отъ 1614—15 година.

А. Назначаване бирници — джизие дари въ София.

Отъ фермана на султанъ Мустафа I, издаденъ презъ 1614/15 г. (Соф. нар. библиотека тефтеръ № 2, стр. 192—193) узнаваме, че специално за събирането данъка нареченъ „джизие ресуми“¹⁾ отъ раята войнигани (зеваидъ-войниганъ), подведомствени въ финансово отношение подъ Ямболската главна регистратура (Ямболи тевтерина мулхакъ) и то за смѣтка на финансовата 1613/14 г. били опредѣлени за бирници — джизие дари: Яхи-Исмаилъ, спахия комендантъ отъ 53-и бюлюкъ (войскова рота), катъ управитель-касиеръ (еминъ), съ заплата по 27 акчета дневно и Мустафа Сюлейманъ, спахия-комендантъ отъ 7-и бюлюкъ, катъ секретаръ — кятибъ по тая служба, съ заплата по 19 акчета на день. На поменатитѣ се възложило: 1) събирането, проучването и записването прихода по данъка „джизие“, който се събиралъ отъ раята християни, обложени съ този данъкъ и нареченъ още „данъкъ отъ войникъ джизие“ и 2) събранитѣ суми отъ този данъкъ трѣбвало да предадатъ своевременно въ императорското съкровище, срещу надлежна квитанция.

Султанското нареждане било, щомъ пристигнатъ тия чиновници въ София, кждето било мѣстоназначението имъ и преди да встѣпятъ въ длѣжностъ, да бждатъ повикани предъ съставения публично сждебно-

¹⁾ Думата „джизие“ е арабска и означава: налогъ, данъкъ, харачъ, който раята християни, като право на покорностъ и на право за живѣяне въ покоренитѣ отъ турцитѣ семи, сж го плащали на турската власть до края на XVIII вѣкъ.

шериятски съветъ и тамъ сждията билъ длъженъ да имъ даде нуждния съветъ, да ги упжти и да имъ посочи начина на действие, споредъ който тѣ трѣбвало да изпълняватъ службата си и най-сетне публично и съ единъ деликатенъ тонъ да имъ внуши мисълта, че отъ тѣхъ се изисква при изпълнение на службата, подъ страхъ на отговорностъ, да бждели лоялни, честни, добросъвестни и напълно акуратни. Сждията, въ качеството си шефъ на сждебно-шериятската властъ въ Софийската кааза, възлагало му се да наблюдава и следи отблизо всички действия и постѣпки, които се вършатъ въ Софийската кааза отъ поменатитѣ двама чиновници.

На сждиитѣ-кадии се вѣнявало, щото въ сждебно-шериятскитѣ регистри да обозначатъ и запишатъ не само деня и датата, когато чиновницитѣ-джизиедари встѣпятъ въ изпълнение на своитѣ служебни обязанности по събирането отъ раята данъка „джизие“, но още и датата, когато тѣ сж започнали събирането на данъка и какви приключения по време събирането сж се случили. Всичко това трѣбвало непременно да се запише и протоколира въ сждебно-шериятскитѣ регистри и сетне, възъ основа на тѣхъ, се издавало отъ страна на сждебно-шериятската властъ въ рѣцетѣ на поменатитѣ чиновници и надлежното писмено удостоверение.

Б. Размѣра на данъка „войникъ джизиеси“

Съ назначението на поменатитѣ двама бирници предавало имъ се единъ описъ, надлежно пронумерованъ и прошнурованъ, съдържащъ имената на всички данъкоплатци. Споредъ него всѣки рая-домакинъ за смѣтка на финансовата 1613/14 г. трѣбвало да изплати на хазната данъка отъ „войникъ-джизиеси“ 200 акчета, а за правото на пощенски трактъ (беделъ мензилери мука — билесънда) по 30 акчета, или всичко отъ всѣка раятска къща по 230 акчета и то събирането на тия данъци ставало безъ посредници, а лично отъ данъкоплатеца. Този данъкъ се изисквало три месеци отъ датата на фермана да е внесенъ направо въ императорското ковчежничество.

Всички рай-данъкоплатци, които ъ време и безъ всѣкакъв шумъ внасяли доброволно въ императорската

хазна своите определени данъчни суми, къмъ такива се предписвало всички да бждатъ вежливи, учтиви, благородни и да имъ се отдава подобающа почитъ и уважение. А спрѣмо ония неизправни данъкоплатци-рая, които о време не би се погрижили да изплатятъ определенитъ имъ данъци, властѣта е длъжна да постѣпи строго и безмилостно, като действува съгласно духа на фермана.

В. Събрания данъкъ „джизие“ въ Софийската кааза презъ 1614 година.¹⁾

Султанъ Мустафа I споменава въ фермана си, че споредъ добититъ автентични сведения, излѣзло наяве обстоятелството, че за смѣтка на 1614 г. били събрани отъ Софийската кааза и внесени въ императорската хазна отъ данъка „джизие“, въ предплата и следнитъ парични суми, а именно: 40.000 акчета, внесени въ императорското съкровище на 8-я день отъ месецъ рамазанъ 1026 г. (1614 г.) и 9956 акчета, внесени въ сжщото царско съкровище въ 10-я день отъ сжщия месецъ. Цѣлиятъ постѣпъкъ отъ 49.956 акчета били записани въ приходния (варидатъ дефтери) тефтеръ отъ мухасебеджията (финансофия чиновникъ) Юсеинъ-ага.

Този данъкъ се изплащалъ по следния *монетенъ курсъ*: всяка една жълтици (херъ биръ алтъни) се равняватъ на 118 акчета, а всѣки единъ „кямилъ грушъ“ се вземалъ за 78 акчета. Акчетата трѣбвало да бждатъ сребърни, чисти неизтрѣти, нито продупчени и по аяръ, на тегло, непременно да идвали $9\frac{1}{2}$ акчета въ единъ драмъ. Съвършено се забранявало да се получаватъ въ царското съкровище акчета изтрѣти, дупчени, ексиси, а

¹⁾ Голѣмитъ несправедливости на бирниците и другитъ власти, проявени при събиране на данъка „джизие“ и постояннитъ оплаквания на раята, сж принуждавали султанитъ съ редица фермани да правятъ напомнювания и да се даватъ напѣтствия. Такива и то много обширни намираме въ издадения ферманъ на 27 априль 1834 г. отъ султана Махмудъ ханъ II, помѣстенъ въ преводъ Мсб. XXV, стр. 91.

тъй също монети, изтрети съ непрочитаеми и неразпознаваеми дати, имена на господаритѣ и мѣстосеченето имъ.

Но при все това, въпреки опредѣления курсъ, било забранено налагането на раята данъкоплатци всѣкакви насилия и грубости.

Нѣкои неблагонадежни чиновници си позволявали, подъ разни предлози, отъ данъкоплатцитѣ при внасяне суми за данъцитѣ „джизие“ и „мекзилъ-бедели“, че ужъ давали акчета ексиди и полу-отсечени, които никакъ не идвали на опредѣленото тегло и по единъ незаконенъ начинъ ги събличали и оголвали, като имъ вземали сто акчета за осемдесетъ, съ единъ отбивъ отъ 20% на цѣлата платима сума. Султанътъ запретява отъ раята да не се взема нито една бодка повече отъ сумата, която била опредѣлена по тия данъци. Като единствени покровители и защитници на раята въ това отношение се посочватъ кадиитѣ при шериятския съдъ, които съгласно постановленията на религиозния законъ, били длъжни съ всичката властъ и авторитетностъ да защищаватъ, покровителствуватъ и бранятъ интереситѣ на бедната рая отъ всѣкакви незаконни произволи, насилия и обирничества.

Г. Наказателни разпореждания за всички, които биха нарушили законодателнитѣ нареждания на Султанъ Мустафа I.

1) За нотабилитѣ. Било известно на императорския диванъ, че нѣкои отъ нотабилитѣ — мюсюлмани изъ софийско, като: мютеферикинитѣ¹⁾, чаушитѣ, заимитѣ, ербабъ-тимаритѣ, бюлюкъ-халкиитѣ, еничаритѣ и пр. били нарочно укривали раята, пращали я на работа

¹⁾ Мютеферици сж били единъ видъ военно-началници, като ескадронни командири, които командували въ военно време двеста души войници кавалеристи-спахи и се ползували съ опредѣлена годишна парична субсидия отъ държавата, като имъ се отстъпвалъ дохода отъ произведенията на земитѣ на едно село.

„ангария“ при тѣхнитѣ чифлици, при тѣхнитѣ стада овци, съ цель да се закѣснява и припятствува, колкото е възможно повече, изплащането на тия данѣци. Височайшата воля била, щото подобенъ родъ пречки занаяпредъ свършено да се премахнали. Всички лица — нотабили, които по единъ или по другъ начинъ би се осмелили да правятъ спѣнки за събирането на тия данѣци — бивали по законенъ редъ строго преследвани и наказвани, като за тази цель се натоварвалъ мѣстнитѣ кадии, по сждебно-шериятски редъ, да съставятъ писменни рапорти, въ които заедно съ приложени списъци да обозначаватъ: собственото име на провиненото лице, бащиното му име, прѣкорното, семейства съ които издържа сѣмейството си, мѣстожителство, града, селото, махалата и пр. Тѣй съставенитѣ списъци кадитѣ изпращали въ Цариградъ за по-нататъшно нареждане.

2. *За лихваритѣ.* Дошло сведение до царския диванъ, че нѣкои лихвари (муамеджилери), презъ срока по събирането на данѣка „Джезие“, на пѣтя присреждали раята — данѣкоплатцитѣ, като имъ казвали: „ние за ваша смѣтка ще заплатимъ на царската хазна сумитѣ, които дължите по тоя данѣкъ“, — като по такъвъ единъ беззаконенъ начинъ тѣ (лихваритѣ) свършено събличали и оголвали бѣдната рая. Ето защо, за въ бждаще се забранило допущането да се намисатъ при изплащане на данѣцитѣ за „джизieto“ на всички лихвари и по законенъ редъ се преследвали, наказвали и отдалечавали отъ тази мръсна и беззаконна сдѣлка.

4. *За колджийтѣ.* Лицата, натоварени съ специалната длѣжностъ да привикватъ (колджии) раята-селяни за изплащане данѣка „джизие“, насилствено изисквали и вземали отъ раята, отъ всѣка една раятска кѣща, по 7—8 акчета за право наречено „налъ-хакки“ или же „налъ-бахаси“ (данѣчно право за подкова на конетѣ си). Такова даждие се считало за незаконно и противоречиво на постановленията на старитѣ закони, въ които се опредѣлятъ и разнитѣ видове, обикновени и извънредни налози и даждия, съ които се облагатъ раята-християни — поради което, ако този слухъ се потвър-

дялът, заповѣдало се спирането и забраняването изискването и взимането на този произволенъ и насилнически данѣкъ.

4. *За кадиитѣ.* Въ по-старо време и по-преднитѣ години мѣстнитѣ сѣдии — кадии не издавали на „харачиитѣ“ нужното позволително тезкере („джазетнаме“) по събирането данѣка отъ „джизие“ и ресума отъ „мензилие“, до като тѣ въ предплата не получавали по 10 акчета за всѣка една раятска кѣща, като право на „кадията“, наричаемо „кади-хаки“ или „иджазет-наме-ресуми“, вследствие на което събирането о време на тия данѣци и налози не е било нито възможно, нито е могло въ предвидения отъ закона срокъ да се внасятъ сумитѣ, събрани отъ тия налози, въ правителствения ковчегъ. Вследствие на това се заповѣдало на сѣдиитѣ — кадии, че нито отъ специалнитѣ чиновници по тая работа, нито отъ бѣдната рая да не се взима нито една бодка. Въ противенъ случай се считали за нелоялни и се вземали най-строги мѣрки спрямо тѣхъ, за примеръ на другитѣ чиновници.

Кадии нѣмали право да прибиратъ лично събранитѣ суми отъ служителитѣ по джизие-дари, а всичко събрано до пара се внасяло направо въ сѣдебно-шериятския съветъ. Ето защо, на кадиитѣ се забранило събирането на „хане-акчеси“ (право за домакинство или право за „кѣщовничество“). Сѣщо имъ се забранило да изискватъ на сила отъ „харачиитѣ“ нѣкакво право, подъ название „джаизе-хакки“ (право на позволение) въ момента, когато имъ се издаватъ отъ сѣдебно-шериятската власт надлежнитѣ тезкерета въ смисълъ, че тѣ нѣмали никакво участие и право да се намѣсватъ и да изискватъ отъ селянитѣ — рая, живущи въ селата, които влизали въ района на поменатитѣ харачии. Така сѣщо се забранявало да се изискватъ отъ харачиитѣ нѣкакво право подъ предлогъ, че въ тевтеритѣ се констатирани рая-селяни умрѣли, забѣгнали и изчезнали безследно

5. *За кадиитѣ и висшитѣ чиновници.* Предупреждаватъ се всички кадии и всички чиновници, че които би дрѣзнали да вършатъ незаконни действия, противоречащи на духа и смисъла на изложенитѣ въ императорския официаленъ регистъръ и съ които действия биха

допуснали да се претоварва раята съ незаконни и излишни берии и налози, като напр. право за разхвърляне налозитъ на всѣка една раятска селска кѣща „хакки-тевзии“, което право се е взимало отъ раята въ предмети или въ готови парични берии и то безъ изричното позволение на височайшата царска особа, ще бждели преследвани по закона строго и безмилостно наказвани и въ послѣдствие екзекутирани.

6. За данѣка „джизидие“ въ изоставенитѣ раятски земи. Нѣкоя рая — селяни, вследствие тежкитѣ насилия и заплашвания били принудени да напуснатъ домоветѣ и старитѣ си огнища (хане ве ески оджаклари), да напуснатъ земитѣ и жилищата си, да избѣгватъ и се заселватъ другаде и по други страни. Напустнатитѣ и изоставени отъ такива избѣгнали раи жилища, кѣщи, лозя, градини, бостани, ниви, ливади и всѣкакъвъ другъ видъ земи, — произволно, безъ всѣко правителствено позволение бивали веднага присвоявани, завладявани и стопанисвани отъ жителитѣ, които сж останали да живѣятъ въ такива села и градове и които за свое оправдание отговаряли: „избѣгалитѣ раи — жители отъ селото или града ни, поради тежкитѣ неволи и насилия, които били търпѣли отъ разни зулумѣари — тирани, били решили окончателно да се изселятъ отъ тукъ, да напуснатъ старитѣ си жилища и да се заселятъ въ други мѣста, дето поминѣка имъ въ всѣко отношение би билъ удовлетворителенъ“. Щомъ се указвалъ този слухъ за веренъ и стеноло фактъ неоспоримъ, то въ такъвъ случай да се направяло нареждане, щото данѣка „джизие“, който следвало да се събере отъ емигриралата рая—данѣкоплатци, да се изисква и събира отъ лицата, които произволно сж турили рѣжа и сж обсебили имотитѣ и земитѣ на избѣгналитѣ раи, като по този начинъ ще се даде една добра поука за ония, които не могатъ по единъ беззаконенъ пѣтъ да присвояватъ и заграбватъ чужди имоти и които, безъ всѣкакъвъ поводъ, предприематъ редъ постѣпки да огнетяватъ, принуждаватъ и малтретиратъ бедната рая.

Ако обаче, изоставенитѣ и напустнати земи и имоти произволно бивали завладявани и присвоявани отъ лица, числящи се къмъ редоветѣ на императорскитѣ войски

като войници, отъ който и да е родъ оржие и да би се възпротивили на това височайше нареждане, — това отъ тия имоти да се образува една „бащина“ и като такава да бжде записана въ правителственитъ регистри.

Ферманътъ предписва старание съ всички усилия, трудъ и енергия, да се взематъ всички мѣрки, да се употребятъ всички сръдства, като се действува законно и справедливо къмъ раята, само и само да се придобие любовта и довѣрието ѝ, та по този начинъ, като се пипа внимателно, да се отстранятъ и отклонятъ всички причини, които би предизвикали желанието у раята да се изселва и напуска старитъ си жилища — нѣщо, което вредно и пакостно се отразявало върху империята въ икономическо и аграрно отношение.

Споредъ гореизложеното и отъ обозначения погоре регистъръ се установявало факта, че е имало многобройни раятски семейства, които, поради вършенитъ насилия надъ тѣхъ, сж напуснали старитъ си жилища, земи и сеидби, избѣгвали сж по други мѣста и страни, и че тѣхъ никой не ги е търсилъ, нито пъкъ нѣкой се е интересувалъ за тѣхната участъ, — то заповѣдвало се, щото всички изоставени и напуснати имоти и земи, които сж останали праздни, необитаеми и необработвани, да се опишели поименно въ общъ описъ, като сто кжщи се вземали за една единица по начина на „ферунихаделтъкъ юзере“ (напуснати, изоставени поради бѣгство на населението жилища и земи) и които имоти да се намиратъ на разположението и подъ надзора на самата властъ. Това положение трѣбвало да трае до това, до като страната на вилаета бжде населена съ достатъчно работно население, което да може да я култивира и обработва, както се следва.

III. Права, привилегии и задължения на софиянци презъ турското владичество.

При проучване икономическото състояние на София и софийско, необходимо е да узнаят ония права, привилегии и задължения, които сж имали нѣкои класи, рая — християни, презъ турското владичество. Има непълни и неточни описания по тази материя, което се дължи на посредственитѣ източници, съмнителнитѣ разкази на пжтешественици и дошлитѣ до насъ по предание разкази, които сж видоизмѣнявани и изопачавани до деня на записването имъ. Съ право бележи Ихчиевъ (Изв. на истор. д-во кн. II, стр. 130), че благодарение на вѣрността, предаността и издържливостта на тая привилегирована рая, владичеството на турцитѣ въ Европейска Турция е било здраво закрепено, установено и разпространено; но така сжщо, благодарение на тия привилегии голѣма частъ отъ привилегированата рая запази устоитѣ на своя националенъ стабилитетъ, какъвто е случая съ София и по-голѣмата частъ отъ софийско.

1. Войниганството въ София и софийско.

Споредъ документи отъ 1615 г. войнигански домакинства — „бащини“ (земи дадени на войнигани) въ софийската и брезнишката каази имало 412, а по преди били 677. За сжщото има царскѣ фермани отъ султанъ Мехмедъ IV (1662 год.) и нѣколко сждебни актове. (Изв. истор. дружество стр. 135):

а. На 14 априлъ 1618 год. соф. шер. сждѣ билъ заниматъ съ исканието на раята войникъ *Алекси Панчовъ* отъ София, живущъ въ махлата „сунурларъ“ (жеравитѣ), който ималъ разписка отъ забитина-заиминъ Мухтаръ Али-ага. Разписката била съ слѣдното съдържание: „раята“ войникъ Никола Тодоровъ, жителъ отъ

селото Малешевци, соф. кааза, преди малко време се поминалъ, безъ да остави чада — синове. Притежаваната отъ него бащиния, състояща се отъ нѣколко кжсаниви и ливади, чиито граници сж известни и описани въ тескерето и намиращи се въ землището, на сжщото село Малешевци — остана вакантна. Тая бащиния, въпреки царския законъ, незаконно бѣ възложена на Хасанъ Халифе да я владѣе и да я управлява. Но последния още при влизане въ своитѣ стопански владения и права върху тая бащиния, се помина, а въпросната бащиния остана пакъ вакантна. Споредъ предписанията на стария законъ (каноникадимъ-юзере), предметната бащиния трѣбва да се предаде споредъ закона на речения войникъ *Алекси*, който бѣ синъ на войникъ — рая, и който като царски войникъ ще замѣсти умрѣлия войникъ Никола. По тоя начинъ царската войнишка служба нѣма ни най-малко да пострада. А понеже казания войникъ *Алекси*, споредъ закона и съгласно съ царския ферманъ, се задължава да се явява на бойното поле всѣкога, когато се обяви война отъ страна на султана — падишаха, и то съ конь и да пази царскитѣ коне въ мирно време презъ опредѣленъ срокъ — то въ замѣна на това войникътъ *Алекси* има право да се ползува съ следнитѣ права, до като се свърши войнишката му длъжностъ: да не плаща нито на държавата, нито на властѣта, нито на заимитѣ и на спахитѣ никакви данъци и налози — били тѣ принудителни или обикновени. Той *Алекси*, се освобождава отъ налога за кошеритѣ медъ (ресуми гювари — данъ); не му се взема налогъ за сто овце и му се опрощава налогътъ за право на воденичарство и за воденици (ресуми — ассиябъ-данъ маафъ).

Основавайки се на тази записка соф. шер. сждъ го снабдилъ съ единъ худжетъ (актъ).*)

6. Стоянъ и братъ му Недю Вълкови, жители отъ с. Подуени, соф. околия, се явили предъ съвета на соф. шериятски сждъ и поискали да имъ се издаде единъ *тапийски актъ* за право да притежаватъ половина „бащиния“, принадлежаща на умрѣлия рая Спасъ отъ сжщото село, който следъ смъртъта си не оставилъ мажки

*) Гл. Мсб. XXV, стр. 40.

деца, и затова тая „башиния“ е останала свободна за проданъ съ право на тапия. Просителитѣ представили на сжда една официална временна расписка за сума 500 акчета, която тѣ броили за „право на тапия“ върху тая „башиния“ на забитина на село Подуени — Мехмедъ бега. Сждътъ, следъ като провѣрилъ временния тапийски актъ издаденъ отъ забитина на село Подуени и като намѣрилъ, че този актъ е издаденъ съгласно постановленията на *шерията*, призналъ за действителни стопани на въпросната половина „башиния“ просителитѣ Стоянъ и Недю Вълкови, на които издава отново сждебно-шириатски актъ — тапия, за право притежаване на „башинията“ презъ 1614 година.¹⁾

в. Презъ 1614 година селянитѣ отъ селата Горубляне, Орманлий и Кривня, софийска кааза, завели процесъ предъ софийския шериатски сжда срѣшу *Хасанъ паша*, комуто било дадено отъ правителството право да се ползува отъ данъцитѣ и наложитѣ, които плащали селянитѣ за произведенията отъ имотитѣ си, както и за „башиния“. Правото за „башиния“, споредъ както било определено по две софийски кила жито (всѣко софийско кило теглило тогава 100 оки) и по две кила ечемикъ. За лозята се вземало на дюлюмъ по 10 акчета-Бегликъ за всѣки 100 овци по 100 акчета. Правото за „егрекъ-хакж“ — по две акчета за сто овци. Правото за момъкъ-овчаринъ „гулямие хакж“ — по две акчета за всѣки 100 овци; или всичко за 100 овци си плащало 122 акчета. Обаче субашата на Хасанъ-паша — Ахмедъ-ага искалъ да се плаща много повече, затова молили сжда да издаде справедливо решение. Понеже искането на селянитѣ било основано на шерията и на стария законъ — „канонъ атикъ“, то соф. шер. сждъ отхвърлилъ претенцитѣ на Хасанъ-паша, като незаконни и неоснователни и се заповѣдвало на селянитѣ да изплащатъ въ натура и акчета само на онова количество, което тѣ до сега сж плащали²⁾.

г. Дъщерята на Абдуллахъ-Рахима, софийска жителка въ махалата „Елхаджи Исмаилъ“ въ София, имала владѣлчески актъ и по нареждане на правителството станало

¹⁾ Гл. изв. Истор. дружество кн. I, стр. 100.

²⁾ Гл. Меб. кн. XXV, стр. 4.

от
ка
во
от
от
ув
ак
ва
за
—
да
сп
ва
дѣ

ген
вли
сел
тог
спс
дж
зем
ви
щи
дан
зая
щи
а с
ощ
отъ
себ

до
гра

води
един
име
или

A4

отново описване, за да се опредѣли и предаде *войнишката бащина* въ село Дидиславци, пиротска кааза, на войнишкия ямакъ Иванъ Йововинъ, който я наследилъ отъ баща си — войниганъ. Тази бащина се състояла отъ известни парчета ниви и ливади, чиито граници и уврати точно се опредѣляли въ издадения владѣлчески актъ. По ходотайството на назначения за новото описване чиновникъ и възъ основа предписанията на стария законъ, сждътъ възложилъ и предалъ на казания ямакъ — войниганъ Иванъ *бащината*, съ условие за напредъ да изпълнява точно войнишкитѣ узаконени задължения спрямо империята и властта. Като доказателство за това сждебно решение на 1616 год. го е снабдилъ съ владѣлческа акт¹⁾.

д. Отъ *бюрултията*, изпратена отъ румелийския генералъ-губернаторъ до софийскитѣ сждебно-шериеетски²⁾ власти презъ 1681 год. по въпроса за войниганитѣ въ селото Горни Лозенъ — софийско, се установява, че въ това село е имало 12 *войнишки бащини*. Освѣнъ това, споредъ финансовия регистъръ, специално по данъка джизие (право за живѣяне въ покоренитѣ отъ турцитѣ земи), що се разхвърлялъ на зевайдъ-войниганитѣ се вижда, че въ сждото село имало двадесетъ и петъ бащини на зевайдъ-войниганитѣ. Въпреки тия официални данни, мютевелията (попечителя) на село Горни-Лозенъ заявилъ публично, че въ селото нѣмало войнишки бащини, нито пъкъ данъкъ джизие на зевайдъ-войнигани, а онези земи, които войниганитѣ и зевайдъ-войниганитѣ още отъ старо време притежавали, сж били присвоени отъ тѣхъ на сила и произволно, съ цель да бждатъ обсебени.

Румелийскиятъ генералъ-губернаторъ нарежда, че до като речения мютевелия не отиде лично въ Цариградъ да се сжди и състезава тамъ съ притежателитѣ-

¹⁾ Гл. Изв. истор. дружество кн. II, стр. 151.

²⁾ Шериятъ е духовенъ законъ, по който сж се ръководили Турскитѣ сждебни власти, на чело на които стоятъ единъ мевла или кадия за духовно — гражданскитѣ дѣла. Отъ името на този законъ се нарича и самото сждилице шериятъ или шериятско сждилицѣ (Изв. на истор. д-во, кн. I стр. 60).

войнигани, софийскитѣ сждебни власти да не му позволяватъ по никой начинъ занапредъ да влиза и да се намиса въ владението и управлението на земитѣ принадлежащи на войнишкитѣ и на зеваидъ-войниганскитѣ бащини. Въ сжщата смисълъ Губернаторството издало бюрултия, за да се успокоели духоветѣ на войниганитѣ, които трѣбвало да отидатъ въ Горни-Лозенъ да си владѣятъ и стопанисватъ собственитѣ войнишки земи и бащини — тъй както още отъ старо време сж ги стопанисвали и управлявали.¹⁾

е. Презъ 1665 година българитѣ войнигани Янко Тодоровъ и Илия Стояновъ отъ с. Ноевци, Брезнишка нахия, софийска кааза, сж били призвани на сждъ чрезъ войнишкия — черибашия Реджебъ ага, защото се отказвали като „войнигани“, понеже били освободени съ законъ отъ всѣкакви царски даждия, да плащатъ общественитѣ даждия: ханей — аваризъ, кюрекчи, бегликъ и др. Подсждимитѣ предъ сжда заявили следното: „башиитѣ ни сж били войници; а ние, като синове на царски войници, се броемъ и сме записани въ царскитѣ регистрови книжа за „зеваидъ-войници“, та като такива и фигурираме, защото по-преди, възъ основа на закона за войниганитѣ, насъ ни записаха и протоколираха въ регистъра за войници. И понеже ние се броемъ за царски войници и изпълняваме, когато стане нужда, войнишката обязаность, — то затова по закона сме освободени, по привилегия, отъ плащане на всѣкакви тежки, извънредни и обикновени правителствени и обществени даждия“.

Сждътъ поискалъ отъ войнишкия черибашия — Реджебъ ага, да му представи тугралията²⁾ войнишки тефтеръ, отдѣто се установило, че подсждимитѣ Тодоръ и Илия сж истински царски войници и фигуриратъ като такива въ войнишкия официаленъ тефтеръ. Ето защо сждътъ отхвърля процеса и ги освобождава отъ пла-

¹⁾ Гл. Изв. истор. дружество, кн. II, стр. 151.

²⁾ Подъ думата „тугратлия“ се разбира официалния войнишки тефтеръ, въ който сж се записвали имената на войницитѣ — рая и който е билъ снабденъ съ султанска тугра и е билъ прошнурованъ, а листоветѣ му преброени.

ща-
цес-
фий
стр.

баш

ние
коя-
каза

вел

е у
сели
мир
кати
отъ
иски
щи
Рад

гла
дѣт
чен
изп.
кати
баш
Сто
ству
тре

год.
ник
рах

теж
тек

A4

щане на каквито и да било тежки данъци. Въ този процесъ свидетелствувалъ тогавашния, презъ 1665 год., софийски управителъ Хасанъ ага. (Изв. ист. д-во, кн. II, стр. 136).

ж. *Крепостенъ актъ за правовладѣние на една войнишка бащина. *)*.

„Явява се, че настоящия актъ е тезкере за владѣние на една войнишка бащина (войниганъ башинаси), която се намира въ село Отлукъ-къой (Панагюрище), каза Пазарджикъ.

Стопани сж били: Стойно Радевъ и синъ му Илчо веледи Стойно.

Да се напише настоящия актъ причината е следната: Владетелътъ на бащината — Никола Ланджо, който е установенъ да живѣе на постоянно мѣстожителство въ село „Отлукъ-къой“, Пазарджишка кааза, която се намира подъ управлението на Пловдивската войнишка муката, управлението на чиито дѣла за сегашната 1222 г. отъ егира (1807 г. р. хр.) е възложено върху насъ — не иска да зачита бащината си и я изоставя. Казаната бащина, обаче, се иска съ право на тапия отъ Стойно Радевъ. Споредъ това ние, въ качеството на управители — забити, като получихме припадающия се ресумъ, съгласно съ стария законъ, издадохме му настоящия владѣтеленъ актъ (забтъ-тапуси) за право владѣние на речената бащина. Действително, следъ като на време се изплаща на правителството надлежната опредѣлена муката, която би трѣбвало да се изплаща за нейното (на бащината) правовладение, — позволява се на речения Стойно да я владѣе и притежава, безъ да му се припятствува въ това нито отъ насъ, нито отъ друго нѣкое трето лице.

Издаденъ на 23-ия день отъ месецъ Реджебъ 1222 год. отъ егира (1807 г. р. Хр.). (Под.) Османъ — началникъ на войниганитѣ въ Пловдивъ. № 36 (м. п.) Ибрахимъ заде — Османъ.

„Въ акта отъ страна има следната бележка: притежателътъ стопанинъ на бащината, която е означена въ текста на тапията, а именно Стойно, се е поминалъ, по-

*) Изв. ист. д-во, кн. II, стр. 140.

ради това притежаваната от него бащина принадлежи на държавата като махлул (безстопанска). Но, тъй като синът на речения покойник — Илчо, желае да вземе съ право на тапия обозначената бащина, то ние, въ качеството си на управители — забити, следъ като получихме, съгласно съ стария законъ, надлежно припадащето си мито (ресумъ), написахме на това мѣсто надлежната забележка, която и подпечатахме — 1243 г. отъ егира. (1827 год. р. хр.) (Подп.) Смирени Мехмедъ — началникъ на войниганитѣ отъ кааза Пазарджишка, муката Филебешка. (М. П.) Мехмедъ — началникъ на войниганитѣ отъ Пловдивско“.

з. Войнигански задължения, права и привилегии*).

Войниганитѣ сж били задължени да отиватъ на война съ царскитѣ мюсюлмански войски, като конници и да взематъ участие въ сраженията. Конетѣ и въоръженията си доставяли сами. Карали обоза и царскитѣ коне. Вървяли предъ войницитѣ и настанявали лагернитѣ пунктове въ мѣста удобни, съ изобилни води и треви. Отивали ежегодно въ Одринъ и Цариградъ, като престоявали по шестъ месеци наредъ (отъ Димитровденъ до Гергьовденъ и отъ Гергьовденъ до Димитровденъ), да косятъ, събиратъ и напласяватъ на купи сѣното и тревитѣ отъ царскитѣ поляни и ливади.

Въ замѣна на това имали сж следнитѣ права и привилегии: били сж свободни, както и мюсюлманитѣ; управлявали сж се отъ прями началници, подъ названието „черибаши“, отъ особени мирахт-башии и отъ независимъ князь, подъ названието „войниганъ бей“. Данъкътъ десятъкъ и други нѣкои данъци и берии, които възлизали на общата сума 72 товара *акчета*, сж се събирали направо отъ тѣхнитѣ началници и сж отивали за поддържане щата и заплатата на войниганъ-бея, на мирахоритѣ, на чери-башиитѣ и частъ за хазната. Не сж плащали изключителни данъци и военни налози. Тѣ се пол-

*) Сравни: Пер. списание, год. 1905, св. 5—6, Д-ръ Л. Милетичъ: „Поземелната собственостъ и войнишкитѣ бащини въ турско време“.

A4

зували съ отстъпване даромъ отъ държавата известно количество земи, подъ названието „бащини“. Тия земи се прехвърляли върху синоветъ, които сжщо били длъжни да изпълняватъ обязаноститъ на бащата-войникъ. 11

и. *Установяване сер-аскерлъка надъ войниганицъ въ София.*

Отъ една султанска заповѣдь, подъ формата на тезкере, изпратено до софийскитъ власти по въпроса за райата-войнигани въ софийско и пиротско презъ 1806 г.¹⁾ узнаваме интересни данни за войниганския главно-командующъ тамъ — сер-аскерина Мехмедъ Еминъ. Въз основа правилата и реда, установенъ за организацията на войниганицъ предстояло да се опредѣли единъ висшъ воененъ офицеръ за началникъ на войнишкитъ забити, който да бжде въ напълно подчиненъ на императорската височайша властъ и който главно да управлявалъ дѣлата на войниганицъ живеещи въ казитъ: софийска, пиротска, берковска и брезнишка, вмѣсто погиналия войнигански сер-аскеринъ *Ебу-Бекиръ*, който ималъ привилегия да получава, като тимаръ, годишно 8800 акчета отъ произведенията на земитъ, които се намирали въ село Биримирци и други. За неговъ заместникъ билъ назначенъ *Мехмедъ Еминъ* по личното благоволение на Султанъ Селимъ ханъ III и понеже той пръвъ съобщилъ въ императорския диванъ съ писменъ рапортъ, че службата за сер-аскеринъ на войниганицъ била вакантна съ годишна заплата 8800 акчета. За изплащане, както заплата на Мехмедъ Еминъ, така сжщо и за постъпленията въ царското съкровище, били събирани следнитъ налози:

Село Биримирци, соф. каза, плаща	11700	акчета
„ Оградище, соф. каза, „	2300	„
Войниганицъ отъ казитъ Софийска,		
Пиротска и Брезнишка	3000	„
Войниганицъ отъ казата берк. и други	600	„
Всичко	17600	„

Сжщото тезкере нарежда, щото всичкитъ войнигани отъ означенитъ каази, споредъ както били записани въ царскитъ главни регистри, сж били длъжни да при-

¹⁾ Гл. „Изв. на истор. д-во кн. I, стр. 141.

знаятъ за свой началникъ Мехмедъ Еминъ, който билъ длъженъ да води смѣтките и дѣлата на войниците и ще защитава, предъ когото се следва, тѣхните права и привилегии. Войниганите били длъжни по своите войнишки работи и по частните си домашни дѣла и разправи да се отнасятъ до Мехмедъ-Еминъ, който се грижалъ за тяхната организация при изпълнение на обязаностите си къмъ империята. На всички други отвън строго се забранявало да се вмѣстватъ въ управлението на войниганите.

к. *Описване войниганите презъ 1869 година.*

Вториятъ султански сановникъ — Мирахоръ, рапортиралъ, че нѣкои отъ тайфата „войнигани“, които се намирили подъ неговото управление, напушвали доброволно старите си жилища и се преселвали въ други кази, а друга частъ войнигани поради разни епидемически болести, умирали, та нижката на тяхната организация се разнебитвала и последната била почти на изчезване. Поради това, чувствувала се голяма липса отъ рая-войнигани, защото нито било възможно да се събиратъ отъ тяхъ възложените имъ царски опредѣлени данъци, които тѣ били длъжни още отъ старо време да изплащатъ на хазната, нито пъкъ имало кой да извършва личната *войниганска* служба за култивиране на ливадите и за косене на тревата. Ето защо, той ходатайствувалъ да се издаде височайши актъ по силата на който да се проверяли старите регистри-тефтери и да се протоколирало точно и справедливо положението както на тайфата „войнигани“, тъй и на тайфата „зевайдъ-войнигани“ и на „хайманите“, като за това се извършило на ново нуждното проверяване и нареждане на тяхния списъкъ.

По поводъ този рапортъ Султанъ Мехмедъ Ханъ IV авджи на 1683 година издава ферманъ, съ който се заповядва презъ сжщата година по сдебно шериатски редъ, по закона на шерията, да извършатъ описването на *войниганите, зевайдъ войниците и хайманите*.

При описа, кадиите били длъжни, когато видятъ, че някои войнигани сж умряли и тяхните бащини стоятъ запустѣли, да настанятъ и заселятъ на тяхно мѣсто, скиташите се поединично войнигани на постоянно мѣстожителство. И следъ туй, по стара практика се предпис-

валс
умр
ник
тер
рия

адми
и тр
д-во

отъ
ване
ници
изкл
била
шен
отря
която

не се

носта
вани
нийи
арми

най-м
плате
прогр

ложе
генер

военни
наказа

А4

вало да става всеки три години преброяване, като вместо умрелите бащи се записвали способните синове. „Войникъ-хайманаси“ да бждели записани въ особенъ тефтеръ. Никому да не се позволява нарушението на стария законъ.

Тази султанска заповѣдъ била издадена до съдебно-административните власти на каазитѣ софийска, пиротска и трънска (изнеполска). (Гл. стр. 137 отъ Изв. ист. д-во, кн. II).

л. *Записването на войници презъ 1684 год.¹⁾*

Султанското правителство съобщило съ ферманъ отъ 14 септемврий 1684 год., че се нуждае отъ образуването на голями военни групи (орди), не регулирани войници, записани отъ всички поданници на империята, съ изключение на простата, непривилегированата рая, която била неспособна да носи оржие. А съ други по-раншенъ ферманъ се искало сформирването на кавалерийски отряди, защото били необходими вследствие войната, която била най-ожесточена въ предѣлитѣ на Унгария.

При записването трѣбало да се има предъ видъ:

1. За войници — кавалеристи „серденъ-гечиди“ да не се вземали отъ обикновената рая.

2. Всички синове, безъ разлика на вяря и народностъ, които се считали отъ потеклото на привилегированитѣ войнишки раси, като „кулъ оглу“, чеда на войний и войнигани, се записвали като герои-юнаци въ армията наречена *серденъ-гечидъ-аскерй*.

3. Тѣй записанитѣ войници трябвало да служатъ най-малко една година, за да иматъ пенсия равна на заплатата имъ, която била по 6 акчета на день, а после прогресивна заплата по 4 акчета, за конь и юнакъ.

Всички новозаписани войски се оставяла въ разположение на великия везиръ Мустафа паша, който билъ генералисимусъ на войскитѣ въ Унгария.²⁾

¹⁾ Гл. стр. 6, Сборн. Нар. Ум. кн. XXV, 1909 год.

²⁾ *Бунтовници отъ 1615 година въ Турско.*

Съ височайши царски ферманъ се заповедва на съдебно-военнитѣ власти въ цѣлата империя за преследване и строго наказание на всички появили се бунтовници-немирници, които се

м. „*Левент-аскер-тайфаси*“¹⁾ — пехотни нередовни войници, които сж пазели пограничните крепости; превзимали съ пристъпъ укрепени мѣста и заедно съ „*кундакчи-тайфаси*“ (подпалвачи) успѣвали да подпалватъ хранитѣ, крепоститѣ и паланкитѣ на неприятеля. Въ мирно време били отъ две до три хиляди души, а въ воен-но стигали до 6,000 души. Тѣ се ползували наравно, как-

приброявали къмъ „доброволческия воененъ корпусъ“ (левендъ тайфаси) и носяли облекла и калпаци отъ *бурма астаръ*, везани долами, кжси съ широки на гърба яки (якалу долма), съ отворени ржкави (кончакли) и съ дълги ямурлуци. Тия бунтовници носяли следното оржие: саби-пали (кюфде), препасани презъ рамо, варсацѣ — единъ видъ кжси и широки ножове (ками), заострени отъ двѣтъ страни и дълги пушки. Тия хайдуци — бунтовници, облечени съ облѣкло и въоржжени съ оржие, подобно на това, съ което сж облечени и въоржжени войницитѣ-еничери и аджеми-оглами, правили нечути жестокости и мжчения, както на турското население, така и на раята, като при това умишлено и вѣроломно отдавали тия насилия на еничеритѣ. Фермантъ е отъ 1615 год. (Изв. истор. дружество кн. I стр. 97).

Осжденъ бунтовникъ-хайдутинъ.

1. Соф. шериятски сждъ на 1615 год. осждилъ бунтовника-хайдутинъ *Кйосе-оглу Вѣлко* заедно съ другаритѣ отъ неговата чета на тежкъ тъмниченъ затворъ, задето билъ главорезъ на турското население въ соф. кааза; убивалъ и ограбвалъ турцитѣ, като напоследкъ съсекалъ на парчета много невинни мюсюлмани. (Изв. Истор. д-во кн. I стр. 101).

2. На 1615 год. началникъ на харамийската кюфарска чета, която върлувала по софийскои златишко билъ раятина „Бързакъ баши — боги“. Това обстоятелство се установило отъ показанията на единъ заловенъ *харамия*, на име Иванъ Стояновъ отъ с. Столникъ, софийско, който казалъ, че Бързака нападналъ хаджи Велѣо отъ с. Канарци, златишко, ограбилъ имота му и погубилъ самия хаджия. Съучастници на Бързака били: Шошовица-оглу Новаче, Халкали-оглу Младенъ и др. харамии. Заловенитѣ разбойници били предадени на сждебно-административнитѣ власти.

(Изв. Истор. дружество кн. I стр. 79).

¹⁾ Гл. стр. 197, кн. II на Изв. ист. д-во.

тс
пр
сл

за
бу
ни

пр
нѣ
Н
да
12
щ
б
оф
ли
ак
за
ст
въ
от
гр
се
на
об
ас
въ

ст
хр
въ
би
По
лу
ен
ле
ба
су

A4

то и самитѣ турци, съ всички политико-икономически права, защото никой не е смеялъ да ги закача и преследва.

Въ царуването на султана Махмудъ Ханъ II тѣ, заедно съ еничаритѣ, били унищожени. Тяхната служба била поверена на новообразуваната турска армия „каранизимъ“ (1808—1839 г.).

Отъ фермана на султана Мустафа Ханъ III, който пристигналъ въ София презъ 1769—70 год. узнаваме нѣкои подробности по издръжката на „левант-аскера“. На всѣки простъ войникъ (неферъ), като подаръкъ се давали най-напредъ по дванадесетъ гроша — всичко 12,000 гроша. А всѣки месецъ на всѣки войникъ се плащало заплата по два и половина гроши, или всичко за 6 месеци, като се плати и частъ отъ общия сборъ за офицеритѣ — 16500 гроша. На войникъ сж давали ежедневно по три акчета за чистъ хлябъ и по три акчета за месо. А всичко за прехраната на тази войска за шестъ месеци се изразходвало 8850 гроша. Стойността на давания ечемикъ за 6 месеци на 20 байрака възлизалъ на $442\frac{1}{2}$ гроша. Сжщо на тия войници се отпуснали 410 оки бакърени сждове за обща сума 615 гроша. За чадъри, черги и др. необходими снаряжения се брояло сумата $1611\frac{1}{2}$ гроша и 20 акчета. Стойността на отпуснатитѣ коне възлижала на 1800 гроша. И така общата необходима сума за хилядо души „левант-аскеръ“, възлижала на 41819 гроша и 20 акчета, която въ предплата се изтегляла отъ държавната хазна.

н. „*Мюселими*“¹⁾ — тѣ сж били войници кавалеристи на брой повече отъ 3000 души — сбирщина отъ християни и мюсюлмани. Заедно съ „*левант-тайфаси*“ вършили военно-полицейска служба. Снаряженията имъ били собствени, само въ военно време получавали тайнъ. Ползували се отъ военнитѣ плячки. Въ мирно време получавалъ всѣки войникъ и конь по едно акче, а въ военно — по две акчета. Имали сжщитѣ права и привилегии, както „*левант тайфаси*“. Организирането на службата имъ датира отъ 1325—99 год. при царуването на султанитѣ Орханъ и Мурадъ I.

¹⁾ Гл. стр. 204, II кн. Изв. ист. д-во.

Въ паметъ на мюселимитѣ и до день днешенъ стоятъ имената на някои махали; напр. мюселимската махала въ София, въ югозападната частъ, дѣто е днесъ театъръ „Ренесансъ“ (Нова-Америка). Тамъ е било поселено само отъ мюселими. В нѣкои села изъ софийската каза сж живеали мюселими и войнигани, а въ други — мюселими и доганджии.

о. *Казакъ-тайфаси*“ или „казакъ-алай“¹⁾ — били сж сбирщина отъ християнски поробени народи и образували нѣколко казашки кавалерийски полка подъ началството на полския поетъ-ренегатъ Чайковски, или Садъкъ Паша. Тѣ сж били на чисто военна служба, Централното имъ седалище билъ гр. Сливенъ. Посочватъ се като най последната привилегирована класа, защото организацията имъ датира отъ 1863—64 год. Ползували се съ права и привилегии като „левент-аскеритѣ“. Животътъ на тази привилегирована класа не траялъ за дълго, защото мюсюлманското население се оплакало отъ тяхъ и настоятелно се поискало премахването имъ, което станало презъ 1870—71 год., като вмѣсто тяхъ се сформирала чисто мухамеданска кавалерия, подъ названието „черкез-алай“, която сжществува и до днесъ.

п. *Джамбазиянитѣ*²⁾ турски нередовни войници, събирани повече отъ раята християни. Тѣхното сформирание датира отъ 1440 год. Предназначението имъ било да се впускатъ като авангардъ въ редоветѣ на неприятеля. За този родъ войници се избирали младежи не по-стари отъ 20—25 год.; тънки-високи, съ здрави мускули, силни, опитни яздачи, гимнастици и др. Освенъ това, трѣбва да бждатъ искусни ловци на диви животни, да сж добри стрелци, да отбиратъ отъ коне и да сж честни. Въ мирно време били по домоветѣ си.

2. Организиране на дервѣнджитѣ въ Софийската кааза презъ 1721 г. *)

Софийската кааза административно се дѣляла на два бюлюкъ-башийски участъка, на чело на които съ царски

¹⁾ Гл. кн. II, Изв. ист. д-во стр. 205.

²⁾ Гл. кн. II, Изв. ист. д-во стр. 207.

*) Гл. стр. 162, кн. II отъ Изв. истор. дружество.

фер
бюл
и съ
отъ
вест
фий
своя
всѣх
гани
зоп
въ г

А.

1 ли
1 ди
дени
Хусе
— 1/
Гор
— 1/
трич
свър
слав
Нови
— д
рякъ
1=5
паша
— 2
Мале
лице;
лице;
огла
кжщ
луак
ново
— 2
гьови

А4

ферманъ билъ назначенъ отъ султана по единъ рая-бюлюкъ-башия, който да е юнакъ, решителенъ, честенъ и съ уважение между раята. За такива били избрани отъ населението на цѣлата Софийска кааза добре известнитѣ и самоотвержени юнаци *Божко* и *Недѣлко*, софийски жители. Всѣки единъ бюлюкбашия ималъ подъ своята властъ по 20 души дѣрвенджии. Той вземалъ отъ всѣки петъ кжщи по единъ добъръ и смелъ рая и организиралъ охранителната дружина за публичната безопасностъ на пжтиицитѣ и търговцитѣ, които минавали въ предѣлитѣ на тѣхния участъкъ.

А. Ето селата които сж влизали въ Божковия участъкъ.

Курило — 3 кжщи, Пасарелъ — 2 = 5 кжщи — 1 лице; Бухово — 4 кжщи, Елешница — 1 = 5 кжщи — 1 лице; Лакатникъ — 2, Богдановъ-долъ — $1\frac{1}{4}$, Кладенци — $1\frac{1}{4}$, Гуляновци — $\frac{1}{2}$ = 5 кжщи — 1 лице; Хусеинлю — 5 кжщи — 1 лице; Подгюмци — $4\frac{1}{4}$, Шума — $\frac{1}{4}$, Саричанъ — $\frac{1}{4}$, Чеченъ — $\frac{1}{4}$ = 5 кжщи — 1 лице; Горно-Малино — $1\frac{1}{2}$, Беглеръ-чифликъ — $\frac{1}{2}$, Казичанъ — $\frac{1}{2}$, Реброво — $\frac{3}{4}$, Гинци — $\frac{1}{4}$, Черква — $\frac{3}{4}$, Петричъ — 1 = 5 кжщи — 1 лице; Сливница — $1\frac{1}{2}$, Невъртино — $1\frac{1}{4}$, Требицъ — $\frac{1}{2}$, Сухоляне — $\frac{1}{2}$, Добро-славци $\frac{1}{2}$, Батковци — $\frac{1}{2}$, Калкасъ — $\frac{1}{4}$ = 5 к. — 1 лице; Новиханъ — 5, Търново — 3, Кукляни — 2 = 10 кжщи — две лица; Бучино-кюмюрджи — 1, Мерджанъ — 1, Чурякъ — 1, Мошино — $\frac{3}{4}$, Бусманци — $\frac{1}{4}$, Глияне — 1 = 5 кжщи — 1 лице; Хаджи-карманъ — $2\frac{1}{2}$, Богровъ-паша — $1\frac{1}{2}$, Банки — 1 = 5 кжщи — 1 лице; Негюшево — 2, Мокачъ — $\frac{1}{4}$, Кара-Бунаръ — 1, Храбърско — 1, Малешевци — $\frac{1}{2}$, Църварица — $\frac{1}{4}$ = 5 кжщи — 1 лице; Дуганово — $2\frac{3}{4}$, Гюредже — $\frac{1}{4}$ = 5 кжщи — 1 лице; Долно-Малино — $1\frac{1}{2}$, Ябланица — 1, Отсѣкъ-оглавъ — $1\frac{1}{2}$, Градецъ — $\frac{1}{2}$, Орландовци — $\frac{1}{2}$ = 5 кжщи — 1 лице; Желява — $3\frac{1}{2}$, Подгумеръ — $1\frac{1}{2}$, Волуякъ — $\frac{1}{4}$, Безденъ — 1, Лѣсковъ-долъ — $\frac{1}{4}$, Гайтаново — $2\frac{1}{2}$, Дърмша — $\frac{3}{4}$, Брайковци — $\frac{1}{4}$ = 10 кжщи — 2 лица; Чукурово — 3, Ташкесенъ — $1\frac{1}{2}$, Войнигьовци — $\frac{1}{4}$, Поглезецъ — $\frac{1}{4}$ = 5 кжщи — 1 лице; Ор-

манли — $3\frac{1}{2}$, Драгичево — $\frac{1}{2}$, Луново — $\frac{1}{2}$, Пожарево — $\frac{1}{2}$, Копаница — $\frac{1}{4}=5$ кжши — 1 лице; Сеславци — $4\frac{1}{2}$, Балша — $1\frac{1}{4}$, Обеля — 1, Диване — Даудъ — 3, Бусманци — $\frac{1}{4}=10$ кжши — 2 лица; Богровъ Мензили — 2, Столникъ — 2, Бѣлица — $1=5$ кжши — 1 лице.

Всичко въ участъка на булюкъ-башията Божко се избрали 20 души, все отборъ млади момци (деликанли раялари), или сто раятски кжши, които трѣбвало да внасятъ по 24 пари всѣка една кжша за поддържане дневно на тази булюкъ-башийска чета.

Б. Селата, които сж влазяли въ Недѣлковия участъкъ.

Драгалевци — 4 кжши, Д. Лозенъ — 3, Мещица — 2, Градоманъ — $1=10$ кжши — 2 лица; Панчарево — 1, Балша — 1, Враждебна — $1\frac{1}{4}$, Байлово — 1, Буковикъ — $\frac{1}{2}$, Маслово — $\frac{1}{4}=5$ кжши — 1 лице; Нагиболъ — 1, Батановци — $1\frac{1}{2}$, Златуша — 1, Филиповци — $\frac{1}{2}$, Игнатица — $1=5$ кжши — 1 лице; Кривина — 1, Сеславци — 1, Дивотино — $1\frac{1}{2}$, Батуля — $\frac{1}{2}$, Ради-бой — $1=5$ кжши — 1 лице; Негованъ — 1, Акъ-данишманъ — $2\frac{1}{2}$, Чеканица — 1, Гниляне — $\frac{1}{2}=5$ кжши — 1 лице; Локорско $2\frac{1}{2}$, Подгюмци — 1, Мирояне — 1, Бусманци — $\frac{1}{2}=5=1$ лице; Комарица — 2, Сагърлю — 1, Костенбродъ — $\frac{1}{2}$, Раковецъ — $\frac{1}{2}=5=1$ лице; Гурублени — 3, Орманъ — $2=5$ кжши 1 лице; Кючукъ-оба — $2\frac{3}{4}$, Драговищица — 1, Землянъ — $\frac{1}{4}$, Коджа Ахмедъ Кюфре — $\frac{3}{4}$, Гурублянъ $\frac{1}{4}=5$ кжши — 1 лице; Желѣзница — 5 кжши — 1 лице; Кремиковци — $2\frac{1}{2}$, Потопъ — $\frac{1}{2}$, Искрецъ — 1, Бай-хайлю — $1=5$ кжши — 1 лице; Коджа Ахмедъ Кюфре — 2; Момиръ-кѡй — $2\frac{1}{2}$, Коджа Ахмедлю Муслимъ — $\frac{1}{2}=5$ кжши — 1 лице; Горни Лозенъ — 5 кжши 1 лице; Биримирци — 1, Оградища — $\frac{1}{2}$, Бистрица — 1, Илиянци — $\frac{1}{2}$, Хасърдже — $\frac{1}{2}=5$ кжши 1 лице; Бояна — 3, Ярджиловци — 2, Подуени — 4, Свети-врачъ — $1=10$ кжши — 2 лица; Бѣлъ-лукъ — 1, Радне — $\frac{1}{4}$, Мухово $\frac{1}{2}$, Храберско — $2\frac{3}{4}$, Ново-село — $3=5$ кжши 1 лице;

Иваняно — $\frac{1}{2}$, Добричинъ — $\frac{1}{4}$, Овчинъ-долъ — $\frac{1}{4}$, Своге — $\frac{1}{4}$, Верде-Калинъ — $\frac{1}{4}$, Жедна — $\frac{1}{4}$, Монастирище — $\frac{1}{4}$ = 5 кжши — 1 лице.

За официалното признаване отъ мѣстнитѣ власти на тѣзи двама видни рая-бюлюкъ-баши и *Божко и Недѣлко* — султанъ Ахмедъ ханъ III издалъ презъ 1721 година особенъ височайши ферманъ, съ който строго се заповѣдвало на мѣстнитѣ власти да указватъ съдействие, когато би станало нужда на тѣзи двама бюлюкбашии и най-вежливо, съ почитъ и уважение да се отнасятъ спрямо тѣхъ, като къмъ правителствени служители.

в. Задължения, права и привилегии на дервенджиитѣ.

Дервенджии имало две категории: *дербенджи рая-тайфаси* и *калавузбюлюги*. Последнитѣ сж имали и специална военна служба, да разузнаватъ и донасятъ свѣдения за действията и проектитѣ на неприятеля. Изобщо, дервенджиитѣ вършили слѣдното: пазяли и наблюдавали дефилетата, клисуритѣ, тѣснитѣ проходи и планинскитѣ гребени, презъ които минавалъ обществения пѣтъ и се грижели за безопасното минаване на пѣтниците. Дервенджиитѣ взаимно гарантирали безопасното минаване на пѣтниците. Тѣ сж поставяли на стража отъ 6—12 души.

Въ военно време извършвали и слѣдното:

1) предвождали царскитѣ редовни и нередовни войски презъ опаснитѣ проходи. Наблюдавали движенията на неприятеля и донасяли своевременно за всичко видяно;

2) снабдявали въ случай на нужда съ храни и припаси някой царски войскови отдѣления и

3) поради проявенитѣ храбрость, честность и акуратность възлагало имъ се мартоложка и пандурска служба.

Въ замѣна на това, дервенджиитѣ били свободни и освободени за винаги отъ лична ангария, отъ тежки — извънредни и военни данъци. Домовѣтѣ имъ били свободени отъ приемане и гощаване царски хора.

Тямъ сж подарявали земи и за произведенията давали обикновено само десѣтъкъ, какъвто плащали и са-

митѣ мохамедани, както войниганитѣ и соколаритѣ. Земитѣ на умрѣли дервенджии се наследявали само отъ синоветѣ имѣ, съ условие да изпълняватъ бащинитѣ си задължения. Отъ сиджилѣ — тефтеритѣ се вижда, че за допълнителната служба, която заели отъ мартолозитѣ и пандуритѣ плащало имѣ се шестмесечно възнаграждение.*)

г. *Мартолози и пандури.**)*

Споредъ нѣкои турски лѣтописи, службата на мартолозитѣ води началото си отъ султанѣ Мурада II-ри (1421—51 г.), когато вьювалѣ съ западнитѣ християнски народи, а на пандуритѣ отъ времето на Мурада I-ви и синѣ му Баязидѣ (1361—1402 г.)

Задълженията имѣ били следнитѣ: служили сж като военно-полицейска стража по крѣпоститѣ, паланкитѣ, общеста, пѣтища и пр. Конвоирали сж правителствени-тѣ транспорти: храна и военни провизии до лагернитѣ пунктове. Карали сж затворници, плѣнници; гонили и преслѣдвали разбойници, а въ време на война сж се сражавали, като бсєви войници. Службата си изпълнявали непрекъснато шестъ месеци: една частъ отъ Димитровденѣ до Гергьовденѣ, а друга — отъ Гергьовденѣ до Димитровденѣ.

*) Отъ султанската заповѣдь (Гл. Мсб. XXV кн. стр. 64 и II кн. Изв. ист. д-во, стр. 164) презъ 1711 г. адресирана до сждебно-административнитѣ власти въ каазитѣ Нова-Загора, Плѣвенѣ, Никополѣ, Враца, Берковица и Видинѣ се вижда, че селянитѣ — дервенджии отъ селата Сарница и Амалика, Раховка каза, вслѣдствие насилия и мжки отъ царскитѣ войски и служители, били принудени да напустнатъ старитѣ си жилища и да се заселватъ въ други каази. За да не пострада дервенджиската служба ферманѣтъ нарежда: зсички онѣзи рая или тяхни синове, които сж записани въ стария тефтерѣ като *дервенджии-селяни* отъ гореобозначенитѣ села . . . гдето и да ги намѣритѣ, ще ги дигнитѣ на сила и съ съдействието на администрацията (забититѣ) по селата, ще ги преселитѣ и настаните въ старитѣ имѣ села и жилища, като ги накарате силомъ да изпълняватъ традиционната си *дервенджиска служба*, узаконена още въ старо време“.

**) Гл. стр. 188 и 196, Изв. ист. д-во.

A4

Права: пълна свобода за живяне в империята; получаване заплата от вилаетския мезлиджъ; били свободни от разни извънредни и тежки военни данъци и др., на ангария не отивали, нито пъкъ сж давали коне, кола, волове или храни, госби и др. даромъ. Носили сж такова оржие, каквото сж носили царските служители. Властта имъ е подарявала земя, която тѣ сж можели да препродаватъ, отчуждаватъ, ипотекиратъ, подаряватъ и да заемватъ на други лица съ разрешение, на чиновника по земитѣ и съ задължение, че новия приобретател на земята ще се запише въ царскитѣ регистри за мартолозѣ и ще изпълнява задълженаята къмъ властта и империята.

Началникъ на мартолозитѣ билъ „мартолозѣ-баши“, който решавалъ тѣхнитѣ разпри и управлявалъ дѣлата имъ. Само по негово разрешение, нѣкои разпри можело да се гледатъ отъ кадията и то въ негово присѣствие и одобрение.

Мартолозитѣ и пандуритѣ сж живѣли изъ цѣла Европейска Турция. Като живѣ паметникъ, отъ мартолозитѣ служи селото *Мартолиц*, или *Мартолоци* въ Велешка кааза. Отъ единъ сѣдебно-шериятски актъ презъ 1661 год. се вижда, че въ София сж живѣли мартолозитѣ: Вукадинъ, Петрунъ, Андрея и Никола, които по изборъ отъ софийскитѣ първенци — рая, заедно съ турци мартолози, били опредѣлени да конвоиратъ военнитѣ транспортни къмъ Нишъ и Видинъ.

Унищожението на мартолозитѣ и пандуритѣ.¹⁾

Съ ферманъ презъ 1771 год. султанъ Ахмедъ ханъ III унищожилъ класитѣ мартолози и пандури, а причинитѣ за унищожението имъ сж посочени въ царскитѣ заповѣди до провинциалнитѣ власти, каквато пристигнала и въ София презъ 1721 година. Дословно въ султанската заповѣдъ е казано: службата на пандуритѣ и мартолозитѣ, относително пазенето проходите, дефилетата и клисуритѣ отъ революционни и разбойнически тайфи, занаятъ се отнема отъ ржцетѣ на досегашнитѣ пандури и мартолози, защото тѣ злоупотрѣбавали съ дадената имъ власть, позволявали си да обиратъ, събличатъ, даже

¹⁾ Гл. стр. 192 и 193, Изв. ист. д-во, кн. II.

и да убиватъ „проходящитѣ пѣтници и търговци, които насилствено заставлявали невиннитѣ минувачи да плащатъ разни незаконни мита, като: право за преминуване — „ресуми мурурие“, бачъ-параси“, „дервенъ-параси“ и др. Освенъ това, реченитѣ пандури и мартолози правяли голѣми пакости, насилия, изтезания и варварства надъ мирната рая, — предизвиквали бунтове и немирства въ страната, като всѣки по-заможенъ пѣтникъ-търговецъ — билъ той рая или мухамеданинъ насилствено билъ събличанъ, ограбванъ и най-сетне убиванъ отъ тѣхъ. Поради това заповѣдвамъ на административнитѣ, военнитѣ и сѣдебни власти, въ лицето на просвѣтенитѣ кадии, веднага съ правото на силата да отнемете властта отъ пандуритѣ и мартолозитѣ, да ги разгоните и препратите въ мѣстожителствата имъ“.

Всичкитѣ права и задължения минали върху дерменджиитѣ. Тази царска заповѣдъ била обща за 34 каази.

Отъ Бѣлградъ до Рахово, цѣлото крайбрежие на р. Дунавъ и всички околни проходи, била възложена охраната имъ, споредъ фермана на султанъ Ахмеда отъ 1706 год.¹⁾ на пандуритѣ, кюрекчиянитѣ, дерменджииянитѣ и др., но вследствие обедняването на мѣстното население, била преустановена службата на поменатитѣ пазители и вмѣсто тѣхъ трѣбвало да се изпратятъ момци отъ раятското население. Обаче пандуритѣ и др. въ знакъ на протестъ напустнали службата си и въ проходите се явили разбойници. Правителството бързо наредило да се корегира грѣшката, като се остави охраната на крайбрежието пакъ на пандуритѣ, кюрекчиитѣ и дерменджиитѣ, като се прибавятъ къмъ тѣхъ и известно число лица отъ мѣстното раятско население.

3. Соколджиитѣ (доганджиитѣ) въ София и софийско.

За съществуването и организацията на соколджиитѣ въ София узнаваме: 1. Отъ единъ процесъ воденъ презъ 1616—1617 год. предъ софийския шериятски сѣдъ.²⁾ Софийскитѣ жители: попъ Матей, Тома Дуковъ,

¹⁾ Глед. II кн. Изв. ист. д-во, стр. 166.

²⁾ Гл. Изв. истор. дружество, кн. I, стр. 112.

Ди
Ат
Ст
вс
ра
ри
ви
сте
ца
тж
„чи
зун
по
въ
„хи

не
ни
да
ра
мо
гра

во
се
пр
те
пъ
за
све
на

ав
ат
съ
ра
юв
на
сж
им
ще

A4

Димитъръ Каракашъ, Сейко Кюркчи, Михаилъ Терзи, Атанасъ Берчи, Вълъ Такеджи, Димитъръ Лазаровъ, Стойно Терзи, Матей Куюмджи, Спасъ Куюмджи и други, всички числящи се къмъ списъка на привилегированата рая: „*чакърджи тайфаси*“, се явили предъ соф. шериатски съветъ презъ 1616—17 год., предъ който заявили и изповѣдали следното: „отъ съдържанието на представенитѣ отъ насъ предъ почитаемия съветъ височайши царски берати, се установява напълно факта, че всички тѣжители, въ качеството си на царски привилегировани „чакърджии“, отъ тайфата на „чакърджи райси“, се ползували съ известни полуавтономни права и привилегии, понеже изпълнявали точно, акуратно и чистосърдечно възложената имъ соколарска служба подъ название: „*хасеъ чакърджиларънъ хѣдметини ифа ве иджра ейлерьсѣ*“.

Сойскиятъ градски войвода, по неизвестни причини, не ги признавалъ за фигуриращи между привилегированитѣ и чрезъ насилие, наравно съ другитѣ рай, почналъ да ги заставя да вардятъ нощно време, като обикновена рая, пленницитѣ-затворници въ София. Ето защо, тѣ молятъ сѣда да забрани това своеволие на софийския градски войвода.

Съветътъ на сѣда веднага повикалъ субашата на войводата — Исмаилъ бега, въ присъствието на когото се прочитатъ царскитѣ берати и на основание тѣхнитѣ предписания взема следното решение: „поменатитѣ жители, като „чакърджи тайфаси“, се освобождаатъ отъ изпълнение нощно време службата на стража за вардене затворницитѣ-пленници и си оставятъ и за напредъ съ своитѣ бератски права и привилегии, като се забранило на соф. войвода да извършва всѣкакви насилия върху имъ.

2. Отъ заповѣдта¹⁾ на Султанъ Меджитъ Хана IV авджи отъ 1682 год. до соф. сѣдебно шериатски власти узнаваме, че султанския чакърджи башия съ саморочно писмо явилъ за вписването и протоколирането въ новия императорски регистъръ за чакъръюваджии“ раята доганди Митре, Никола и др. жители на село *Филиповци*, соф. кааза, както и други такива отъ сѣщата кааза и, че въ тѣхнитѣ рѣше, за назначението имъ на подобна султанска служба билъ издадения свещенъ бератъ.

¹⁾ Гл. стр. 155, кн. II, отъ изв. на истор. дружество.

Поменатитѣ доганджии се задължавали да отглеждатъ и занасятъ въ Цариградъ соколи, а сния, които немогатъ да сторятъ това, били длѣжни да платятъ данѣка „мюрде — биха“.

Въ замѣна на това Султана заповѣдва да не се допуска да се причинява на раята — доганджии, никакви насилия, грабежи и заплашвания отъ чиято и да било страна. Особено не било позволено, на които и да било царски служители, да отиватъ силомъ въ къщиѣ на поменатитѣ доганджии да спятъ и квартируватъ тамъ, да ядатъ и пиятъ даромъ и да взематъ безплатно овце, агнета, медъ, масло и др., подъ предлогъ на нѣкакво право наречено „мартолось акчеси“. Изобщо, забранявало се извършването надъ тѣхъ незаконни действия, които били противни на свещения шериятъ.

3. На 1615 г. предъ соф. шериятски сждъ се явилъ соф. доганджи башия *Мустафа Беше*,¹⁾ дето въ присѣствието на призования доганджия Марко отъ с. Комарица, соф. кааза, заявилъ, че речения Марко притежавалъ квитанция за изплатенъ данѣкъ „доганджи хаккж“, която квитанция била фалшива. Сждътъ като я прегледалъ, установява, че нито подписа, нито печата били действителни, което самъ доганджи Марко призналъ. Потози случай билъ написанъ и издаденъ сждебенъ протоколъ.²⁾

¹⁾ Гл. стр. 155, кн. II отъ Изв. истор. дружество.

²⁾ Отъ сждебно-шериятския актъ на пиротското сдилище презъ 1705 год. (Мсб. XXV, стр. 92) се вижда, че Пейчо, Стоянъ и Петъръ Николови заявили слѣдното:

„ние, съгласно съ височайшия императорски ферманъ, понеже желаемъ да се преселимъ и настанимъ въ старитѣ селища и земи, които сж описани въ регистровитѣ книжа на мефкуфата, молимъ сжда да уважи нашата молба и да ни разреши това. Ние сме раята — селяни, живеещи въ Видинската каза; нашето родно село се казва „Търговище“. Ние се считаме за привилегирована рая отъ категорията на „доганджии-раяси“ (соколари) и имаме въ рѣцѣтѣ си надлежния за това височайши бератъ, отъ съдържанието на който, ако се прочете, всичко нагледно ще се установи“.

A4

Нѣколко думи за задълженията, правата и привилегиитѣ на доганджии¹⁾.

По войнишки даганджии²⁾ се делятъ на три категории: 1) *доганджи аскеръ-оглани*, 2) *шахинджи аскеръ-бюлюги* и 3) *чакърджи юваджилеръ тайфаси*. Последната била съ специално предназначение: да отглежда, опитомява и дресира млади соколчета и да се грижи за жилищата и храненето имъ. Началникитѣ имъ се наричали: *доганджи башии*.

Задълженията на доганджии²⁾. Тѣ сж отивали на война, вземали сж участие като „доганджи алай“ (соколарски полкъ); носили сж съ себе си обучени соколи, които сж изпълнявали пощенска служба. Придружавали сж султана, или нѣкои голѣмци на ловъ изъ горитѣ и планинитѣ. Въ военно отношение били равни на „ахранитѣ“ т. е. пехотната войска — по бързина на движение равна на еленитѣ. Такава била службата и на войничитѣ „атмаджа“ (ястребъ).

Права и привилегии. Считали се за свободни граждани и за освободени отъ всѣкакви тежки, извънредни и военни данѣци, налози и берии; вмѣсто тѣхъ, когато неизпълнявали или се отказвали отъ обязаноститѣ си, облагани били съ данѣка „*мурде биха*“, който за раята билъ по 300 акчета, а за мюсюлманитѣ по 150 акчета.

4. Допълнително за нѣкои привилегии.

а. *Мензилджи³⁾* — преносвачитѣ на правителствената официална поща били два вида: а) *мензилджианъ* и б) *суруджиянъ-тайфаси*. Последнитѣ, като конна стража, придружавали царскитѣ *татари чохадари*, на които бивали повѣржавани пакети и колети отъ правителствени посылки.

Тѣ били длѣлжи да приготвятъ нужното количество коне и храна за тѣхъ и за своята прислуга; доставяли

Следъ провѣрката на документитѣ и разпита на свидѣтелитѣ отъ гр. Видинъ, Мехмедъ Челеби, Османъ Мустафа и Дургудъ ода-баши сждѣтъ уважилъ молбата на тѣжителитѣ.

¹⁾ Споредъ стр. 131 и 153 отъ Изв. истор. дружество, кн. II.

²⁾ Ср. II кн. Изв. ист. д-во, стр. 131 и 159.

седла и други принадлежности на пощенските коне и коли.

Пренасянето пощата било гарантирано, защото всички селяни сж вземали участие въ пренасянето ѝ.

Въ замѣна на това, мендилджитѣ били свободни граждани, не подлежали на лична ангария, не плащали тежки данъци. Имали свой прякъ началникъ „мензилджи-баши“.

Споредъ единъ царски ферманъ издаденъ отъ султанъ Мехмедъ ханъ IV на 1662 год., селянитѣ — рая отъ селата Горни-Лозенъ, Ново-село, Богровъ, Обеля, Филиповци, Пролеша, Бѣлица и Ролйово — софийско се признавали за „мензилджии“, като били длѣжни да доставятъ коне, хора, прислуга и храна за около 98.344 акчета, съ 13—16 коня. Отпосле, този данѣкъ легналъ върху заможната рая отъ 300—600 акчета годишно на домакинство. Отъ другъ ферманъ се вижда, че на 1721 г. въ софийската каза имало 567 $\frac{1}{8}$ раятски кѣщи, върху които билъ разпредѣленъ този данѣкъ. „Мензелджилжа“ и „суруджилжа“ води началото си отъ султанъ Мурадъ I. Въ София и въ нѣкои села отъ софийско е имало „суруджии“, като: суруджи Димо, суруджи Панайотъ, суруджи Перо и суруджи Стефанъ.

б. *Чера-хорите*, или така наречените „*легъмджи тайфаси*“ — укрепявали крепости, редути, позиции, подземни лахъми и др. Понеже били изложени на голѣми опасности въ време на война, то били имъ дадени сѣщитѣ права, както на другитѣ привилегировани рай. За тѣхъ въ софийската архива има редица царски фермани и сѣдебно-шериятски актове и везирски бюрюлтии (отъ 1615, 1661, 1669 и 1721 г.) адресирани до софийскитѣ власти за призоваването, натѣкмяването и изпращането имъ въ разнитѣ крепости (Изв. истор. дружество, кн. II, стр. 186).

в. *Куруджии или куруджи джебелъ-тайфаси*. Полицейско-военни служители, специално за охраняване горитѣ, горскитѣ и планинскитѣ проходи и местности. Тѣ били длѣжни да пазятъ горитѣ и лесоветѣ отъ разбойници, бунтовници и пожари; да откриватъ скришнитѣ жилища на хайдутитѣ и пр. Въ замѣна на това били свободни и не плащали тежитѣ данъци. Тѣ можели да изкореняватъ нѣкои горски места и по този начинъ си създавали наследствена обработваема земя.

М
К
С
Ш
П
М
Ц
Д
Ж
П
Т
8
Д
Т
С

Л
П
С
О
С
Л

П
П
Д
К

Ч
Ж
З
П
Л
П
О
Т
Б

М

А4

г. *Кюпрюджи* или *кюпрюджи тайфаси*, или *джесер-лери беклеянъ рая-тайфалари* сж били рая селяни, на които била възложена охраната и наблюдението на мостоветъ по главнитъ реки, презъ които е минавалъ общественъ главенъ пътъ. Били задължени да пазятъ и поправятъ мостоветъ; да недопускатъ минаването на моста при силно наводнение; да подпомагатъ работниците при строежъ на съборени мостове. Срещу тия задължения имали сж право да обработватъ земитъ лежащи близо до мостоветъ, а така сжщо и съ всички права поменати по горе за другитъ привилегировани рай. Тѣхната служба узаконилъ султанъ Мурадъ I на 1361—89 г. За кюпрюджитъ въ софийската кааза има преведенъ фермана отъ 1863 г., а така сжщо фермана на султанъ Мехмедъ IV за кюпрюджитъ въ с. Горублени въ списание „Минало“ год. I, кн. I стр. 28-33.

д. *Кюрекчиитъ* и *гемджиянитъ* сж били наблюдатели на плаващитъ платнени кораби и сж били спасители при нещастие, а така сжщо сж снабдявали корабитъ въ случай на нужда съ необходимитъ потрѣби. Отъ тѣхъ се образувала военната морска и речна флотилия въ XVII столѣтие при царуването на султанъ Мехмедъ I/. Имали сжщитъ права и привилегии.

е. *Далгжчиитъ* били длъжни при опасни мѣста да прекарватъ искусно, срещу опредѣлено възнаграждение, преминаващитъ кораби, гемии, голѣми ладии, салове и др. принадлежащи на частни лица. А за правителствени кораби и ладии не взимали такса, освенъ дневната храна.

ж. *Каикчиани* — тѣй се наричали пазителитъ на речнитъ бродове, като наблюдавали дене и ноше и държали винаги по два каика — салове, теглени съ лопати, за пренасяне пѣтници и разни стоки. Войскитъ и други правителствени работи превозвали безплатно, а частнитъ лица плащали налогъ: „*ресуми каикчианъ*“. Освенъ това, пазили бродоветъ отъ неприятель и при нападение сжобщавали на близкитъ военни постове. Въ замѣна на това имали сжщитъ права като поменатитъ до сега свободни рай.

Тѣхната служба била организирана отъ султанъ Мехмедъ II между 1451—1581 година. Раята *каикчи* сж

били свършено отдѣлни отъ морскитѣ и рѣчнитѣ ка-
икчий.

3. „Су-чешме уста тайфаси“ или „чешмеджилеръ“,
както и „саатчи усталари“¹⁾. Тѣ сж поправяли кюнцитѣ
и каналитѣ презъ които текло сладка вода за пиене въ
общ. чешми по градоветѣ и селата, както и ония за то-
плитѣ бани. Часовникаритѣ сж поправяли общественитѣ
градски часовници и сж давали интифа за часовника по
минаването на слънцето презъ меридиана въ месецъ ра-
мазанъ.

Въ замѣна на това сж имали сжщитѣ права и при-
вилегии, както поменатитѣ по-горе. Носили сж почтеното
име „*мемлекетъ-чешмеджилери ве саатчилари*“. Общ. вла-
сти ги викали по експертиза при подигане въпроси отъ
еснафа имъ.

За надзора върху топлитѣ и сладкитѣ води на гр. София
и въ селата Горна-Баня и Княжево има царски указъ из-
даденъ въ царуването на султанъ Мустафа I на 1615 г.,
съ който се заповѣдва на соф. власти да не закачатъ
раята-селяни и да не ги претоварватъ съ тежки данъци,
тъй като тѣ още отъ старо време се считали за „*маафъ-
раялари*“ (опростени отъ данъци).

4. *Чалтакчияни*²⁾ или тайфай-чалтакчианъ“. Такива
били онѣзи рая-селени, които специално се занимавали
съ сѣяне на ориза и обработването му. Тѣ били задъл-
жени: а) да обработватъ чалтъцитѣ, да събиратъ ориза,
да го денкуватъ и пр. Въ чалтъци се обръщали повече
султанскитѣ земи, бейлеръ-бейскитѣ и др. Селата, които
се занимавали съ сѣяне на ориза се наричали „чалтък-
чи хасъ-кариелери“. Стопанинътъ на земитѣ, споредъ
установения отъ старо време обичай и редъ, могълъ да
получава отъ произведения оризъ $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ и
даже половината частъ, както е било уговорено и по-
становено въ условията, изложени въ царскитѣ или сж-
дебнитѣ актове. Отъ 23 априль до 26 октомври се про-
давалъ правителствения оризъ и следъ това можели да
изнасятъ на пазаря оризъ за проданъ и частни лица. За
този случай има старъ шериетски актъ отъ 1615 г.

¹⁾ Ср. II кн. Изв. ист. д-во, стр. 176.

²⁾ Ср. II. кн. Изв. ист. д-во, стр. 177.

теж
нѣн
„на

г. с
сел
на
чал
и д

длъ
ски
ния.
за д
стиг
пжт
и не

поясн

а) во
зеван
ганск
войни
били
Мура
отъ д
вата
(Резу.
стр. 1

Чалтъкчинтъ били свободни жители, не плащали тежки данъци; не отивали на ангария и пр. А своя данък изплащали чрезъ началника си, когото наричали „назъри-хасъ чалтъкчи кариелеръ“.

Отъ фермана на султанъ Мустафа I отъ 1615—1616 г. се вижда, че продажбата и покупката на ориза зависели отъ разпорежданията на властта; а отъ фермана на султанъ Махмудъ II отъ 1808 г. се вижда, че раята-чалтъкчни сж имали сжщитъ права и привилегии, както и другитъ привилегировани раи.

и. *Кюмюрджиитъ* или „*кюмюрджи тайфаси*“ били длъжни да приготвятъ кюмюръ и дърва въ своитъ горски райони за отопление на правителственитъ учреждения. Командировали ги и въ по-далечни горски участъци за добиване кюмюръ и въглища. Тъ сж изсичали гориститъ мѣста презъ които трѣбвало да мине общественъ пжтъ. Правата и привилегиитъ имъ били сжщитъ, както и на другитъ*).

*) По технически причини поставихме тука следнитъ пояснения за войниганти:

Въ турската империя имало три категории войнигани; а) войникъ аскери, или сипахи-оглани, или войникъ-тайфаси; б) зевандъ-войниганъ, единъ видъ войници на свърхсрочна войниганска служба и в) ямакъ-войнигани — млади помощници на войниганти — новобранци. Войниганти отъ трита вида сж били формирувани въ 1377 година, въ царуването на Султанъ Мурадъ I, по проекта на главнокомандующия османскитъ войски отъ дѣсното военно тѣло Тимуртаисъ паша и то следъ кървата битка съ българитъ при крепостта „Ямболъ-Хисари“ (Резуай-фи-Ибраръ тарифи) — Изв. истор. Дружество кн. II, стр. 134.

IV. Реквизиции въ София и софийско презъ епохата на робството.

А. Реквизиции въ София отъ 1790 год. и по-сетне.

Отъ софиянци сж били реквизириани винаги храни, коли за транспортъ, работници и др. щомъ Османската империя е воювала съ външни или вътрешни неприятели. Проучването на тия реквизиции ще ни даде достатъчно материалъ за изследване икономическото минало на София и софийско.

Отъ спазенитѣ турски архиви, отчасти може да се узнае за реквизициитѣ презъ 1790 год., когато турцитѣ воювали срѣщу Австрия, обаче отъ Видинската архива узнаваме по-подробно за реквизициитѣ направени за издръжка на войскитѣ подъ Видинъ.

1. Реквизиции презъ 1790 година.

На 25 февруари 1790 година Султанъ Селимъ ханъ III издалъ ферманъ до Мевляне-Кадията на гр. София¹⁾, относящъ се сжщо и до другитѣ сждебно-административни власти въ града, като се заповѣдвало предъ видъ обстоятелството, че „храната е душата на войника“, да се взематъ всички мерки за превозване на хранитѣ предназначени за армията отъ софийската кааза до главнитѣ складове въ гр. Татаръ-Пазарджикъ, което трѣбвало да стане презъ текущата 1790 година. Нарезждането било да се плаща отъ царската хазна за превоза на всѣко цариградско кило²⁾ по 40 акчета и отъ софийската кааза се искало да изкара най-малко 250 волски коли.

¹⁾ Гл. Мѣб. 1909 год. стр. 85.

²⁾ Едно цариградско кило жито тежало отъ 24—25 оки, а ечемикъ отъ 18—19 оки.

Съ бюрултия отъ 24 мартъ 1790 година¹⁾, която пристигнала въ София на 10 априлъ 1790 год., издадена отъ великия везиръ, главнокомандуващъ турската армия, за уреждане превоза на храни за армията отъ София за Нишъ, се заповѣдва софийската кааза да пригответи 200 волски кола; пловдивската — 220; радомирската — 100; кюстендилската — 50; самоковската — 50; ихтиманската — 20; татаръ-пазарджишката — 100; пиротската — 50 и всичкитѣ коли да се изпратятъ въ София.

Въ акта²⁾ за разпредѣляне колитѣ между раитѣ привилегировани и непривилегировани, живущи въ София и каазата отъ 2 априлъ 1790 год. намираме описа на колитѣ въ софийско, отъ:

а) Раята войнигани, зависящи подъ управлението на соф. мютеселимъ (управителъ) — Мустава бей, да доставява заедно съ конетѣ и съ оржията — 22 коли; б) Раята войнигани, зависящи подъ власта на Ахмедъ бей, да доставятъ заедно съ конетѣ — 9 коли; в) Раята „харменъ-шерифеенъ“ длѣжна била да достави заедно съ конетѣ — 25 коли; г) Доуганджи рая-си да достави — 3 коли; д) Раята отъ с. Бояна, която се ползувала съ правата на дервенджи, да достави 2 коли; е) Раята отъ Горна Баня и Бали-Ефенди (Княжево) по една кола; ж) Раята отъ махалата „Вароша“ въ гр. София десетъ коли и з) еврейската община въ София петъ коли; или всичко 78 коли.

А отъ непривилегированитѣ рай трѣбвало да се събиратъ 122 коли; всичко отъ софийско 200 транспортни коли.

Отъ други ферманъ съ дата 1684 год. на Султанъ Мехмедъ ханъ IV узнаваме за султанското нареждане да се изпратятъ рай — майстори за строежъ на окопи — шанцовѣ, наречени „булдери“, срѣщу унгарцитѣ.

Пловдивската кааза трѣбвало да изпрати 60 човѣка; софийската — 30, а пиротската — 20 човѣка.

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 год. стр. 88.

²⁾ Гл. Мсб. 1909 год. стр. 89.

2. Издържката на войниците срѣщу кърджалиитѣ.

Размирното кърджалийско време въ Турската империя е тряяло почти 16 пълни години, като е започнато отъ 1792 год. и свършва до края на 1806 год. Безспорно софиянци и софийската кааза сж вземали голѣмо участие въ усмиряването на кърджалиитѣ, изразено въ доставяне всичко необходимо за турската армия, но разполагаме съ много малко данни.

Отъ бюрултията¹⁾ за потушаване на бунта „тагли ешкияси“ (кърджалиитѣ) и за усмиряване на страната и София узнаваме, че за покровителствуване живота, имота и честта на бедната рая и мирното селско население, живущо въ софийската кааза били назначени на служба за времето отъ Гергьовденъ до Димитровденъ (1796—97 година) двадесетъ и осемъ души конници, единъ знаменосецъ, забитъ и кър сердаръ.

За прослуженитѣ шестъ месеци било платено:

1) на кърсердара Абдурахманъ ага гроша	1170
2) на сейменитѣ гроша	780
3) на наемнитѣ войници гроша	720
4) правото „хаджи-дефтеръ“ по пара на грошъ	66

Всичко . 2736

Този разходъ билъ разхвърленъ така:

- 1) на войниганитѣ на Хасанъ Ефенди гроша 150
- 2) на раята въ селата отъ свещ. градове гроша 300
- 3) остатъка на по-заможнитѣ селяни отъ селата на софийската кааза.

За тия разходи билъ уреденъ специаленъ тефгеръ на 8 октомврий 1797 година.

3. Сждебенъ актъ за назначаване кърсердари въ софийско²⁾.

На 12 октомври 1804 год. софийския сждебинъ шериатски съветъ протоколиралъ и одобрилъ следнитѣ назначения:

¹⁾ Гл. Мсб. XXII и XXIII, стр. 48.

²⁾ Гл. Мсб. XXII и XXIII, стр. 57.

A4

1) Дружината на Абазъ-бюлюкъ-баши, състояща се отъ 40 души пехота, по 7 гроша месечна заплата на човѣкъ, единъ конникъ „чаушъ“ по 18 гроша месечно, единъ знаменосецъ съ 100 гр. и единъ кърсердаръ съ 200 гроша. Всичкиѣ заплати за 6 месеци възлизали на 2048 гроша.

2) Дружината на Папазъ-бюлюкъ-баши, състояща се отъ 40 души пехота, по 5 гроша заплата, единъ чаушъ съ 12 гроша, знаменосецъ съ 60 гроша и бюлюкъ-башията съ 120 гроша. Всичко за 6 месеци гр. 1392.

3) Дружината на Хасанъ-бюлюкъ-баши, състояща се само отъ 20 души и единъ бюлюкъ-башия съ заплата за 6 месеци 960 гроша. Заплатата на топчиитѣ за $1\frac{1}{2}$ месецъ е $52\frac{1}{2}$ гроша. Сборътъ на всичката сума е $4452\frac{1}{2}$ гроша. За правото на Хакимъ ефенди (сѣдията), която му се следва по една пара на гроша, възлиза на $111\frac{1}{2}$ гроша. За канцеларски — 15 гроша, а всичко гроша 4579.

Този общъ разходъ билъ разпредѣленъ на:

1) войницитѣ живущи въ владѣніята на мютеселимина гроша 436; 2) войниганитѣ на Ел. х. Исмаилъ гроша 218; 3) привилегированата рая на селата за двата свещени града гроша 572 и 4) останалитѣ на по-заможнитѣ кжши гроша 3353, или всичко гроша 4579.

Въ Софийската кааза били опредѣлени 186 кжши и $\frac{1}{2}$ за плащане на този данѣкъ, като всѣка кжша се задѣлжавала да плати по 18 гроша и 2 пари.

Ето единъ *отчетъ*¹⁾ на къръ-сердаритѣ и бюлюкъ-башиитѣ въ Софийската кааза, назначени за шестъ месеченъ срокъ, считанъ отъ Димитровденъ (26 октомврий 1804 г.) до Георгиевденъ (23 априлъ 1805 г.) за вардене и защищаване отъ грабителскитѣ разбойнишки шайки имота, живота и честъта на мирната покорна рая, както и на всичкото друго бедно население, живущи въ Софийската кааза. Тѣ се състояли отъ 40 души сеймени конници, на всѣки единъ месечно по 7 гроша. За 6 месеци всичко 1680 гр. За назначения вече къръ-сердаръ Абазъ-ага заплата за 6 месеца — 200 гр., единъ знаме-

¹⁾ Гл. Мсб. XXII и XXIII, стр. 59.

носецъ съ заплата 100 гроша. Допълнителна плата на чаушина 10 гр. За допълнителнитъ 20 души сеймени заплата за 3 месеци — 420 гр. На капу-бюлюкъ-башията Хасанъ-бюлюкъ-баши за 6 месеца 200 гроша. За 20 души сеймени заплата за 6 месеца — 84 гр. Общиятъ сборъ възлиза на 3500 гроша.

При тази сума се прибавяло кадийското право по 84 $\frac{1}{2}$ гр. и канцеларски 15 $\frac{1}{2}$ гроша и се получава всичко 3600 гроша, която сума по съдебно шериятски редъ се е разпредѣляла така: на войниганитъ на Негово Превъзходителство Мютеселимъ бей гр. 433; на войниганитъ на Елъ-хаджи Исмаилъ-ага гр. 171; на привилегированата рая при двата свещени града (хармеенъ раялари) 450 гроша. Така, че сумата, събрана по тѣзи три пера, следъ като се спаднела отъ общата разходна сума, останалитъ 2540 гроша се разпредѣляли между раятскитъ кѣщи отъ софийската кааза и на кѣща се пада по 14 гроша и 17 акчета.

Тефтерътъ изключително за разхода и назначението на къръ-сердаритъ и бюлюкъ-башиитъ билъ съставенъ и подписанъ на 11 априлъ 1805 г.

Б. Участието на София и софийско въ борбитъ срещу Османъ Пазвантоглу.

Това участие се състои въ доставяне на храни, превозни средства, работници за окопи, военни припаси и други.

1. Хранителни припаси.

Въпросътъ съ доставката на брашно и ечемикъ *отъ София и софийско* за турскитъ войски, които отивали да се биятъ срещу Османъ Пазавантоглу е урежданъ:

- а) съ ферманъ отъ 24 ноември 1797 г.¹⁾
- б) съ ферманъ отъ 8 декември 1797 г.²⁾
- в) съ ферманъ отъ 2 декември 1797 г.³⁾

¹⁾ Гл. Мсб. XXIV, стр. 49 и 61.

²⁾ Тамъ, стр. 56.

³⁾ Тамъ, стр. 53 и 63.

г) съ бюрултия отъ 15 януари 1798 г.⁴⁾

д) съ ферманъ отъ 20 юлий 1798 г.⁵⁾

Първиятъ ферманъ пристигналъ въ София на 8 януари 1798 год., съ него султанъ Селимъ III определялъ следнитѣ цени и количества на брашното и ечемика, които трѣбвало да бждатъ реквизирани:

1) За всѣко цариградско кило брашно, заедно съ чувала и преноса трѣбвало да се плати по 90 акчета, а за ечемика по 45 акчета.

2) половината брашно и половината ечемикъ се изплащали следъ получаването имъ отъ специалния чиновникъ; 3) отъ жителитѣ на софийската кааза трѣбвало да се купятъ 45000 цар. кила брашно и 197,000 цар. кила ечемикъ; като допълнително щѣло да се събере 9000 цар. кила брашно и 32,000 цар. кила ечемикъ. Тази покупка се възлагала на софийския аянинъ, като закупенитѣ количества се складирвали въ София, което количество, споредъ фермана отъ 14 априлъ 1798 г., било събрано и предадено на войскитѣ, като така, заповѣдвало съ повече да не се събира отъ софийската кааза (Мсб. XXIV, 86).

Вториятъ ферманъ (отъ 8.XII.1797 г.) определя да се плати по 20 пари за цар. кило ечемикъ, по 40 пари — брашно (ц. кило); всѣки кантаръ слама по 30 пари, а всѣка кола дърва по 40 пари, при условие да тежи две чекии (всѣка цар. чекия е равна на 144 оки).

Сжщия ферманъ и онзи отъ 15. XII. с. г. даватъ извлечение отъ официалнитѣ регистри на аграрното отделение, отдето се вижда, че софийската кааза трѣбвало да достави 4000 цар. кила ячемикъ по 20 пари = 80000 пари; 666 цар. кила брашно по 40 пари = 26,640 пари; 1066 кантара слама по 30 пари = 31,980 пари и 153 кола дърва за горене по 40 пари = 6120 пари, или всичко за 144,840 пари. Всѣки 40 пари = единъ грошъ или 3621 гроша.

На всѣка по-заможна раятска кжца отъ софийската кааза се следвало: ечемикъ по 14 цар. кила и 2 оки;

⁴⁾ Тамъ, стр. 86.

⁵⁾ Тамъ, стр. 98.

брашно по 2 цар. кила и $16\frac{1}{2}$ оки; слама по $4\frac{1}{1}$ кан-
тара и по една кола дърва¹⁾).

Въ фермана отъ 20 юли 1798 год. намираме след-
нитѣ цени: за цариградско кило брашно по 50 акчета, а
за ечемика по 20 акчета. И опредѣленото количество
реквизиция се събирала както отъ привилегированото,
така сѣщо и отъ обикновеното раятско население. Тамъ
се повтаря допълнителното закупване на 9,000 цар. ки-
ла брашно и 32,000 цар. кила ечемикъ отъ населението
на софийската кааза.

Румелийскиятъ бейлеръ-бей съ бюрултията си отъ
15 януари 1798 год. до софийскитѣ власти съобщава
султанскитѣ нареждания. Въ сѣщата бюрултия намираме
таблицата, споредъ която е станало следното разпредѣ-
ление:

1. На войниганитѣ рая, предводителствувани отъ
Мустафа-бега се определяли 3048 цар. кила ечемикъ и
857 цар. кила чисто брашно.

2. На войниганитѣ рая подъ управлението на Ха-
санъ-ефенди: 1254 цар. кила ечемикъ и 429 цар. кила
брашно.

3. На раята християни, живущи въ селата, заве-
щани за въ полза на двата свещени града Мека и Ме-
дина: 4000 цар. кила ячемикъ и 1126 цар. кила брашно.

4. Раята селяни на с. Бояна: 224 цар. кила ечемикъ
и 63 цар. кила брашно.

5. Раята доганджии: 224 цар. кила ечемикъ и 63
цар. кила брашно.

6. Раята селяни отъ селата Баняй-бали (Горна Ба-
ня) и Бали Ефенди (Княжево) 305 цар. кила ечемикъ и
86 цар. кила брашно.

7. Отъ мюсюлманскитѣ махали въ София 1000 ц. к.
ячемикъ; отъ християнитѣ живущи въ Софийската махала
„Вароша“ 1814 ц. к. ечемикъ и 510 ц. к. брашно, а отъ
еврейското население въ София: 907 ц. кила ечемикъ
и 255 брашно.

Въ подробния описъ¹⁾ на продоволствията за вой-

¹⁾ На 15.XII 1797 год. билъ издаденъ другъ ферманъ съ
сѣщото предназначение и съдържание. Мсб. XXIV, стр. 58.

¹⁾ Гл. Мсб. XXIV, стр. 113.

скитъ подъ Видинъ намираме какво количество брашно и ечемикъ е събрано отъ всѣка заможна селска кжща въ Софийската кааза. Тия данни ще ги изложимъ групово, тъй както е била административната имъ управа, по-скоро тъй както сж били управлявани и владѣяни и отъ броя на кжщитъ ще може да се изчисли разпредѣлката на реквизицията, като се знае, че отъ всѣка раятска — селска кжща се събирало по 23 цариградски кила и по $13\frac{1}{2}$ оки брашно и по 79 цариградски кила и по 13 оки ечемикъ:

1. Село управлявано отъ *Мустафа-бега* — с. Карабуяатъ: една кжща и половинъ четвъртъ.

2. Села владѣяни отъ мютеселимъ *Мехмедъ ага*: с. Панчерево (Панчаръ) 1 кжща; с. Райново 2 к.; с. Орманъ 2 к.; с. Драгалевци $3\frac{1}{2}$ к.; с. Долни Лозенъ 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четвъртинки; с. Горна малина $1\frac{1}{2}$ к.; с. Раковче 3 к.; с. Огой 2 к. и $3\frac{1}{2}$ четв.; с. Орманлия кюфре 3 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Гайтаново $3\frac{1}{2}$ к.; с. Сагърли Мюселимъ $1\frac{1}{2}$ к.; с. Борелша $1\frac{1}{2}$ к.; с. Бай-хамлж 2 к.; с. Дивотино $1\frac{1}{2}$ и $3\frac{1}{2}$ четв.; с. Радой 3 к.; с. Негованъ 1 к. и $1\frac{1}{2}$ четв.; с. Батуля 1 к.; с. Ислафче 1 к. и $1\frac{1}{2}$ четв.; с. Гюредже Мюслимъ 1 кжща и 1 четв.; с. Гюредже кюфре 1 к. и 1 четв.; с. Ташъ-кесенъ кюфре 1 к.; с. Кокаляне 1 к. и 1 четв.; с. Хараеникъ $\frac{1}{2}$ к.; с. Зли-долъ $1\frac{1}{2}$ четв. с. Чеканица 1 к. и $1\frac{1}{2}$ четв.; с. Желѣзница 3 к.; с. Богдановъ долъ 2 к. и $\frac{1}{2}$ четв.

3. Села подъ владението на *Сеидъ Юсуфъ бегъ*: с. Верде калино $\frac{1}{2}$ кжща и $1\frac{1}{2}$ четвъртъ и с. Иваняни $1\frac{1}{2}$ четвъртъ.

4. Села подъ владението на *Сеидъ Сюлеманъ-бегъ*: с. Муса-кьой-кюфре 3 кжщи.

5. Села подъ владението на *Сеидъ Саадуллахъ бегъ*: с. Погровъ-Мензили 3 кжщи и 3 четв.; с. Бусманци 1 к. и $3\frac{1}{2}$ четв.

6. Села подъ владението на *Займъ Татаръ-ага*: с. Горни Лозенъ 4 кжщи и с. Лакатникъ — 4 кжщи.

7. Села подъ владението на *Займъ Мустафа ага*: с. Бухово — 3 кжщи; с. Сеславци 2 кжщи, с. Обеля 2 кжщи, с. Златуша 1 кжща и 2 четвъртъ.

8. Села подъ владението на *Исмаилъ-ага*: с. Биримирци 2 кжщи и 2 четвърти; с. Оградище 3 четвърти.

9. Села подъ владението на *Сеидъ Хюсеинъ-ага*: с. Ярджиловци 2 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; и. Мухлево — 3 четвъртинки; с. Бейглеръ чифликъ кюфре 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Реброво — 1 к. 1 четв.; с. Редне $\frac{1}{2}$ к.; с. Подуени, Балша, Драговищица и Житна по 3 четв., а с. Махала Мехмедъ Беше 2 кжши.

10. Села подъ владението на покойния *Елъ Хаджи Мехмедъ*: с. Перникъ-муслимъ $\frac{1}{2}$ кжша; с. Перникъ кюфре 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Църква 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Челопечъ $3\frac{1}{2}$ кжши.

11. Села подъ владението на *Шерифъ ага*: с. Ивранжебна 2 к. и $\frac{1}{2}$ четв.; с. Обрадовци $1\frac{1}{2}$ к.; с. Ислатина 2 к.; с. Уфре-оглу 4; с. Манастирище 3 четв. и с. Буковинъ 1 к. 3 четвъртинки.

12. Села подъ владението на *Ессаидъ Елъ-Хаджи Абдулъ Керимъ-ефенди*: с. Ябланица 2 к. и четв.; с. Дърмша 3 четв.; с. Ханъ-Джедитъ-Муслимъ $1\frac{1}{2}$ кжши; с. Панъ Джедитъ-кюфре 1 кжша и 3 четвъртинки; село Треньо 1 к. и 3 четв.; с. Кючюкъ аба 2 к.; с. Акъ-Данишманъ-Муслимъ 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; Акъ-Данишманъ-кюфре 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четвъртинки.

13. Село подъ владѣнието на *Сеидъ Сюлейманъ-ефенди*: с. Ташъ-кесенъ-июслимъ софката $3\frac{1}{2}$ кжши.

14. Села подъ владѣнието на *Хаджи-Мурадъ*: с. Потопъ 3 четв. и Кремиковци $2\frac{1}{2}$ кжши.

15. Села подъ владѣнието на *Абдулъ-ефенди Зааде*: с. Локорско 3 к. и 1 четв.; с. Мирояне 1 к. 1 четв.; с. Подгюмци 1 к.; с. Кладенче 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Костенъ-бродъ-долни $2\frac{1}{2}$ четв.

16. Села подъ влиянието на *Молла Хюсеинъ*: с. Брайковци 1 к. и 1 четв.; с. Добричинъ $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Бучино-дървентъ 3 четв.; с. Своге $\frac{1}{2}$ кжша; с. Искрецъ 1 кжша; с. Илиенци 1 к., с. Жалово 3 к. с. Безденъ 3 четв.; с. Подъ-гумеръ 1 к. и 1 чет.; с. Ослина 1 к. и 1 четв.; с. Шума 1 четв.; с. Лесковъ-долъ $\frac{1}{2}$ кжша.

17. Села подъ владѣнието на *Вели-единъ-ефенди*: с. Мошино 1 к. и 1 четв.; с. Бучино-Кючукъ $\frac{1}{2}$ кжша; с. Чуруянъ 1 к. и $2\frac{1}{2}$ четв.; с. Калканджи $2\frac{1}{2}$ к.; с. Мержанъ $\frac{1}{2}$ к.; с. Гилияне (Глинене) $1\frac{1}{2}$ к.; с. Световрачъ 1 к. и $\frac{1}{2}$ четв., с. Маслово $\frac{1}{2}$ к. и с. Курило 2 кжши.

ни
ма
ка
ти
За
Ра
с.
бо
но
 $\frac{1}{2}$
Ел
си
 $\frac{1}{2}$
бе
Се
2^т
ри
Зи

A4

18. Села подъ влиянието на *Мустафа-спахи*: с. Столникъ 3 к. и $3\frac{1}{2}$ четв.; с. Казичене 2 к. и $1\frac{1}{2}$ четв.

19. Села подъ владѣнието на *Хюсеинъ-спахи*: Камарци 1 к. и 3 четв.; Хасърджи 1 к. и $\frac{1}{2}$ четв.; с. Калкасъ 3 четв.

20. Села подъ владѣнието на *Ибрахимъ бей*: Драгичево 1 к.; Богдайли 1 к. и 1 чет.; Игнатица $4\frac{1}{2}$ кжщи; Завидовци 3 четв.

21. Села подъ владѣнието на *Незиръ-бей*: Малка Раковица $2\frac{1}{2}$ четв. и Градоманъ $3\frac{1}{2}$ четв.

22. Села подъ владѣнието на *Къчлиянския забитинъ*: с. Къчлиянъ 3 четв. и с. Батановци 1 кжща.

23. Села подъ владѣнието на *Молла-Османъ*: с. Нагъболъ 1 к. и 3 четв.;

24. Села подъ владѣнието на *Сюлейманъ-бей*: с. Войновци 3 четв.; Малашевци 3 четвъртини и Орландовци $\frac{1}{2}$ кжща.

25. Села подъ владѣнието на *Молла-Саадуллахъ*: Еленица 2 к. и $\frac{1}{2}$ четв.; Филиповци $1\frac{1}{2}$ четв.

26. Села подъ влиянието на *Сюлейманъ-ага*: с. Хюсинли 2 к. и 1 четв.; Коджа Ахмедмо Кюфре 1 к. и $\frac{1}{2}$ четв.

27. Село подъ владѣнието на *Елъ-Хаджи Ибрахимъ-бей*: Гуляновци 3 четвъртини.

28. Села подъ владѣнието на *Займъ Мехмедъ-ага*: Сагърлахъ-кюфре $\frac{1}{2}$ к., Пасарелъ $3\frac{1}{2}$ к., Долно-Малино $2\frac{1}{2}$ к., Гурмазово $\frac{1}{2}$ к. и Горни-Костинбродъ $3\frac{1}{2}$ четв.

29. Села подъ владѣнието на *Мусли-спахи*: с. с. Сариче (Цариче) и Черечинъ по $1\frac{1}{2}$ четв.

30. Село Градецъ (1 к.) на *Синанъ Спахи Зааде*.

31. Село Пожарево (3 четв.) на *Мехмедъ Спахи-Зааде*.

32. Село Дуганово ($4\frac{1}{2}$ к.) на *Дугановския забитинъ*.

33. Село Чукурово (3 к.) на *Кърсердарица*.

34. Село Волюякъ ($1\frac{1}{2}$ к.) на *Ахмедъ Зааде*.

35. Село Харабеска (4 к.) на *Елъ-хаджи Али ефенди*.

36. Село Ново-село ($1\frac{1}{2}$ к.) на *Кюстендже-Зааде*.

37. Село Орманли мюслимъ (1 к. и $1\frac{1}{2}$ к.) на *Али ага*.

38. Село Гинчи (1 к.) на *Мехмедъ-спахи*.

39. Село Кжтино (1 к. и 3 ч.) на *Кжтна-Заабита*.

40. Село Мешица ($2\frac{1}{2}$ к.) на *Мешицо-Заабита*.

41. Села подъ владението на *Егенъ Али ага*: с. Диване, Давудъ-Мюслимъ 4 кжши; Диване-Давудъ-кюфре $3\frac{1}{2}$ (мюслимъ 1 ч.; Коджа ахмед-а-мюслимъ $\frac{1}{2}$ четв.; Мусакъой-мюслимъ $\frac{1}{2}$ четв.; Омлетино $1\frac{1}{2}$ четв. и с. Кърнулъ една четвъртина.

Доставката на 5000 кантара пексимедъ.

Съ ферманъ¹⁾ отъ 2 декемврий 1797 год., който пристигналъ въ София на 16 януарий 1798 год. султанъ Селимъ III заповѣдва на софийския аянинъ следното:

1) да купи отъ околнитъ мѣста на София брашно, отъ което да може да се изработятъ 5000 кантара пексимедъ, било необходимо 12,500 кила цариградски-брашно като се смѣта всѣки $2\frac{1}{2}$ кила равни на единъ кантаръ;

2) на продавачитъ да се плащало по 90 акчета на кило и тъй заплатеното брашно веднага да се давало на хлѣбаритъ за изработване на пексимеда, като за труда имъ се плащало по 30 акчета за всѣки единъ кантаръ;

3) Да се купяли необходимото количество чували по 15 акчета едина;

4) общата сума за хлѣбаритъ и чувалчетата възлизала на 11250 гроша. Половината отъ тази сума — 5625 гр., да се заплатяла въ предплата отъ готовитъ пари, които били изпратени отъ императорското съкровище, а другата половина отъ 5625 гроша, щѣло да се изплати подиръ предаването на цѣлото количество. На основание този ферманъ е издадена *бюрултия* на 22 януарий 1798 год. отъ главнокомандующия до Софийскитъ власти (военни и сждебни) за 5000 кантаря (220,000 оки) пексимедъ за войскитъ по преследването на Пазавантооглу.

Споредъ допълнителнитъ бележки къмъ бюрултията, купеното количество пексимедъ станало така:

1. Отъ войниганитъ рая Мустафа бегъ — 95 кант.

2. Отъ войниг. рая на Хасанъ ага — 48 кант.

3. Отъ селата на свещ. градове Мека и Медина — 125 кантара.

¹⁾Гл. Мсб. XXV, стр. 53 и 63.

375

пада

дими
лимъ
прис
билъ
каазъ
пред
ложъ
Стар
Селд
скати
тима
Тръ
Радс
Петр
Стру
Кичс
Тетс

датъ
изпр
ранс
рий
реш
се
да з

манъ

4. Отъ с. Бояна — 7 кант.
5. Отъ с. Доганджии — 7 кант.
6. Отъ с. Горна-Баня и Княжево — 9 кант.
7. Отъ махалата Варошъ въ София — 56 кант,
8. Отъ еврейската община — 28 кант. или всичко 375 кантаря.

А на всѣка селска по-заможна раятска кѣща се пада пексемедъ по $2\frac{1}{2}$ кантаря и по $6\frac{1}{2}$ оки.

2. Превозни срѣдства.

По уреждане транспорта на храни и други необходими материали за войскитѣ подъ Видинъ, султанъ Селимъ III на 26 февруарий 1798 г. издалъ ферманъ¹⁾ който пристигналъ въ София на 23 мартъ 1798 г. Ферманътъ билъ адресиранъ до главнокомандующия и до нѣкои каази въ Румелия, а именно: Пловдивската кааза да представи 210 кола, Татарпазаджишката — 90, Разложката — 13, Самоковската — 45, Джумайската — 22, Старевската — 12, Костурската — 48, Битолската — 48, Селфиджеската — 17, Сари-гьолската — 15, Флоринската — 21, Насилишката — 12, Софийската — 94, Ихтиманската — 6, Пиротската — 15, Берковската — 4, Трънската — 4, Брѣзничката — 4, Кюстендилската — 15, Радомирската — 16, Кратовската — 19, Бранската — 13, Петришката — 15, Радовишката — 13, Дупнишката — 36, Струмишката — 36, Тиквешката — 20, Щипската — 20, Кичовската — 16, Велешката — 15, Скопската — 40, Тетовската 32 и Прилепската — 16, или всичко 1002 коли.

Споредъ фермана, всичкитѣ коли трѣбвало да бждатъ своевременно доставени, нагласени и готови за изпращане въ София, като се прави мѣмрене, че порано била издадена царска заповѣдъ²⁾ (съ дата 28 януарий 1798 г.) и не била изпълнена. Понеже било вече решено трѣгването на главнокомандующия, то на сѣщия се вмениявало въ длѣжностъ съ бюрултия до каазитѣ да заповѣда незабавното изпращане на колитѣ, които

¹⁾ Гл. Мсб. XXIV стр. 67, 73, 74, 75 и 76.

²⁾ Гл. Мсб. XXIV, стр. 38 — помѣстенъ въпросния ферманъ съ дата 29. януарий 1798 г.

да отговаряли на следните условия: колата да бжде ла нова, здрава, яка и покрита. Воловетъ да сж млади, силни и здрави. Коларитъ да не бжде ла цигани и малолѣтни, а земледѣлци и работници отъ вилаетитъ, които да бждатъ подъ гаранция. За арабаджи башии да се назначава ла хора известни съ честностъ и репутация, на които да се вземала здрава гаранция чрезъ видни вилаетски граждани.

На 2 мартъ 1798 година румелийския бейлеръ-бей изпратилъ *бюрултия* до софийскитъ власти възъ основа на султанската заповѣдь за приготвяне необходимото количество коли. За тази целъ назначили арабаджи-башии, заплатитъ на които се считали отъ деня на повѣрението.

Споредъ царската заповѣдь, отъ Софийската кааза трѣбвало да се изискатъ 94 волски коли, отъ които 53 се разхвърлятъ върху селскитъ раятски кжщи по долу-означения редъ, а $45\frac{1}{2}$ — както е показано къмъ края на списъка.

Ето какъ е станало разпредѣлението:

1. Негово Високо Превъзходителство Мустафа-бегъ дава кжщи $5\frac{1}{2}$, прехвърлени върху името на Сюлюманъ-бей и Абдуллахъ ефенди кжщи 5, отъ Мютеселимъ Мехмедъ ага кжщи 201 и възложени върху Мюслиспахи кжщи 3, или всичко 204. Като се знае, че 17 кжщи даватъ една кола, то 204 ще дадатъ 12 коли.

2. Сеидъ Сюлейманъ бей — 12 кжщи и отъ Мустафа-бегъ $5=17$ кжщи или 1 кола,

3. Сеидъ Юсуфъ $3\frac{1}{2}$ к., Заимъ Ел-хаджи Тахиръ ага 30 к. и отъ Молла Османъ $\frac{1}{2}$ — 34 кжщи = 2 кола.

4. Заимъ Мустафа ага $26\frac{1}{2}$ и преносъ отъ х. Мехмедъ ага $7\frac{1}{2}=34$ кжщи = 2 коли.

5. Сеидъ Хюсеинъ ага 47 к. и отъ покойния х. Мехмедъ 21 к. — 68 к. = 4 коли,

6. Покойниятъ х. Мехмедъ ага 29 коли и Хюсеинъ ага — 26 = 55 к. = 3 коли.

7. Мустафа ага — $7\frac{1}{2}$, Шерифъ ага — $48\frac{1}{2}$, Ибрахимъ бей $1\frac{1}{2}$, и Дуганово — 1, всичко 51 к. — 3 коли.

8. Сеидъ Сюлейманъ бей — $22\frac{1}{2}$ к. и х. Юнузъ-зааде $5\frac{1}{2}$ к. = 17 к. — 1 кола.

=

ага

ри

Сп

тл

=

=

Аб

21/

1

1

да

1

де

ре

О/

О.

О.

О.

О.

А4

9. Заимъ Мехмедъ-ага 30 к. и на Вели Заими 4 к.
= 34 = 2 коли

10. Заимъ Вели 44 $\frac{1}{2}$, Заимъ Мехмедъ ага 6 и Али ага $\frac{1}{2}$ — 51 = 3 коли.

11. Сеидъ х. Абдулъ Керимъ — 47 и отъ Мюдериса — 4 = 51 = 8 кола.

12. Отъ Саидъ Саади-ефенди — 13 $\frac{1}{2}$, Хюсеинъ Спахи — 3 $\frac{1}{2}$ = 17 = 1 кола.

13. Отъ Абдула-ефенди 31, Али ага — 2 $\frac{1}{2}$ и Мутлера бега $\frac{1}{2}$ = 34 = 2 коли.

14. Отъ х. Али ефенди 16 и отъ Сеидъ ефенди 1 = 17 = 1 кола.

15. Отъ Молла Хюсеинъ — 46 и Али ага 5 = 51 = 3 коли.

16. Елъ-хаджи Юнусъ-зааде 10, Алемларъ-зааде 1 $\frac{1}{2}$, Абдуллахъ-бей 5 $\frac{1}{2}$ = 17 = 1 кола.

17. Елъ-хаджи Хюсеинъ-Спахи 14 $\frac{1}{2}$ и Сеидъ ефенди 2 $\frac{1}{2}$ = 17 = 1 кола.

18. Къръ Сердаръ 12 и Молла Османъ 5 = 17 = 1 кола.

19. Дугановски забить 16 и Шерифъ-ага 1 = 17 = 1 кола.

20. Отъ Сюлейманъ-ага 17 $\frac{1}{2}$ = 1 к.

21. Отъ Молла Османъ 6, Тагаръ-ага 2, Къръ Сердаръ 5 и Молла Мустафа 4 = 17 = 1 кола.

22. Исмаилъ ага 14 и Мехмедъ Спахи 3 = 17 = 1 кола.

23. Спахи Зааде 8, Юсуфъ бей 3 $\frac{1}{2}$, Османъ Аламдеръ Зааде 4 $\frac{1}{2}$ и Незиръ бече 1 = 17 = 1 кола.

24. Сюлейманъ бече — 10, Батановци 4 и Махаремъ Сюлейманъ Спахи 3 = 17 = 1 кола.

25. Допълнително отъ разни спахии 8 коли.

Описъ на привилегирваната рая:

Отъ войниганитѣ на Мустафа-бега	9	коли
Отъ войниганитѣ на Хасанъ-Ефенди	11 $\frac{1}{2}$	коли
Отъ раитѣ на двата свещ. града Мека и Медина	12	коли
Отъ раитѣ соколджии	1 $\frac{1}{2}$	коли
„ „ с. Бояна	1 $\frac{1}{2}$	коли
„ „ с. Горна-Баня и Княжево	2 $\frac{1}{2}$	коли
„ „ християни на „Вароша“ въ София	5	коли
„ еврейтѣ въ София	2 $\frac{1}{2}$	коли

Всичко . . 45 $\frac{1}{2}$

На 22 юлий 1798 год. ¹⁾ е последвало пакъ нареждане за събиране отъ Софийската кааза 150 коли, отъ пиротската 100, отъ знеполската 50 и отъ брезнишката 50 коли, а на 30 августъ с. г. били изискани отъ София допълнително още 100 коли.

3. Реквизиции за свитата на главнокомандующия.

Съ бюрултия ²⁾ отъ 21 януарий 1798 год. главнокомандующия съобщава на Софийскитъ власти, че на 21 януарий 1798 г. — вторникъ, рано сутринъта войскитъ тръгватъ срещу Видинъ и затова да се приготвятъ квартири въ София.

Отъ описа приложенъ къмъ *бюрултията* отъ 26 януарий 1798 год. узнаваме за разнитъ съестни продукти, които трѣбвало да дава софийското бедно население за свитата на главнокомандующия само за една нощъ: 6000 хлѣба, 7500 оки оризъ, 2250 оки овче масло, 150 оки чисто масло, 25 оки пречистенъ медъ, 30 оки чисто отсято брашно, 15 оки нчшесте, 10 оки нахутъ, 20 оки соль, 2 оки пиперь, 150 яйца, 15 кокошки, 5 мисирки, 10 оки измиръ — сияхнузюмъ, 1 ока бахаръ, 40 оки кромидъ, 60 оки лоени свѣщи, 5 оки восечени свѣщи, 30 оки ерменско кафе, 50 оки каба кафе, 500 оки катранъ за машалитъ и 4000 оки ечемикъ за конетъ.

Отъ другъ описъ съ дата 17 февруарий 1798 год. узнаваме, че за тридневния таинатъ на конетъ отъ свитата на главнокомандующия били необходими 120 цариградски кила ечемикъ, който следвало да се събере отъ 338 и $\frac{1}{2}$ кжщи и всѣка кжща трѣбвало да донесе по 20 паници и 4 оки, което се равнява на 120 цариградски кила.

Съ бюрултия отъ 22 мартъ 1798 год. главнокомандующия съобщава, че ще пристигне въ София на 25 мартъ 1798 год. и по този случай да се приготвяла следната храна: 6000 оки хлѣбъ, 3000 оки овнишко чисто и здраво месо, 375 оки оризъ. $187\frac{1}{2}$ оки масло чисто и пресно, 45 оки чистъ медъ, 25 оки кафе, 25 лоени свѣщи, 1 ока восъчни, 1500 оки ечемикъ и достатъчно сѣно.

¹⁾ Гл. Мсб. XXV, стр. стр. 99 и 109.

²⁾ Гл. Мсб. XXIV, стр. 62.

и пр
свит

дява
като
скат
манс
овни
овци

билс
3000
се с

„чес

каса

ман

A4

Тия храни ежедневно трѣбвало да се приготвяватъ и предаватъ за пехотата и за военната и гражданска свита на главнокомандующия.

4. Покупка на овни и овци.

Съ ферманъ ¹⁾ отъ 12. февруарий 1798 г. се потвърдява назначението на Ибрахимъ-ага за касапъ-башия, като се изпраща да закупи въ Софийската, Кюстендилската, Радомирската, Дупнишката, Самоковската, Ихтиманската и Пиротската (Шехиръ-кьойската) 12.000 глави овни и овци, като плаща за овните по 3¹/₂ гроша, а за овците по 2¹/₂ гроша.

Съгласно височайшата заповѣдь отъ 17 юний 1798 г. било определено да се изискатъ отъ Софийската кааза 3000 овце и овни. Отъ привилегированитѣ селяни-рая се събирало така:

1. Войниганитѣ рая на Мустава бея овци и овни	285
2. Халанъ ефенди овци и овни	143
3. Раята живущи въ селата, вакфирани въ двата свещени града Мека и Медина	275
4. Раята соколаре	21
5. Раята отъ с. с. Бали-ефенди и Горна-Баня	28
6. Раята отъ с. Бояна	21
7. Раята отъ махала „Вароша“ София	170
8. Отъ еврейската община	85

Всичко 1028

Останалитѣ 1972 овце били събрани отъ всѣка „честна и заможна кжша“ по 8 овни и овци.

За главната квартира били реквизирани 15 души касапи, 22 хлѣбари и 1000 сеймени ²⁾.

5. Боеви припаси.

На 26 ноемврий 1797 г. Султанъ Селимъ III съ ферманъ ³⁾ до Геннералъ-Губернатора на Румелия заповѣдва

¹⁾ Гл. Мсб. XXIV, стр. 67.

²⁾ Гл. Мсб. XXIV, стр. 52, 97 и 100.

³⁾ Тамъ, стр. 90.

да се изпълни една по-раншна заповѣдъ, като му се представи списъкъ за орждията (топоветѣ) и всички военни припаси, съ които разполагатъ военачалниците въ София.

Съ бюрултия¹⁾ отъ 31 май 1798 г. главната квартира иска отъ Софийската властъ: 500 кантаря черъ барутъ (праханъ), 4000 валчести гюллета, съ тежина всѣко едно по 5 оки и 100 голѣми валчести бомби по 65 оки. За изпращането на тия последните е издаденъ ферманъ²⁾ на 11 юний 1798 г. до Софийскитѣ власти, само че тамъ сж поменати 105 парчета по 65 оки.

Съ бюрултия³⁾ отъ 17 юний 1798 г. сж изискани отъ София 30.000 фишеци.

На 27 юний 1798 г. специаленъ пратеникъ отъ главната квартира, снабденъ съ бюрултия, дошелъ да прегледа Софийския арсеналъ и констатиралъ, че имало на лице:

385	гюллета (хумбари)	отъ калиб.	всѣка една	35	оки
1037	"	"	"	"	22 "
402	"	"	"	"	18 "
137	"	"	"	"	10 "
13	"	"	"	"	45 "
42	"	"	"	"	80 "

Съ протоколъ се установило, че въ арсенала нѣмало гюллета отъ 15 оки. Бюрултията нареждала да се изпратятъ 1000 хумбаджии на фронта и да се пригответъ гюллета отъ по 35, 22, 18 и 10 оки въ калибъръ⁴⁾

6. Събиране на 2000 души отъ раята (черахори) за работници на шансове и укрепления подъ Видинъ

Съ бюрултия⁵⁾ отъ 5 августъ 1798 г. Главногокомандующия войскитѣ подъ Видинъ заповѣдва на властитѣ на Софийския санджакъ да изпратятъ 2000 работници — рая черахъ-дари:

¹⁾ Тамъ, стр. 52.

²⁾ Тамъ, стр. 90.

³⁾ Тамъ, стр. 91.

⁴⁾ Тамъ, стр. 93.

⁵⁾ Мсб. XXIV, стр. 103, 104 и 105.

Отъ Софийската кааза да се събератъ	400 души
„ Трънската (Изнеполъ)	300 „
„ Бръзничката	200 „
„ Радомирската	200 „
„ Дупнишката и Джумайската	600 „
„ Самоковската	200 „
„ Ихтиманската	100 „

Или всичко . . 2000 души

Всички работници трѣбвало да бждатъ снабдени съ по единъ търнокопъ и по една лопата, като предварително да бждели обвързани съ поржчителство единъ за другъ, за да не избѣгватъ.

На 7. августъ 1798 г. последвала втора бърза *бюрутия* за сжитѣ работници, като се предписва въ най-кратко време да бждатъ изпратени 1000 души и следъ 5 дни останалитѣ 1000 работници.

Ето и списъка на черахоритѣ, изпратени отъ София на брой 165 души, съ дата 11. августъ 1798 г.:

1. Отъ раята живуща въ селата подъ владѣнието на Мустафа-бега, се опредѣля да се взематъ отъ едно домакинство рубби (четвъртина)	5 $\frac{1}{2}$ рубби
Прибавени отъ Сюлейманъ-бега	12 „
„ „ Саидъ-ефенди	2 $\frac{1}{2}$ „
всичко	20 „

или петъ души работници.

2. Отъ раята живуща въ селата, подведомствени на Негово Благородие Хаски Мехмедъ-ага	209 $\frac{1}{2}$ рубби
--	-------------------------

Отъ тѣхъ се взематъ за смѣтка на Сеидъ Хюсеинъ-ага	1 „
всичко	208 „

или 52 души.

3. Отъ раята, живуща въ селото на Сюлейманъ-бея 12 рубби, които сж минати на смѣтка на Мустафа-бега

4. Отъ раята, живуща въ селото на Сеидъ Юсуфъ-бега	3 $\frac{1}{2}$ рубби
Прибавени отъ Шерифъ-ага	1 $\frac{1}{2}$ „
всичко	4 „

или единъ човѣкъ.

5. Отъ раята въ селата на Елъ-хаджи
Тахиръ-ага 32 рубби
или осемъ души.
6. Отъ раята, живущи въ селата на
Займъ Мустафа-ага $26\frac{1}{2}$ „
Прибавени отъ Али-ага $1\frac{1}{2}$ „
всичко 28 „
- или седемъ души.
7. Отъ раята, живуща въ селата на
Сеидъ Хюсеинъ-ага 47 рубби
и прибавени отъ Хаски Мехмедъ 1
всичко 48 р.=12 души
8. Отъ раята, живуща въ селата на
покойния Елъ-Хаджи Мехмедъ 29 р.
отъ които се взематъ за смѣтка на Абдул-
лахъ Ефенди 1 р.
всичко 28 р.= 7 души
9. Отъ раята, живуща въ селата на
Шерифъ-ага $48\frac{1}{2}$
и отъ тѣхъ е взето за смѣта на Сеидъ-
бега р.
всичко $48\frac{1}{2}$ =12 души
10. Отъ раята живуща въ селата на
Сеидъ Саадуллахъ бея 22 р.
И отъ тѣхъ взето за смѣтна на Молла
Хюсинъ 2 р.
всичко 20 р.=5 души
11. Отъ раята живущи въ селото на
Займъ Мехмедъ-ага $31\frac{1}{2}$ р.
И върху тѣхъ прибавено за смѣтка
на Хаски Мехмедъ $\frac{1}{2}$ р.
всичко 32 р.= 8 души
12. Отъ раята, живуща въ селата
на Вели Единъ Ефенди $44\frac{1}{2}$
и отъ тѣхъ взето за смѣтка на Егенъ Али-
ага $\frac{1}{2}$
всичко 44 р.=11 души
13. Отъ раята, живуща въ селата на
Елъ-Хаджи Абдулъ Керимъ 47
и върху тѣхъ е прибавено за смѣтка на
Сеидъ ефенди 1
всичко 48 р.=12 души

Сам
и о
бег

Взе

Абд
При
ага

Елъ

Елъ

Кър

на
и о
Юн

Сюл
и от
Юн

Мол

аду

хадж
и от
ски

A4

14. Раята, живуща въ селата на Сеидъ
 Саидъ-ефенди $3\frac{1}{2}$
 и отъ тѣхъ взето за смѣтка на Мустава
 бега $2\frac{1}{2}$
 всичко 1
 Взето за смѣтка на Абдулъ Кериръ Ефенди 1
15. Отъ раята, живуща въ селата на
 Абдуллахъ ефенди $31\frac{1}{2}$
 Прибавени за смѣтка на хаджи Мехмедъ-ага 1
 всичко 32 или 8 души
16. Отъ раята, живуща въ селата на
 Елъ-хаджи Али-ефенди 16 или 4 души
17. Отъ раята, живуща въ селото на
 Елъ-хаджи Хюсеинъ-спахи $14\frac{1}{2}$
 Прибавено за смѣтка на Сюлейманъ-ага $1\frac{1}{2}$
 всичко 16 р.=4 души
18. Отъ раята, живуща въ селото на
 Къръ-сердала 12 р.=3 души
19. Отъ раята, живуща въ селото
 на Дугановъ Забити 18
 и отъ тѣхъ взето за смѣтка на хаджи
 Юнузъ-Зааде 2
 всичко 16 р.=4 души
20. Отъ раята, живуща въ селата на
 Сюлейманъ $17\frac{1}{2}$
 и отъ тѣхъ взето за смѣтка на хаджи
 Юнузъ-спахи $1\frac{1}{2}$
 всичко 16 = 4 души
21. Отъ раята, живуща въ селото на
 Молла Хюсеинъ-ага 46
 Прибавено за смѣтка на Сеидъ Са-
 адуллахъ-бега 2
 всичко 48 = 12 души
22. Отъ раята, живуща въ с. Елъ-
 хаджи Юнузъ Зааде 10
 и отъ тѣхъ взето за смѣтка на дуганов-
 ски забити 2
 всичко 8 = 2 души

23. Отъ раята, живуща въ Столникъ 21
и отъ тѣхъ взето за смѣтка на Молла
Османъ 1
всичко 20 = 5 души
24. Отъ раята, живуща въ селото на
Али-ага 5 $\frac{1}{2}$
и отъ тѣхъ взети за смѣтка на Заимъ
Мустафа 1 $\frac{1}{2}$
всичко 4 = 1 човѣкъ
25. Отъ раята, живуща въ селото на
Молла Османъ 7
Прибавено за смѣтка на селото
Столникъ 1
всичко 8 = 2 души
26. Отъ раята, живуща въ селото
на Молла Мустафа 4 = 1 човѣкъ
27. Отъ раята, живуща въ селото
на Исмаиль-ага 14
Прибавено за смѣтка на Сюлейманъ-
Беше 2
всичко 16 = 4 души
28. Отъ раята, живуща въ селото
на Синанъ Спахи-зааде 8 = 2 души
29. Отъ раята, живуща въ селото
на Муслу Спахи-зааде 3
Прибавено за смѣтка на Незиръ
Беше 1
всичко 4 = 1 човѣкъ
30. Отъ раята, живуща въ селото
Махмудъ Спахи-Зааде 3
Прибавено за смѣтка на Незиръ
Беше 1
всичко 4 = 1 човѣкъ
31. Отъ раята, живуща въ селото
на Незиръ Беше 6
и отъ тѣхъ се взема за смѣтка на Мусли
Спахи 1
всичко 5
и взети за смѣтка на Махмудъ Спахи 1
всичко 4

32. Отъ раята, живуца въ селото на Ибрахимъ-бея	35	
Прибавено за смѣтка на Алемдаръ-Зааде	1	
33. Отъ раята, живуца въ селото на Сюлейманъ Беше	10	
и отъ тѣхъ взето за смѣтка на Исмаилъ-ага	2	
всичко	8	= 2 души
34. Отъ раята, живуца въ селото на Сюлейманъ Спахи	3	
Прибавено за смѣтка на Алемдаръ-Зааде	1	
всичко	4	= 1 човѣкъ
35. Отъ раята, живуца въ селото на Кюстендже-Зааде	30	
Прибавено на смѣтка на с. Мещица	2	
всичко	32	= 8 души
36. Отъ раята, живуца въ селото Алемдаръ-Зааде	6	
и отъ тѣхъ взето за смѣтка на Ибрахимъ-бея	1	
всичко	5	
И взето за смѣтка на Сюлейманъ-бея	1	
всичко	4	= 1 човѣкъ
37. Отъ раята, живуца въ с. Гинци	4	= 1 „
38. Отъ раята, живуца въ селото Молла-Мемишъ	13	
и отъ тѣхъ взето за смѣтка на с. Кжтина	1	
всичко	12	= 3 души
39. Отъ раята, живуца въ селото на Егенъ Али-ага	19 ¹ / ₂	
Прибавено за смѣтка на Вели-ефенди	1 ¹ / ₂	
всичко	20	= 5 души
40. Отъ раята, живуца въ с. Кжтина	7	
Прибавено за смѣтка на Молла Мемишъ	1	
всичко	8	= 2 души
41. Отъ раята, живуца въ селото Мещица	10	
и отъ тѣхъ взети за смѣтка на Кюстендже-Зааде	2	
всичко	8	= 2 души

42. Отъ раята, живуща въ селото
 Елъ-Хаджи Ибишъ-ага 3
 Прибавени за смѣтка на с. Кърнулъ 1
 всички . . 4 = 1 човѣкъ

Общиятъ сборъ на работниците черахори отъ селата на Софийската кааза, вѣнъ отъ привилегируваната рая, възлиза на 235 души рая, ведно съ раята на привилегированитѣ села и отъ гр. София заедно съ 11 души евреи възлиза всичко на 400 души рая работници, проводени на служба при Видинъ за работене на окопи, тъкмо въ разгара на сражението съ Османъ Пазавантоглу.

Ето описа на раята работници отъ привилегируванитѣ съ известни права села на Софийската кааза отъ гр. София :

1.	Войнигани-рая, управлявани отъ Мустафа-бега	40 души
2.	Отъ Войнишкитѣ села на Хасанъ-ефенди . .	20 .
3.	„ селата, завещани на двата свещени града Мека и Медина	50
4.	„ раята-доганджии	6
5.	„ раята на селото Бояна	6
6.	„ раята на село Горна-Баня и Княжево	10
7.	„ раята на Вароша въ гр. София	22
8.	„ Яхуди-тайфаси	11
	или всичко . .	165

V. Софийският еснафъ

Споредъ султанската заповѣдь¹⁾ отъ 1772 година старитѣ турски държавни наредби и закони допускали, щото поданици — рая и други, които се занимавали съ нѣкое „индустриално занятие и изкуство“, като напр. табаклъкъ, бояджилъкъ, терзилъкъ, мутафчийство и др. да се съюзяватъ и да бждатъ поставени подъ управата на една организация съ особени закони и правилници, която се грижила както за поминъка на членоветѣ и тѣхнитѣ семейства, така сжщо и за реда, дисциплината и честността на самитѣ членове. Еснафскитѣ наредби били привилегировани, почитани и никакъ не нарушавани; тѣ се считали за законъ. Още въ стария законопроектъ, който билъ изработенъ и представенъ за одобрение отъ организатора „*Шейхъ Ахи Евранъ Вели*“ за еснафитѣ и за еснафския съюзъ, имало цитати и постановления, които били приети, като напълно отговарящи на духа на законитѣ и шерията, по които се управлява ислямската империя; ето защо този старъ проектъ по организиране на еснафа билъ одобренъ съ царски ферманъ отъ султанъ Орхана.

Организаторътъ на еснафството въ турско, споредъ историята на Селяниги отъ 1570 г.²⁾ Ахи Евранъ Вели е отъ арабско потекло и е игралъ видна роль въ края на XIII и началото на XIV вѣкове, затова е оставенъ патронъ на еснафството и съюза носи неговото име.

Вжтрешната организация на Софийския еснафъ³⁾

¹⁾ Спис. на Бѣлг. нк. д-во, год. XI, кн. 7, стр. 445.

²⁾ Пакъ тамъ, стр. 446.

³⁾ Въ статията си „Еснафски документи и еснафски организации въ турско време“, помѣстена въ „Спис. на Българското икономическото дружество“, год. XI, кн. 7, Д. Ихчиевъ, изброява всички сжществували въ София еснафи презъ XVII, XVIII и XIX вѣкъ. Така сжщо и въ книгата „Градъ София презъ XVII вѣкъ“ отъ г. проф. д-ръ А. Иширковъ отъ стр. 57 до 62 сж помѣстени еснафитѣ въ София презъ XVII вѣкъ.

е била същата, каквато я виждаме при всички организации въ турската империя. Според поменатия ферманъ въ основата на организацията сж легнали следнитъ принципи и постановления :

1. Ученикътъ-чиракъ билъ длъженъ да се научи и привикне на покорностъ, смиреностъ, добродушие, уважение, мъдростъ и на добро неукоризнено поведение. Безъ тия добродетели чиракътъ-ученикъ не можалъ да стане „майсторъ“ и неможалъ на своя глава да отвори дюкянъ.

2. Следъ като чиракътъ ученикъ даде доказателства, че може да управлява самостоятелно и безпогрѣшно занаята, провъзгласява се отъ майстора за „калфа“, като неговия майсторъ въ присѣствието на нѣколко стари калфи и майстори, официално му препасва презъ кръста майсторски поясъ съ рѣси по края, за отличие отъ другитъ чираци.

3. Майсторътъ, при когото ученикътъ-калфа е училъ занаята и е чиракувалъ издава писмено удостоверение, съ което се удостоверяватъ необходимитъ добродетели. Управлението на еснафа, възъ основа на майсторското удостоверение, издава за правоспособността на чирака-калфа надлежната официална еснафска диплома, подписана отъ кехаята на еснафа и подпечатана съ официалния печатъ на управлението на главното еснафство въ града.

4. Управителниятъ съветъ на еснафа билъ компетентенъ да разрешава всѣкакъвъ видъ дѣла отъ престѣпенъ характеръ за еснафството. Този еснафски мезличъ ималъ право да издава решения и присѣди. Еснафскиятъ сѣдъ осѣждалъ правителственитъ членове на публично опозаряване, на изгонване отъ еснафа, на тѣлесни наказания, на временно арестуване, на парични глоби и други.

5. Председателя на еснафа носилъ името „Ахи баба“, а за редовни членове на съвета — избирани отъ еснафитъ, можали да влизатъ : а) старейшината на всѣки единъ отдѣленъ еснафъ ; б) егидъ башиитъ или тѣхнитъ замѣстници отъ еснафитъ.

Тѣй избранитъ лица съставлявали сѣдебно-административния съветъ на еснафа, който се грижалъ за раз-

витието на занаятите, изкуствата и индустриите въ страната. Било запретиено да се вършат върху имъ насилия, беззакония и каквито и да било другу грубости и оскорбления.

Необходимо е да се проучи живота на всеки еснафъ, тъй както напярвиха кройческия и бакалския еснафи. Първиятъ по случай стогодишния си юбилей (1807—1907 год.) напечати „Споменна книга“, съставена отъ професора г-нъ Д-ръ Боянъ Цоневъ. Въ тази книга намираме нашироко разгледани по същество що е занаятъ и еснафъ, историята, документи и устройството на българ. еснафи и соф. терзиски еснафъ отъ 1807—1907 г. Бакалскиятъ еснафъ пакъ по случай своята стогодишнина (1812—1912) напечати „Юбилейна книга на соф. търг. бакалско благодар. дружество „Св. Три Светители“, съставена отъ П. Шишковъ (асистентъ при университета). Тѣзи две книги много улесняватъ работата ми върху „софийскитѣ еснафи“. Тѣ сж отдѣлни издания и всички, които се интересуватъ за живота на соф. еснафъ преди и следъ освобожданието, тамъ ще намерятъ задоволителни данни.

Ще съобщимъ нѣкои еснафски спорове изнесени предъ соф. шериянтски сждъ, нѣкои висши разпоредби и покупко продажби на недвижими имоти.

1. Правото за прекупуване суровото желѣзо въ София презъ 1615 год.

Желѣзарскиятъ еснафъ (демирджилеръ тайфаси), който се намиралъ въ гр. София, се оплакалъ на съвета на Соф. шер. сждъ срещу устабашиитѣ на налбантския еснафъ въ гр. София (налбантъ-тайфаси), а именно: уста Сржмъ ибинъ Абдуллахъ, Османъ ибинъ Али и Хадъръ; като е заявилъ устно така: „още отъ старо време (кадимъ-юль-семданъ) е установено съ царски ферманъ, че при мобилизирането и концентрирането на ордията (воененъ корпусъ), когато за тая целъ се издаделъ ферманъ, желѣзаритѣ-демерджии, като особена рота-мастерска, придружавали войската и се приборявали като единъ видъ ямащи (ямакларъ, помощници) при налбинтскитѣ орди, които ходятъ наедно съ войскитѣ, съ цель да се помага на последнитѣ, както това е било установено като оби-

чай и законъ още отъ старо време. Обаче поменатитѣ майстори налбанти, Сржмъ, Османъ и Хаддъръ си присвояватъ правото на собственостъ върху сегашнитѣ дингове (самоковски) и отнематъ отъ ржцетѣ ни едничкия нашъ капиталъ — суровото желѣзо и го продаватъ другиму. Ние искаме, като ямащи, за каквито сме се числили отъ старо време, да си останемъ и за напредъ въ войската пакъ като помощници (ямащи) и да се ползуваме съ правата, които ни бѣха дадени по-предн, за което молимъ сжда да заповѣда тѣмъ и ги осжди споредъ законитѣ по тоя въпросъ". Следъ като било дадена думата на ответниците, последнитѣ възразили така: „Наистина ние получихме нѣколко пжти сурово, необработено желѣзо, продадохме го другиму; но намъ, като на тѣхни майстори, ни се налагаше дългъ да работимъ, заедно съ налбантитѣ, като употребихме взетото отъ демерджискія еснафъ желѣзо за войската въ ордията. Освенъ изпълнението на нашия дългъ, ние не сме дали повторно друго нѣщо, което е принадлежало на желѣзарската орда".

Сждътъ за да се освѣтли по тоя въпросъ по-пълно и по-ясно, поискалъ заключението и мнението на вещи лица, които се явили предъ сжда и като експерти се произнесли така: „по преди, отъ старо време, желѣзаритѣ действително се числиха като ямащи на налбантитѣ, съ които тѣ заедно вървѣха и придружаваха войската, ордията. Дали по нѣкой начинъ налбантитѣ сждавали нѣщо на демерджиитѣ, ние по тоя въпросъ нищо не знаемъ, нито за това можемъ да си дадемъ мнението". Сждътъ, като изслуша странитѣ, както и експертизата, решилъ и постановилъ така: *желѣзарския еснафъ се счита за помощникъ на налбантския еснафъ; както това е било отъ старо време, а демирджийската орда ще фигурира въ списъка на военно административната властъ като ямащи (ямакларъ) на налбантитѣ презъ времето, когато се свиква обща мобилизация на царската войска и когато за това бжде издаденъ височайши царски ферманъ*". За станалото билъ издаденъ сждебно-шериятски актъ презъ 1615 година¹⁾.

¹⁾ Гл. Изв. на истор. дружество, кн. I, стр. 80.

2 Да

Живк
които
ство,
лише

доход
фия
съ гр
шитѣ
вземе
Но в
Мехм
нѣкъ
несе
През
окон
бровс
то се
вмѣст
мжж
куств

така
лизир
отъ с
набде
изисн
щитѣ
прит
говор
риате

на ст
бѣле:
и пр
чарск
възъ

2 Данъка „испенчъ“ на грънчарския еснафъ въ София презъ 1614 година.

Носителитѣ на настоящия актъ, именно: Мартинъ, Живко, Никола, Раданъ, Павле, Петко, Русинъ и други, които се занимавали и работили въ гр. София грънчарство, се явили предъ съвета на соф. шериатско сѣдилище и устно изповедали така:

„Ние като жители на околнитѣ страни на София, дохождаме всѣка година въ известно време въ гр. София и се занимаваме съ грънчарство (чомлекчилъкъ), съ грънчарското искуство (чомлекчилъкъ сенсати). Бившитѣ воеводи на гр. София по старому (матекадумденъ) взимаха ни данъкъ „испандже“ по шесть акчета на лице. Но въ 1019 г. (1610 год.) тогавашния софийски воевода Мехмедъ ага искаше да вземе отъ насъ по-голямъ данъкъ отъ опредѣления, поради което въпроса ни се отнесе за разрешение отъ сѣдебно-шериатския соф. сѣдъ. Презъ време на сѣденето предъ сѣда, преди още сѣда окончателно да рещи сѣдбата ни, ние заявихме, че доброволно се спогаждаме съ воеводата Мехмедъ ага, като се задължаваме да му плащаме отъ сега за напредъ вмѣсто шесть по дванадесетъ акчета годишно за всѣко мъжко лице, което се занимава съ грънчарското искуство.

Тая спогодба бѣ приета както отъ самия воевода, така и отъ соф. шериатско сѣдилище, одобрена и легализирана, като своевременно ни се издаде въ рѣцетѣ отъ страна на свещеното (кабили-шерий азисъ-и-Ел-дже-набданъ) сѣдилище надлежния актъ. И тъй, за да не ни изискватъ повече отъ дванадесетъ акчета за лице настоящитѣ и бждешитѣ воеводи на гр. София и за да не ни притесняватъ и мжчатъ, молиме почитаемия сѣдъ да благоволи и ни издаде по тоя въпросъ единъ сѣдебно-шериатски актъ“.

Сѣдътъ следъ като прочелъ представения отъ тѣхъ страна шериатски актъ, дето буквално и точно е отбѣлезано тъй, както тѣ устно изповѣдали, като сравнили, и провѣрили, че данъкътъ имъ за всѣко лице отъ грънчарския еснафъ е опредѣленъ по 12 акчета годишно — възъ основа на това решилъ и постановилъ, щото на-

лога „испендже“ и занаятът да бъде по 12 акчета, да не имъ се взима повече отъ това, като се забранява на външни лица да причиняватъ насилие и спънки на грънчаритъ отъ София. Акта издаденъ на 1615 год.¹⁾

3. Глоба за всѣки „ексикъ“ хлѣбъ презъ 1614 г.

Софийския хлѣбарски еснафъ се оплакалъ противъ производитѣ на полицията, която неправилно и насилствено събирала отъ фурнитъ ония сомун-хлѣбове, които дохождали ексикъ единъ-два драма на сомунъ. Сждътъ по шериятскитѣ правила постановилъ, щото на всѣки сомунъ, като право за подържане беднитѣ и непомощнитѣ въ града, да се взема по едно акче за всѣки изваденъ и опеченъ хлѣбъ; тежината на който варира отъ 22—25 драма, на ексикъ хлѣбъ да се взима глоба по 7 акчета на сомунъ. Никакво друго право не се налага на хлѣбаритѣ. Акта издаденъ на 1614 год.²⁾

4. Провѣрка на мѣрките и теглилнитѣ.

Съществува Султанска заповѣдь отъ 1615 год. съ която се обръща сериозно внимание на соф. сждебно-административни власти да наблюдаватъ строго за мѣрките и драмоветѣ, които се употребяватъ въ пазарнитѣ мѣста, дукиянитѣ, магазинитѣ и тържищата. Драмоветѣ да сж металически и отъ твърдъ и якъ металъ, а досегашнитѣ такива направени отъ камъкъ и олово да се премахнатъ. Непослушнитѣ сждебно да се наказватъ съ глоба и затворъ. А за лицата, които продаватъ *ексикъ* да се състави списъкъ и изпрати въ султанската канцелария за по-нататъшна разпоредба³⁾

5. „Орду бедели“ отъ 1768 година.⁴⁾

Султанъ Мустафа Ханъ III презъ 1768 год. издалъ ферманъ до соф. сждебно-административни власти по

¹⁾ Гл. Изв. на истор. дружество, кн. I стр. 88.

²⁾ Гл. Изв. истор. дружество, кн. I, 95 стр.

³⁾ Изв. на истор. друж. I, стр. 96.

⁴⁾ Гл. Спис. на бълг. ик. д-во, год. XI, стр. 458.

въпрос
ния во
ствие
вадка:
ми: Ст
ватъ „
веца, к
диха на
на Соф
войска
купна
и деме

манъ,
еснафи
още от
териали
отъ 1,0
най къс
се след
моя пр
царски
Елъ-Ха
(С
120,000
чета ср

Ст
стр. 42
лога „
стоки,
новено
взима
като:
(ярци),
китѣ) -
ския п
на мѣ
ския м

въпроса за събирането отъ еснафитѣ въ София годишния воененъ данѣкъ, нареченъ „орду-бедели“, вследствие войната съ Русия, отдѣто вземаме следната извадка: „Еснафитѣ на тритѣ главни градове на империята ми: Стамбулъ, Едирне и Бруса — градове, които се казватъ „биладъ-и-сулеси“, по случай на войната съ москoвeцa, която е обявена, се изкараха лично и се проведоха на бойното поле да се сражаватъ. А отъ еснафитѣ на София, вмѣсто да се иска тѣхното лично служене въ войската, трѣбва да се събере отъ тѣхъ парична откупна военна сума, състояща се отъ хилядо деветдесетъ и деветъ гроша и 20 пари.

... Заповѣдвамъ на властитѣ въ София съ ферманъ, щото военната откупна сума „Орду-бедели“ отъ еснафитѣ въ София, споредъ както тя се е плашала още отъ старо време по аналогия и съобразно съ материалното положение на всѣки еснафъ, състояще се отъ 1,099 гроша и 20 пари — да се събере въ едно най-късо време. За събирането на тази сума отъ дето се следва, проваждамъ и командиравамъ като мубаширъ моя придворенъ, славенъ и достоенъ Гедикъ (придвор. царски служ. за изпълнение на нѣкоя царска заповѣдь) Елъ-Хаджи Сулейманъ“ ...

(Сумата 1,099 гроша и 20 пари била равна на 120,000 акчета, като всѣки грошъ се цѣнялъ по 110 акчета сребърни).

Б. „Ресуми бачъ“

Съ художетъ отъ 12 юний 1618 год. (Мсб. 1909 г. стр. 42) соф. воененъ началникъ урежда въпроса по налога „ресуми бачъ“, който ще се събира отъ живитѣ стоки, що се продаватъ на пазаря въ гр. София. Установено било съ царска заповѣдь, щото правото да се взима налогъ отъ всѣко мжжко добиче и жива — стока, като: волове, биволи, юнци, жребци, овни, пърчове (ярци), шилета (токли), агнета и ярета (само отъ мжжкитѣ) — които би се докарали за проданъ на Софийския пазаръ — било отстъпено до тогава въ градоветѣ на мѣстния мирмиронъ, а въ гр. София на софийския мирмиронъ. Този налогъ се наричалъ „ресуми бачъ“.

По селата този налогъ се прибиралъ отъ спахитѣ-тимариоти, като тѣхно право. Това право се преотстъпвало, съгласно царската заповѣдъ, на мюлтезимина отъ тр. София Пашаджи Мехмедъ ага, срещу годишенъ данѣкъ отъ 2000 акчета. Речениятъ мюлтезиминъ щѣлъ да има право да събира презъ текущата 1618 год. той налогъ отъ живата мѣжка стока — едъръ и дребенъ добитѣкъ — безразлично — тѣй, както се е получавалъ до сега отъ всичкитѣ мѣжки животни, които били докарвани за продажъ на софийския пазаръ, и които отъ тамъ се изнасяли навънъ по разни страни.*)

7. Покупко-продажби.

а) Съ хужетъ (15. III. 1618 год.) жителитѣ на с. Бояна: Беклюлъ бей Мохамедъ и сестритѣ му Гевхеръ и Кашеръ продали на Синанъ и Хюсеинъ чифлика си въ с. Бояна съ съгласието на спахията за 1400 акчета и две ливади и осемъ ниви за 2000 среб. акчета (Мсб. стр. 36, 1909 г.)

б) Съ хужетъ (23. VI. — 1662 год.) жителѣтъ на тр. София Мехмедъ Челеби бенъ Ферхадъ продалъ чифлика си въ с. Куманица (софийско) за 5000 акчета на Али беше. Спахия на това село билъ Хюсеинъ бенъ Мустафа. (Мсб. стр. 46, 1909 г.)

в) Стоянъ и братъ му Недю Вълкови, жители на с. Подуени (софийско), се явили предъ сѣда и поискали да имъ се издаде сѣдебенъ тапийски актъ (тапу-сенеди) за право да притежаватъ половината „башиния“ (нѣсфи башиния-си), принадлежаща на умрѣлия рая Спасъ отъ сѣщото село, който следъ смъртъта си не оставилъ мѣжки деца, и затова тая „башиния“ е останала сво-

*) Гюмручното право (митнишкото) вносно право за всички европейски стоки, които се внасяли въ София и въ с. Враждебна (софийско) било взето подъ аренда отъ Моше Ясефъ за сумата 50,000 акчета. За правилното и редовното изплащане на сумата гарантирали Якубъ Маджеръ и Ибрахимъ Ясефъ. Този сѣдебенъ актъ е регистриранъ въ соф. шернатски сиджилъ тефтери на 1614 год. (Изв. на истор. дружество кн. I, стр. 61).

бодна (муателитѣ предменна разпиза „право н (управителя следъ като денъ отъ зетози актъ е риата, при половината „бакови, на кои — тапия за 1614 год. (И

г) На джиоглу“ п лозето и гр (лозята въ ство стр. 64

д) На лата „Калоя собствената никъ, двор „Калоянъ“ хаилъ, Туд „Пара“. Пр истор. друж

е) Яху джемаати“ продалъ со палѣкъ) ле фийско, за лахъ. Прод жество, I с

ж) На отъ соф. ш но Чепинци си (уна-баб отъ покойн на шерията една сребъ рейшанъ (с

ча (муатилъ) за проданъ съ право на тапия. Просителѣ представили предъ сжда една официална временна разписка за сума 500 акчета, която тѣ броили „право на тапия“ върху тази бащиния на забигина (авителя) на село Подуени — Мехмедъ бега. Сждътъ го като провѣрилъ временния тапийски актъ, издава отъ забигина на с. Подуени, и като намѣрилъ, че актъ е издаденъ съгласно постановленията на *ше-на*, призналъ за действителни стопани на въпросната вина „бащиния“ просителитѣ Стоянъ и Недю Вълъ, на които издава отново сждебно-шериятски актъ тапия за право притежаване „бащинията“ презъ 1 год. (Изв. истор. дружество, кн. I, стр. 61).

г) На 1614 год. соф. жителъ отъ махалата „Яза-оглу“ продава на Хюсеинъ ибинъ Абдулъ Насиль то и градината си въ мѣстността „Кори-багларъ“ (ята въ корията) за 100 акчета (Изв. истор. дружество, стр. 64, кн. I).

д) На 1614 год. Калица Вучкова отъ София, махала „Калоянъ“, продала на зетя си Герго Тодоровъ двената си кжца, състояща се отъ две стаи, зимъ, дворъ и др. и находяща се въ сждата махала „Калоянъ“ при съседни: кжцата на попъ Момчо, Мигъ, Туджаръ Илия, Дико, Кюркчи Нено и тезгяра“. Продажната стойностъ била 700 акчета. (Изв. истор. дружество, кн. I, стр. 64.)

е) Яхуди Аврамъ Нефтали отъ тайфата „алеманъ маати“ (германска община), жителъ на гр. София, далъ собственото си лозе отъ около 38 мотики (ча-къ) лежащи въ землището на с. Драгалевци, со-ско, за 28,000 акчета на Зулефиляръ ибинъ Абдулъ. Продажбата станала на 1614 год. (Изв. истор. дружество, I стр. 69).

ж) *Наследствени спорове* отъ 1614 год. сж решавани соф. шер. сждъ. Нѣкоя си Елка Митова отъ с. Гор-тепинци (софйска кааза) въ присѣдствието на отчува уна-бабаси) Мишо заявила въ сжда, че по наследство покойната си майка, Дойка, стопанисвала по право шерията: единъ сребъренъ богмакъ (симъ богмаги), единъ сребърна гуруна (симъ гуруна), единъ сребъренъ канъ (биръ симъ рейшанъ), една кяфирска сребърна

башия (биръ кяфиръ симъ саде башия), единъ сукнакъ (сукманъ) отъ синя чоха (биръ кяфиръ чоха сукнанъ) и единъ поясъ (биръ кушакъ). Нѣкои отъ тия предмети били ѝ предадени на време, като сребърния богмагъ и горунa, но всички останали на стойностъ 200 акчета и бакъръ за около 100 акчета не ѝ били предадени. Помирили се да ѝ се платятъ 200 акчета за предметитѣ, а за бакъра да ѝ се даде въ натура. (Изв. истор. дружество, I, ст. 70).

VI.

Когато
ския живот
изъ предъ
китѣ влади
владиката е
за да поср
висшитѣ а

За со
менти, отъ
положение,
и на вѣрва
сжщевреме

Ще п

1. Бъ
соф. владики
Ереми
шериятски

„Азъ
родния и в
мата педес
действител
почтено ще
хва²⁾). За г
щане на су
митѣ си пр
които на б

¹⁾ За
има превед
сжщо за вла
сжщия влад
списание „П

²⁾ Тога
шерията до

VI. За Софийската епархия.

Когато се правят изследвания върху икономическия живот на българина, не трѣбва да се изпускатъ изъ предѣ видѣ данѣцитѣ, които сж плащани на грѣцкитѣ владици. Отъ историческитѣ документи¹⁾ личи, че владиката е ималъ широки данѣчни права и привилегии, а да посреща изплащанията си предѣ султанитѣ, предѣ исшитѣ административни органи и други.

За софийската епархия има изнесени нѣкои документи, отъ които може да се види отчасти печалното положение, както на българския свещеникъ, така сжщо и на вѣрващитѣ, които трѣбвало да поржчителствуватъ жщевременно да изплащатъ задълженията на владиката.

Ще посочимъ нѣкои типични случаи:

1. *Български свещеници гарантиратъ дълговетѣ на соф. владика Еремия презъ 1615 год.*

Еремия направилъ следната изповедъ предѣ соф. епархиатски сждъ:

„Азъ взехъ въ заемъ, — готови пари, отъ благородния и високоуважаемъ серъ-даръ Мустафа бегъ сумата педесетъ хиляди акчета, която му дължа като мой действителенъ дългъ и която на уречения срокъ честно и отчетено ще му я възвърна, заедно съ законната ѣ лива²⁾. За гаранция на тоя ми дългъ и за честното изпладане на сумата ще поржчителствуватъ съ имотитѣ и зетитѣ си присѣтствующитѣ въ сжда софийски свещеници, които на брой сж деветъ души, а именно: попъ Моне,

¹⁾ За правата и привилегиитѣ на соф. владика *Мелетий* ма преведенъ и напечатанъ ферманъ отъ 1669 год., а така сжщо за владиката *Авксентий* отъ 1673 г. и една бюрултия за владика отъ 1672 г. Тия документи сж поместени въ тисание „Прегледъ“, год. I, кн. VIII.

²⁾ Тогавашната лихва била 15% за година, тѣй като по епархията до тогавашно било законно да се плаща.

попъ Мирчо, попъ Михо, попъ Петръ, попъ Пано, попъ Петко, попъ Матей, попъ Михаилъ и попъ Милошъ“. На запитването отъ сжда, реченитъ поржчители-свещеници, всѣки по отдѣлно, изповѣдаха и казаха, че тѣ действително, взаимнопоржчително се задължаватъ да изплатятъ на сердара Мустафа бега сумата отъ 50,000 акчета, заедно съ лихвата ѝ, която митрополитъ Еремия дължи и която сума той я получи за своя частна потреба. Въ случай, че на срока тази сума не бжде изплатена отъ митрополита, ние, като взаимнопоржчители, се задължаваме да я изплатимъ напълно и безпрекословно“¹⁾.

Освенъ това задължение, сжщиятъ владика дължалъ и на Хасанъ Челеби отъ София една доста голѣма сума; ето и самата изповедъ: „азъ отъ заемъ, който бѣхъ направилъ по-преди отъ кредитора си Хасанъ Челеби, му дължа двадесетъ и петъ хиляди акчета; тая сума е мой дългъ и ще се старая въ скоро време да я изплатя честно и почтено. Тоя мой дългъ е остатъкъ отъ предишния ми дългъ, който възлизаше на 50,000 акчета, но който сега остава само 25,000 акчета“²⁾.

И митрополитъ Игнатий Константиновъ презъ 1645—46 г. билъ изправенъ предъ соф. шер. сждъ³⁾ да отговаря за задължение къмъ Сердара (главнокомандующия) Мехмедъ Челеби, бень Мустафа съ 175,000 акчета и като негови гаранѣ били приети: Иванъ Надовъ съ прекора „Владика оглу“, Константинъ Каракашевъ, попъ Стефанъ Петровъ, попъ Лазаръ Тодоровъ, попъ Андрея Симчовъ, попъ Филипъ Тодоровъ, попъ Маноилъ Михайловъ, попъ Стойо Минчовъ, попъ Петръ Радуловъ, Байо Димитровъ, Петко Джорковъ—хлѣбаръ (екмекчи) и Петко Вълковъ — симитчията. Съ висока бюрултия⁴⁾ митрополитъ Игнатий бива отзованъ и епархията му била отнета окончателно презъ 1646 год. Навѣрно, той мълкомъ се е измъкналъ отъ София и срещу грамадното задължение сж останали да отговарятъ нещастнитъ гаранѣ.

¹⁾ Гл. сп. Прегледъ, год. I.

²⁾ Гл. сп. Прегледъ, год. I.

³⁾ Гл. сп. Прегледъ, год. I, кн. VI и VII.

⁴⁾ Гл. сп. Прегледъ, год. I, кн. VI и VII.

Ми
ча митро
продаль
жща се

2. I

За
ка, дове
нъци) о
чатъ пос
чалнитъ
столѣтне
Сос
издалъ
соф. мит
чило и
та — хр
Беркови
Пре
„П
време с
вамъ и
зитъ на
Беркови
тво-при
ность, и
довно на
Дне
зитъ Сос
юрисдик
срещу с
прехвър
бей-заде
приехъ
щия кур
предъ ре

¹⁾ Г

²⁾ Г

П. Тодор

³⁾ Г

Митрополитския домъ е билъ частна собственостъ на митрополитъ Данаила, който презъ 1662 година го родалъ за 60,000 акчета на Хаджи Мустафа паша. Тази жща се намира на улица „Калоянъ“.¹⁾

2. Прекупуване духовни права (данъци).

Забърканото парично положение на сщия владика, довежда прекупването на нѣкои духовни права (данъци) отъ кредиторитѣ, а вече е изнесено въ нашия петъ последицитѣ отъ прекупванията²⁾. Това сж най-пелнитѣ факти изъ турската данъчна система презъ XVII голѣтие.

Софийскитъ сждебенъ съветъ презъ 1615 год. е здалъ сждебно шериатски актъ³⁾ за продаването отъ мф. митрополитъ Еремия на духовнитѣ права за венчло и принасяне жертви, които той ималъ върху рая — християни, живущи въ каазитѣ: София, Пиротъ и ерковица.

Предъ поменатия съветъ владиката заявилъ:

„Правата ми, които още отъ старо незапомнено време сж опредѣлени съ царски ферманъ, да получаимъ и събирамъ отъ раята християни, живущи въ каитѣ на моята митрополитска епархия: София, Пиротъ и ерковица и които права се именуватъ „венчило и жерю-приносително“ (енчяха ватесадуку), сж моя собственостъ, и годишната сума на тѣзи ми права възлиза рвно на 43,000 акчета.

Днесъ обаче тѣзи ми две права и то само отъ каитѣ София, Пиротъ и Берковица, които възлизатъ подъ рисдикцията на възложената мене Софийска епархия, яещу сумата отъ 43,000 акчета продадохъ, отстжихъ и рехвърлихъ на мултезими́на Хасанъ Челеби, Синанъ айзаде, отъ когото стойността напълно получихъ, миехъ и взехъ въ брой, въ гогови пари, споредъ текуия курсъ на монетитѣ. Следователно, отъ сега за наредъ речения Хасанъ Челеби има пълно и неограничено

¹⁾ Гл. сп. Прегледъ, год. II, кн. I.

²⁾ Гл. „Нашето земледѣлие преди освобожданието“ отъ Тодоровъ, сп. Ик. Д-во, год. XXII, кн. 1,2 и 3 стр, 97.

³⁾ Гл. Прегледъ, год. I кн. VI и VII и Изв. Ист. Д-во кн. I.

право да събира и получава отъ раята-христиани на тия три кази правата и наложитѣ, наречени Енгяха ве тасадъкъ акче си, т. е. право за „венчило, за бракосъчетание“, както и право за „жертвоприношение, за курбанитѣ, за подаянията“ (садака акчеси). Азъ, като митрополитъ на Соф. епархия, въ тѣзи две права нѣмамъ никаква намѣса и участие за настоящата 1615—16 год., тъй като напълно приехъ и получихъ отъ ржцетѣ на речения Хасанъ Челеби сумата отъ 43.000 акчета; тѣзи права по закона и шерията се считатъ и принадлежатъ на Хасанъ Челеби, който има пълно право да разполага съ тѣхъ, споредъ установения за това редъ“. Тая изповѣдь на митрополитъ Еремия напълно се потвърди и отъ прекупвача Хасанъ Челеби, следъ което сждътъ, въз основа на шерията, написа и протоколира настоящия сждебно-шериятски актъ, който се връчи на Хасанъ Челеби — днесъ 15 день отъ месецъ Сафаръ, 1027 година егира (1615 г.)

Пакъ отъ сжщата година притежаваме и други сждебно-шериятски актъ за продажбата отъ митрополитъ Мелети на правото жертвоприношение и венчило¹⁾. Ето заповедъта на продажбата:

„Азъ, като владика и духовенъ началникъ на християнското безвѣрно население на Софийската епархия, която обема въ себе си казитѣ и градоветѣ: София, Пиратъ, Изнеполе, Брезникъ, Берковица и Ихтиманъ, дължа на кредитора си — първенецъ на гр. София, Сюлейманъ бега, сумата тридесетъ хиляди акчета отъ заемъ въ готови монети, както и остатъкъ отъ данъка „джизие“, който населението рая дължи на хазната. Сумата отъ тоя ми дългъ азъ внесохъ въ градъ Константино, въ ковчега (сандъка) на гръцката патриаршия, подъ чиято ведомостъ се намирамъ. Като гаранция на тоя ми дългъ азъ отстъпихъ на кредитора си събирането отъ християнското население, живущо въ казитѣ Изнеполе и Брезникъ, сумата на духовнитѣ налози, а именно: а) правото за жертвоприношение „тесадукъ акчеси“ отъ курбанитѣ, които населението принася въ жертва на Бога; б) правото за венчило и вула, наречено „Енгеха акчеси“, което християнското население отъ тѣзи две

¹⁾ Гл. Прегледъ год. I кн. VI и VII ст. 320.

кази, к
ска епи
тия два
кредит
—16 го
гаранци
тѣ въ
първен
Петре,
ржците
т. е. до
когато
раята х
духовни
„енгеха
на пор
ници, 2
манъ б
състави
ската а

3. По а) Пои

Р
явили
съветъ
тията с
тание
„
намира
време
ста и
който
Поради
ни поз
правка
черква
обреди

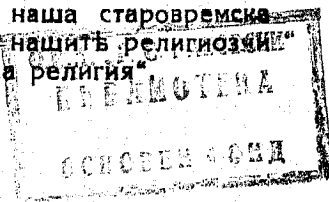
кази, които влизатъ подъ юрисдикцията на моята Софийска епархия, плаща за „бракосъчетание“. Сумата отъ тия два духовно-религиозни налога ще се събира отъ кредитора само за една година, като се почне отъ 1615—16 година (1027—28 год. егира). Освенъ тази реална гаранция, давамъ още като поржители присъжествуващитъ въ сѣда Софийски градски свещеници и софийския първенецъ, а иманно: Хасанъ Беше, попъ Михаилъ, попъ Петре, попъ Ламбо и попъ Минчо Груйовъ. Тѣхното поржителство ще важи само за десетъ месеци отъ днесъ, т. е. до пълното изплащане на дължимата ми сума, до когато се предвижда въ настоящия актъ събирането отъ раята християни на Изнополе и Брезникъ сумата отъ духовно-религиознитъ налози, наречени „тесадукъ“ и „енгяха“. Сждътъ, следъ като ислуша и самопризнанието на поржителитъ и присъжествуващитъ въ сѣда свещеници, Хасанъ Беше, както и онова на кредитора Сюлейманъ бегъ, по желанието на странитъ и за станалото състави, написа и протоколира въ сиджилата на Кадийската архива настоящия сждебно-шериятски актъ (1615 г.)

3. Поправка на църкви и разрешаване разводи.

а) Поправката на църквата въ село Курило презъ 1617 година.

Раята селени отъ село Курило, Софийска каза, се явили инкорпоре предъ пълния съставъ на Софийския съветъ, дето въ присъствието на кадията и на мюфтията отъ София, съ приличното къмъ сѣда страхопочитание сж изповѣдали, казали:

„Черквата ни, именуема „Свети Отецъ“, която се намира въ мѣстността, наричаема „Банка“, отъ дълго време насамъ стои полуразвалена, срутена на нѣкои мѣста и не може да ни служи за богомоленъ домъ, въ който да си извършваме нашитъ религиозни обреди. Поради това най-покорно молимъ почитаемия сждъ да ни позволи и да ни даде нуждното разрешение за поправката и подновяването на тая наша старовремска черква, въ която да си извършваме нашитъ религиозни обреди, споредъ нашата християнска религия“

Сждътъ, следъ като изслушалъ и възражението на Софийския мюфтия по тоя въпросъ, и следъ като не намѣрилъ никакви законни препятствия за неиздаването на исканото отъ раята-селени решение, едногласно реши, постанови и написа позволителното тезкере (актъ, билетъ), съ което на просителитѣ — истци се разрешава: поправката на църквата „Св. Отецъ“ въ мѣстността „Банка“ и то до толкова, доколкото тя е била по преди на дължина, широчина, безъ обаче да превишава и да има повече нито една педя отъ старитѣ основи на църквата. Настоящия сждебенъ актъ (хужетъ) се връчи на раята селяни-христиани отъ селото Курило днесъ 10 йденъ отъ месецъ Саферъ 1028 год. отъ егира (1617 г.).

б. Поправка на църквата въ с. Златуша (соф. каза) презъ 1615 год,

Свещеникътъ на с. Златуша (софийско) попъ Вълчо, както и селянитѣ отъ сждото село Мавро и др. се явили предъ съвета на соф. шер. сждъ, дето изповедали: „Черковата ни, която още отъ старо време е служила за поклонение и богослужение, която носи името „Св. Никола“ и пр. Тази наша църква отъ дълги години стои пуста и заприличала на развалини, защото отъ вѣтроветѣ всичкитѣ й стени сж разклатени, дѣскитѣ изкъртени, а вѣтрешнитѣ й основни стѣлпове сж разклатени и повредени, та безъ обстойна поправка, тя не може да ни служи за молитвенъ домъ. Затова се моли сжда възъ основа шерията да се издаде позволително за поправката на църквата“.

Сждътъ за разрешение на този доста деликатенъ отъ религиозно гледище въпросъ, призовали въ сждилицето всички софийски учени (учени богослови мюсюлмани), както и повечето мюсюлмани отъ софийското градско простолудие.

Този общъ мюсюлмански съборъ въ видъ на сждебна инстанция решили да стане поправката на църквата по възможность до толкова, колкото е личало, че е имало да личатъ следи отъ старо време, това се допущало отъ шерията поради милость и състрадание. Поправката да стане въ стария видъ и стиль. Акта издаденъ на 1615 г. (Изв. Истор. Д-во кн. I стр. 87).

в. Разводи предъ Соф. шер. сжд. отъ 1614 год.

1. Соф. шериатско сждилище разглежда на 1614 г. (Изв. ист. д-во I кн. 63 стр.) заведеното разводно дѣло на християнката (настрание) Турунджа Андрушева отъ махалата „Папукчи Драганъ“ въ София, срещу съпруга си Ивана Аврамовъ. Сждътъ следъ като разрешилъ въпроса за разводъ, развелъ ги, като постановилъ още, щото разведения съпругъ да повърне на разведената си жена свадбеното съпружеско право „Зевджиета“, състояще се отъ 1000 акчета (михри муеджеле), свадбенитѣ дрехи и законната прехрана (нафака) до повторното ѝ оженване, както и да изплати той дълга на Османъ бегъ отъ 2400 акчета, изразходвани по свадбата и за невестенски дрехи.

2. Пенка Петрова, отъ „Банишора“ въ гр. София, опълномощила по сждебно шериатски редъ брата си Вълко Петровъ да възбуди искъ срещу оставения ѝ мжжъ Илия Стрезовъ отъ сжщата махала. Пълномощникътъ на Пенка заявилъ, че доверителката му има три момичета: Мара, Ангелина и Кута отъ Илия. За издръжката имъ днесъ получила: 1) два чифта сребърни кяфирски белезници; 2) четири парчета кяфирски синджири. 3) четири сребърни кяфирски гerdани и 4) единъ коприненъ шаренъ поясъ на стойность 600 акчета; така че тя, Пенка, нѣма за напредъ нищо да търси отъ него по прехраната и отгледването на малолетнитѣ, които оставатъ при нея.

Илия заявилъ, че той нѣма да търси подиръ предаденитѣ на Пенка днесъ неща, а ако ги потърси, то се задължава да подържа прехраната и обличането на тритѣ имъ малолѣтни момичета, които ще живѣятъ при майка си Пенка. Сждътъ уважилъ това самопризнание на странитѣ, които занаяпредъ се считали законно разведени и свободни да встѣпватъ въ бракъ съ друго, за което соф. шер. сждъ издалъ актъ на 1614 год.

Права и привилегии на софийската ливница за свещи през 1614—15 год *)

Въ султанската заповедъ издадена презъ 1614—15 год. и адресирана до кадията на софийската кааза, вследствие прозбата на Мехмедъ Ел-хаджи Али Бали отъ гр. София узнавахме следнитѣ обстоятелства: просителътъ като управителъ на софийската свещоливница, която била завещана и вакфирана на вакъфа отъ Хасанъ паша заявилъ писмено, че означената ливница въ императорскитѣ нови официални тефтери била забѣлезана и фигурирала възъ името на вакъфа и по този начинъ и дохода отъ ливницата се получавалъ и отивалъ въ полза пакъ на вакъфа. Още отъ старо, незапомнено време по право и привилегия и като монополъ възъка за правене свещи се продавалъ и купувалъ *само* въ тази свещоливница и добититѣ доходи отивали за богоугодни цели. Обаче, отъ нѣкое време, частни лица по домоветѣ си започнали тайно да леятъ и правятъ възъчни свещи, да не ги донасятъ за проданъ въ поменатата ливница, а частно и прикрито ги продавали на други лица. Други пъкъ християни-рая си позволявали да отиватъ въ черквитѣ си и тамъ по единъ явенъ начинъ да леятъ и фабрикуватъ голѣмо количество възъчни свещи и да ги продаватъ, безъ знанието на монополната ливница и по този начинъ като, нарушавали правата и привилегиитѣ на последната, нанасяли ѝ чувствителна загуба. Вследствие на това просителътъ искалъ издаването на царски ферманъ, по силата на който да се забраняла частната продажба на възъчни свещи, фабрикувани възъ отъ означената привелигирована ливница.

Възъ основа на тази молба, билъ издаденъ презъ 1614—15 година султанския ферманъ, съ който се заповѣдвало на кадията да отиде на самото мѣсто да провѣри и проучи въпроса и ако види и намѣри, че прихода отъ поменатата ливница за свещи, действително е записанъ и въ новия царски официаленъ регистръ е фигуриралъ като приходъ на вакъфа и че тамъ въ тази сжщата ливница, като монополъ още отъ старо време се носилъ възъкъ и сж леяни и правени свещи, — то

*) Гл. Изв. истор. д-во, кн. I, стр. 114.

въ такъв случай възлага му въ длъжностъ: възъ основа на шериата и на законитѣ да забрани на частни лица да фабрикуватъ, леятъ и продаватъ восъчни свещи. Сжщевременно кадията билъ длъженъ да обяви на всички, че правянето и леянето на восъчни свещи по частнитѣ домове и по черквитѣ, както и частната продажба на такива свещи се забранява и се считатъ за незаконни действия. Фабрикуването, леянето и продаването на восъчнитѣ свещи въ гр. София се позволявало да става за въ бждеще *само* въ поменатата привилегирована ливница, а продажбата на восъчнитѣ свещи да се извършва подъ надзора на ливнишкото управление, както това се е практикувало въ старо време.

Този ферманъ билъ издаденъ въ средата (15 день) отъ месецъ рамазанъ 1026 год. на егира (1614—15 год. Р. Хр.).

VII. За Софийския монетенъ домъ*)

Въ султанския височайши ферманъ¹⁾ съ дата 1615 год. издаденъ на султанския придворенъ адютантъ (чаушъ) хаджи Али чаушъ се съдържа следното: отстъпва се за три години подъ концесия на хаджи Али чаушъ правото да търси злато, сребро и сребърна руда въ софийската каза и въ самия градъ София, а така сжщо за сжщия периодъ отъ три години се възлага върху речения управлението на софийската *зарпхана* (монетно-резница), която за сега стои затворена и управлението ѝ, отъ дълги години спряно, не функционираше. Правото за търсене сребърни руди и правото за управлението на зарпханата е предоставено само на концесионера Хаджи Али Чаушъ или на неговитъ законни замѣстници — векили, които биха го представляли предъ мѣстнитъ софийски власти и другитъ и то за опредѣления срокъ отъ три години, като ежегодно изплаща на султанската славна хазна (съкровище) по 87 хиляди акчета или всичко за три години сумата отъ 261.000 акчета. Среброто, което би намѣрилъ той въ рудницитъ (мадемитъ) на Софийската кааза, което би изкопалъ въ тѣхъ, ще се пречиства и прави на кюлчета и по такъвъ начинъ, той ще може свободно да го внася въ Софийската зарпхана, за да се сѣкатъ отъ него монети. Монетитъ, които ще се сѣкатъ въ Софийската зарпхана по тегло (аяръ) и по форма (неви) ще сж сходни и почти еднообразни съ монетитъ, които се сѣкатъ въ Одринската зарпхана, правилникътъ и уставътъ на която ще иматъ сила на за-

*) За монетния домъ и монетитъ на Сердика има писано въ книгата: „Приносъ къмъ старата история на София, проф. Г. Н. Кацаровъ, стр. 36—38 и проложението къмъ сжщата книга отъ проф. Д-ръ Б. Филовъ. Въ края на книгата сж дадени образитъ на двадесетъ „монети на Сердика“.

¹⁾ Гл. Изв. истор. д-во, год. I, стр. 98 и сп. Минало, кн. 7 и 8.

конъ и за Софийската зарпхана, която отъ старо време (менъ-юлъ-кадемъ) е работила, но функционирането ѝ временно било преостановено, занемарено. Доставка на нужното количество дървенъ кюмюръ, потребенъ за зарпханата ще се набавя и извършва отъ жителитѣ на ония села, които въ старитѣ регистри фигуриратъ като кюмюрджии на зарпханата и сж се ползували съ известни права и привилегии, но били длъжни да доставятъ на време нужното количество кюмюръ на зарпханата. Освенъ концесионера, другъ никой нѣма право да търси и копае сребърни руди въ рудницитѣ на Софийската каза. Управлението на зарпханата има право да конфискува всички ония машини (алаята) и орждия, които биха се донесли отъвнъ съ цель да съкатъ отдѣлно и тайно монети. Сжщо и количеството, на среброто, което би се донесло отъвнъ и отъ каквато тежестъ и да е, управлението има право да го конфискува и присвои, следъ като то опредѣли една цена. Управлението на зарпханата е самостоятелно и независимо. Въ управлението, реда и службата на зарпханата никой отъвнъ нѣма право да се намѣсва и разпорежда. Счетоводството, книговодството и канцеларската служба на зарпханата ще се извършва отъ особени доведени лица (емини). Машинното отдѣление, уредитѣ, орждията (алаятитѣ), калъпитѣ и др. ще се управлява и надзирава както отъ емина, а тъй сжщо и отъ инспектора (мюфетишъ).

Заплатата на чиновническия персоналъ въ управлението на зарпханата е следната:

- 1) на главния управитель (емина) дневно по 20 акч.
- 2) на инсп. управитель (сахиби-аянъ) по 15 "
- 3) на секретаря (кятиба) 10 "
- 4) на всѣки чаушъ (а тѣ ще бждатъ 8 души) 5 "

Освенъ заплата, персональтъ ще се ползува да-ромъ, както е било отъ старо време (хадимъ), съ пушене на тютюнъ и съ други нѣкои продукти. Нужната сума за разноситѣ по пушенето на тютюнъ и другитѣ продукти, концесионерътъ е длъженъ да внесе предварително въ царската хазна като депозитъ и то за единъ периодъ отъ 6 месеци. Книговодството ще съставя въ края на всѣки шестъ месеци по една равномѣтка (хеса-бъ-джедвели) за вноса на среброто въ зарпханата.

както и за износа на изсѣченитѣ въ нея монети. Балансътъ ще се съставя по образца, показанъ отъ правителството, като се вписва и бележи въ него дневно и поимено, отъ кого и що се внася въ зарпханата: среброто и сумата на сребърнитѣ монети. А разходната сума, потребна за поправката на зарпханата, машинитѣ, инструментитѣ, уредитѣ и други тѣмъ подобни, ще се изваждатъ отъ общия прихода-разходенъ параграфъ, и за тая сума счетоводството ще държи особенъ тефтеръ, въ който подробно и поименно ще се обозначава разхода. Султанътъ съ своя височайши царски бератъ приелъ и одобрилъ изложенитѣ по-горе условия, предложени отъ концесионера за търсене сребро и сребърна руда по Софийско, както и за правото да сѣче въ Софийската зарпхана монети, на които теглото, вида и формата да бжде сходна съ монетитѣ, които се сѣкатъ въ Одринската зарпхана, и призовава софийскитѣ мѣстни власти де окажатъ всѣко съдействие и помощъ на концесионера въ предприятието му, да уважаватъ и почитатъ герба и царския ферманъ и напълно да се съобразяватъ съ съдържението на тоя царски ферманъ, издаденъ въ античния градъ Цариградъ на 19 день на м. Шабанъ 1027 г. (1615).

Въ реферата¹⁾ на Д. А. Ихчиевъ, четенъ въ заседанията на Соф. истор. д-во презъ м. априлъ 1910 г. намираме интересни данни за Софийския монетенъ домъ:

1. Въ градъ София султанъ Сюлейманъ I, който царувалъ отъ 1520—1568 година, е сѣкалъ сребърни монети, наречени „гюмюшъ акче“, съ следния султански надписъ:

Аззу насжре
фи София
сене 932

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ шахъ-Селимъ шахъ

Диаметъра на тая сребърна монета е 12 милиметра, а теглото ѝ, споредъ аяра 3 крата.

2. Султанъ Селимъ Ханъ II, който царувалъ отъ 1568—1576 година е сѣкалъ сребърни монети „акчета“ съ следния надписъ:

¹⁾ Гл. Изв. истор. друж., кн. III, стр. 75.

15

ке
ни16
Сг.
р
о
з
в
п
в
о
с
е
к
с
н
р
н
п
н

Аззу насжре
Зарбъ-и
фи София
сене 976

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлей-
манъ Ханъ

Тежина 3 крата, а диам. 11 милиметра.

3. Султанъ Мурадъ Ханъ III, който царувалъ отъ 1574—1594 год. е сѣкалъ така сжщо акчета съ надписъ:

Аззу-насжра
Зарбъ-и-фи
София
сене 982

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ

Тежина 2 $\frac{1}{2}$ крата, диамет. 11 милим.

4. Султанъ Мохамедъ Ханъ III (1595—1603) е сякалъ сребърни монети наречени „Гюмюшъ акче“, съ следния надписъ:

Аззу насжре
Зарбъ-и-фи
София
1003

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ
Ханъ

Тежина 1 $\frac{1}{2}$ крата, диам. 11 милим.

5. Така сжщо и султанитѣ Ахмедъ Ханъ I (1603—1617) и Османъ Ханъ II (1617—1621 год.) сж сѣкли въ София „гюмюшъ акчета“.

„Софийската зарбхана, пише въ своя рефератъ г. Ихчиевъ (стр. 124. Изв. III кн.) споредъ както ми се разправи отъ баба Севастия Кожухарова — жена на около 75 год., родомъ отъ София, се намирала въ подземна сграда, построена отъ камъни и тухли, лежаща въ една заградена мѣстность на поляната, близо до първата могила на дѣсно отъ пѣхотния лагеръ (по правия пжтъ София — Княжево). Речената баба Севастия отъ баща си дѣдо Кито, който е живялъ до дълбока старостъ и е умрялъ до почти на сто годишна възраст, е чувала, че служащитѣ работници на зарбханата съ козинови човалчета на грѣбъ сж пренасяли златнитѣ и сребърнитѣ руди отъ тамъ въ боянската рѣка, или така наречената днесъ „Крива рѣка“, за премиването на рудата; защото знаело се, че по течението на тая рѣка, на близо до зарбханата, е имало направени искусствени приспособления, нарочно за очистването и премиването на златнитѣ и сребърни кюлчета — руди.

Сжщо, тя има добрината да ми разкаже, че по предание и по разкази отъ стари хора е чувала, па и сама, като дете е гледала, какъ софийскитѣ златари заедно съ чирацитѣ си сжотивали по онѣзи мѣста на рѣката и търсили въ края на самата рѣка, па и по брѣга златенъ или сребъренъ пѣсъкъ, който билъ изоставенъ като непотрѣбенъ отъ служащитѣ при зарбханата. Софийскитѣ златари дори до преди 50 години сж търсили по рѣката остатъци отъ златенъ и сребъренъ пѣсъкъ“.

Отъ *худжета*¹⁾ издаденъ на 31 мартъ 1618 год. отъ соф. шериятски сждъ се вижда, че директорътъ (назъръ) на финанситѣ за прѣжитѣ данъци и налози, които трѣбвало да се събиратъ отъ софийската областъ билъ Абдулъ Керимъ Чаушъ, а той отъ своя страна опълномощилъ първенеца — богаташъ Османъ-бегъ отъ София да събира тия данъци. Този последниятъ изповѣдалъ презъ соф. шер. сждъ, че получилъ 6000 акчета отъ рудничаритѣ Кнезъ Перо, Ивовицъ Георги, Лука Мартинъ, Петре Мартинъ, Сжбо Димитри, Лука Гергинъ и Иовчинъ всички отъ с. Кипровецъ, подведомствени подъ муката на с. Желѣзникъ, берковска кааза — софийски санджакъ.

Този данъкъ билъ за смѣтка на годината 1616—1617, за десятъкъ (бедели-ашари), както и за една четвъртъ часть отъ произведениятъ (хасилати) на монетния домъ, който сжществувалъ тамъ още отъ старо време, съ срокъ за 6 мѣсеци, т. е. отъ Димитровъ день до Гергьовдень. — Тия мадемджии²⁾ — кипровчани, плащали въ замѣна на десятъка и като $\frac{1}{4}$ отъ дохода на монетния домъ, като право на опредѣленъ налогъ „мак-

¹⁾ Гл. Мсб. 1909 г., стр. 39.

²⁾ *Мадемджии* или рудокопачи били раята — селяни, които носили официалното прозвище „мадемджиян-тайфаси“ и се занимавали главно съ рударство и изнамиране на руди: златни, сребърни, оловни, бакърени, желѣзни и др. Мадемджинтѣ плащали една десета часть отъ произведеното на спяхията, или вмѣсто това, *муката* — едно опредѣлено парично даждие-шестмѣсечно, или годишно. Тѣ сж били длъжни, по искане на правителството, да отидатъ на работа въ посочени

туа" 6000 акчета споредъ текущия курсъ.

Правото за откриване на руди и метали се казвало „ресуми мадемиенъ“. За всѣка новооткрита мина се плащало годишно по 10 акчета. За всѣка товарна кола съ сурови желѣзни руди се плащ. по 5 акчета. А за всѣка товарна кола съ сребърни руди не се плащало нищо, ако тѣзи руди се пренасяли въ държавнитѣ зарбхани. Санджацитѣ: софийски, кюстендилски, скопски, пловдивски, одрински, солунски, видински, силистренски и никополски били пълни съ сребърни руди. За всѣки *оджакъ* отъ новооткрититѣ сребърни руди се плащало отъ десетъ до двадесетъ акчета въ годината, по едно акче за всѣка ока сурова сребърна руда. Този данъкъ датира отъ най старо врѣме и просуществовалъ до 1839 година — до деня на *танзимати-хайрие*. Сега въ Турция съществувалъ подъ названието „*низам-нямей маденианъ*.“

отъ него рудници, като за възнаграждение на труда си получавали голѣми заплати.

До 1839 година мадемджиитѣ имали сжщитѣ права и привилегии, както другитѣ привилегировани раи, но султанъ Меджидъ съ знаменития си хатти-шерифъ ги е отиѣнилъ. Земитѣ на мадемджиитѣ се наследвали отъ тѣхнитѣ мъжки чедъ и се считали за тѣхна собственостъ.

VIII Султанскитѣ села въ Софийско*)

Че е имало въ софийската кааза частно султански села се вижда отъ следнитѣ документи:

1) отъ сждебно-шариатския актъ издаденъ презъ 1614 год.¹⁾ на забитина на стопанисванитѣ частно отъ султана села „хасларъ-кариелери“, находящи се въ софийската каза — Ахмедъ-бегъ, който билъ възбудилъ искъ срещу раятина Иванъ Стояновъ отъ село Горублени, Софийско, което влизало въ района и областа на султанскитѣ села — „хасларъ“.

2) Отъ сждебно-шериатския актъ издаденъ презъ 1614 година²⁾ на Янко Николовъ отъ селото Орманъ, софийска каза, което впадало въ частнитѣ села, принадлежащи като частна собственост на султаншитѣ. Първоначалната съпруга на султана, както и майкитѣ на султанитѣ се ползували съ правото да иматъ свои частни недвижими имоти отъ цели села и паланки въ провинциитѣ на Отоманската империя.

3) Отъ Худжета³⁾ издадено отъ мютевелията-управителя на вакъфа, презъ 1773 год. 3 февруарий, на вакфиранитѣ султански села, лежащи подъ муката „Хаджи бедерли“, въ софийската кааза.

4) Отъ Худжета⁴⁾ издадено отъ соф. сждъ, презъ 1790 год. 4 февруарий, за владението на спахиискитѣ земи, са които раята селяни била длъжна да изплаща всѣка година данъцитѣ, споредъ както било обичай отъ старо време.

5) Отъ реквизиционнитѣ списъци и буюрултии на Главнокомандующия турскитѣ войски срещу Османъ-Пазавантоглу презъ 1798 година (Мсб. XXIV).

*) Напечатани документи има има въ сп. Минало г. I, кн. II.

¹⁾ Гл. Изв. ист. д-во — кн. I стр. 67.

²⁾ Изв. ист. друж. кн. I стр. 72.

³⁾ Гл. Мсб. XXV, стр. 57.

Обща бележка за привилегиите на селяните въ султанските села*).

„Хармеен-шерифеенъ“ се казвали ония селяни, които живеяли въ землищата на частните султански села и работели земята, частъ отъ произведенията на които се давали на вакъфа за въ полза на двата свещени мюсюлмански градове Мека и Медина. Длъжностите имъ били: 1) да работятъ частните султански земи, наричани „хасъ кариелери“; 2) да даватъ нѣкои берии и налози само отъ произведенията, земята; 3) да предаватъ известно количество дърва и кюмюръ на управителя на вакъфа; 4) да даватъ десятъкъ отъ кошерите съ медъ; 5) десятъкъ отъ трѣвата и сѣното, както и други производни берии.

Въ замяна на това, тѣ се ползували съ следните права: освободени били отъ личната ангария, отъ тежките, извънредните и военните данъци, отъ кръвния налогъ „джизие“, отъ испендже, авариз-хъне, касабие, ресуми „бенакъ“, отъ „джелебъ кешанъ“ и отъ други нѣкои тежки берии.

Селяните сж плащали годишно, както на правителствената хазна, тъй и на вакъфа едно определено парично даждие, подъ названиее „муката“. Въ тѣхните села и кжщи никакъвъ външенъ човѣкъ не е могълъ да се отбива за ядене и пиене даромъ. Изобщо тѣ сж блаженствували въ сравнение съ другите рай — селяни.

Тѣхните земи минавали като тѣхна собственост по наследство къмъ синветѣ имъ, съ сжщите права и задължения. Ако би умрѣлиятъ да остави само женска челядъ, имотътъ можалъ да мине и въ тѣхно наследство, съ задължение да доведатъ зетъ, който да обработва земята.

Аренда и наемъ на Софийските султански села презъ 1773 година.

При посочване причините за издаване поменатия по-горе худжетъ отъ 3 февруарий 1773 година (Мсб.

*) Гл. Изв. ист. д-ва стр. 169.

г. XXV, стр. 70) узнаваме, че султаншата *Михриманъ Султание* ги е завещала въ полза на вакъфа, като е заповѣдала, щото раята-селяни, живущи въ земиѣ на тия села, да бждели свободни (сербесиетъ) и да изплащали като десѣтъкъ опредѣлени налози.

Управлението на тия села, по завѣшание, било въ рѣцетъ на най-стария членъ измежду прямитъ наследници на завещателката. Презъ 1773 година е билъ управителъ Чигале Заде хаджи Абдулъ Керимъ, който е далъ подъ *аренда* и *наемъ* на Мехмедъ ага отъ 1 априль 1773 г. до края на февруари 1774 г. владѣнието на тия села, както било презъ изтеклата година, споредъ описа, даденъ официално отъ управлението на муката. Оговорената сума (безъ да е посочена) била предплатена.

Закупчикътъ ималъ право да получава законния десѣтъкъ отъ всичкитъ земни произведения, които се жънатъ съ сърпъ: пшеница, ечмикъ, ржжъ и др. Сжщо така можалъ по миренъ начинъ, а не чрезъ насилие, да прибира, възъ основа на установената и подписана отъ муката таблица и следнитъ такси и налози: законнитъ и опредѣлени налози, както и ония за общия и частенъ фискъ, налога на празноскитащитъ се и бѣжанцитъ и други ресуми, които следвало да се получаватъ споредъ шериата. Предприемачътъ нѣмалъ право да взема земиѣ на законнитъ владѣтели. Напустнатитъ земи се заемали отъ живущитъ въ тѣхъ бѣдни рая — селяни, като привилегировани съ известни права и отстъпки, като свободни граждани.

Върху управлението на „муката“ дословно въ хужета е казано следното по управлението на султанскитъ села:

„При това явява се за знание, че казаната, по подобие на всички други мукати, остѣпени отъ великитъ султани, е отдѣлна и се управлява отъ особено финансово бюро, което не подлежи подъ общия надзоръ и подъ контрола на общитъ държавни дѣла, респективно финансирѣ. Това бюро още отъ старо време е самостоятелно, управлява се отдѣлно и независимо. Всичкитъ произведения и доходи, които се ползватъ отъ тѣзи вакъфски села, споредъ условията на вакъфа по това завѣшание, принадлежатъ на самитъ рай — селяни, които обработватъ тѣзи земи на вакъфа.“

Подъ концесия муката „Хаджи Кахриманъ“.

Леби бе Ханъмъ, дъщеря на Рагибъ паша, заявява въ худжета (Мсб. год. XXV, стр. 83) отъ 4 февруарий 1790 година, че съ царски бератъ владѣяла доходитѣ отъ раята-селяни, живуци въ селото *Хаджи Кахриманъ* (днешно Робертово), както и въ селата, подведомствени подъ управлението на власта на реченото село. Последното село, както и подведомственитѣ нему села се намирали въ предѣлитѣ на Софийската кааза, а отъ доходитѣ и отъ земнитѣ и други произведения било определено да се прибиратъ отъ финансовото управление (муката) на двата свещенни мюсюлански града — Мекка и Медина, отъ които тия села административно и икономически сж зависяли.

Презъ 1789 годнна Юмеръ ага и Джаферъ-ага пожелали да взематъ подъ концесия приходитѣ и налозитѣ, които раята-селяни плащали срещу 21.000 гроша, като се съгласили да ги изплатятъ въ три срока въ императоското съкровище, съобразно съ таблицата, въ която били забелѣзани и протоколирани за смѣтка на сжщата година доходитѣ, наречени съ името „малъ-и-хармеенъ ве калемиеси“.

Владѣнието и управлението на реченитѣ наематели почвало отъ 1 мартъ 1789 година и свършва на 29 февруарий 1790 година.

Подлежащитѣ на събиране законни данъци не трѣбвало да надминаватъ 10%, съ изключение на ония, които се събирали по старитѣ традиции на страната.

IX. Софийската земледѣлческа каса (Мемлекетъ сандѣкларъ) и разни дружества.

Въ издавания отъ Митхадъ Паша вестникъ „Дунавъ“ намираме редица сведения за икономическия животъ на Дунавския вилаетъ, къмъ който се причислява и Софийската кааза. Ще почнемъ съ

Софийската земледѣлческа каса (Мемлекетъ сандѣкларъ).

А. Образуване на капиталитъ ѝ. За събирането на капиталитъ при Софийската земледѣлска каса сж служили приходитъ, които се вземали отъ продажбата на всѣкакъвъ видъ приготвена храна, икономисана като остатъкъ отъ земнитъ народни произведения. Тия пари, турени въ Софийската земледѣлческа каса, ставали имение на селянитъ, които били тѣхни стопани и тѣхенъ касовъ капиталъ. Отъ страна на правителството се давала най-голѣма помощъ на селянитъ, за да могатъ да продадатъ на добра цена прибраната и опредѣлена храна за касата. Количеството на разновидната храна, която е събирана въ всѣко село, следъ като се описвала, почвало продажбата ѝ на малки или голѣми количества. Тия пари отначало били внасяни въ Софийския казалийски царски сандѣкъ. Всѣки, който внасялъ суми отъ продажбата, издавала му се една привременна записка, подпечатана отъ казалийския сандѣкъ-емини и мюдюриена съ следното съдържание: „Толкозъ грошове сж теслимени като аманетъ на царския сандѣкъ за смѣтка на градската каса, за капитала на еднѣ-кое село или градъ“. За всички вноски се държалъ единъ привремененъ тефтеръ.

Когато се привършела по казания начинъ всичката продажба на храната, приготвена и събирана отъ всѣко село и града за Софийската градска каса и тия храни ставали на пари, най-напредъ се вземали назадъ даденитѣ привременно разписки и на мѣсто тѣхъ имъ се издавали печатни записи, въ които се помѣствала сумата на даденитѣ пари. Тия записи били подпечатвани отъ векилина на градската каса. Ако паритѣ били дадени въ града, тогава записътъ билъ предаванъ на тогози, който ималъ общо народно довѣрие.

Откриването на Софийската землед. каса, ако и да изисквало, щото да се довърши продажбата на храната, която се събирала отъ града и селата, но за да не стоятъ безъ полза паритѣ, дадени на разни лица, то тя бивала открита, щомъ стигнали тия суми двадасетъ хиляди гроша.

Б. Условиата на заемитѣ. Всѣки пазаренъ день, векилитѣ на градския сандѣкъ отивали наедно съ едного отъ членоветѣ на идаре-меджлиси или дарие-меджлиси на Софийската кааза, отваряли сандѣка и съобразно съ посоченитѣ по-долу условия давали пари въ заемъ на нуждающитѣ се, а така сжщо приемали заетото, като сж водели тефтеръ за полученото (капитала, лихвитѣ и залозитѣ). Щомъ се развалялъ пазаря, сандѣкътъ се затварялъ, запечатвалъ се отъ страна на всички и се оставялъ на мѣстото си.

Всѣки можелъ да вземе пари отъ градската каса, срещу 1% лихва, като представи поржчителъ (кефилъ) или залогъ (рехинъ) или и дветѣ наедно. Но за по-малко отъ три месеци и повече отъ една година не се давали пари въ заемъ.

Който и да бжделъ, щомъ искалъ пари въ заемъ отъ градската каса, трѣбвало да дойде при касата на опредѣленото време при отварянето. Най-напредъ касиеритѣ събирали сведения за поржчителитѣ и за залога. Поржчителъ можелъ да бжде онзи, който ималъ имоти и билъ въ състояние да плати заема. Допущали се нѣколко поржатели, но имотното имъ състояние да отговаряло на горното условие.

Залогътъ можелъ да бжде сѣкакъвъ и разнообразенъ. Ако били дадени въ залогъ много цѣнни нѣща,

които можели да се носят, непременно трѣбвало да струватъ по-много отъ паритѣ, които се даватъ въ заемъ. Ако залогътъ билъ царска земя, като: лозе, градина, дюкянъ или кѣша, тогава, като се извади разходътъ, годишниятъ имъ приходъ да е два пѣти повече отъ лихвата на паритѣ, които се давали.

Всички заложи ценни вещи, които можало да се носятъ, следъ като се написвало записъ върху „варакаисахихе“, като се показвало вътре свойствата, видътъ и действителната цена на залога, минавало се всичко въ тефтеръ и се скривали въ касата. Залози — недвижими имоти, се уреждали съ представяне тапията (крѣпостния актъ) и съ поменатия по-горе начинъ вземало се „илмихаберъ“, споредъ реда отъ „тапу-меймуру“ за тапията, ако земята е царска, а отъ „евказъ-меймуру“, ако е вакуфъ. Тогава се записвалъ записъ, минавалъ се въ тефтеритъ и се турялъ въ касата.

Хюджети и други такива записи, които се отнасяли до притежания и които щѣли да се турятъ въ касата, за колко грошове и за колко време се туряли на залогъ, най-напредъ се минавали на кѣсо въ протокола на „телизи-хукукъ меджлиси“ или на „давай-меджлиси“.

Записътъ взетъ отъ длѣжника за заети пари съ поржчителство се потвърждавалъ отъ страна на поржчителитъ чрезъ нѣколко думи, написани върху записа. Както длѣжникътъ, тъй и поржчителитъ сами удряли печатитъ си или подписитъ си въ записа; единиятъ тамъ, кѣдето било писано, че взема пари, а другия кѣдето потвърждавалъ поржчителството си. Ония, които нѣмали печати и не знаели да пишатъ, правяли съ прѣстъ единъ знакъ подъ имената си, дето други ги подписвали. За потвърждение, че подписитъ направени съ прѣстъ сѣ истински, двама мусулмани, ако подписитъ сѣ на мусулмани, или двама християни, ако подписитъ сѣ на християни, удряли печатитъ или подписитъ си.

Количеството на заетата сума се вписвала въ записа и тефтеръ на турски и бѣлгарски. За да не се случи нѣкоя погрѣшка въ количеството на паритѣ, написвали следната записка: на еди-кой човѣкъ, отъ Софийската каса, на еди-кой дата, за толкозъ време, толкозъ гроша се дадохъ на заемъ. Върху тази записка се

удрялъ печата на касата, който се пазялъ въ сандъка. Тъй приготвената записка се давала въ ржцетъ на длъжника, съ заржка, когато теслими паритъ да я донесе, защото можела да потрѣбва, ако се яви нѣкое съмнение и закачка.

Паритъ, които се вземали и давали отъ касата, били златни и сребърни, но съ сжщата цена, като не давали ни взимали ни по-горе, ни по-долу отъ потвърдената правителствена тарифа.

Ако длъжниците донасяли заета сума преди свършването на опредѣления срокъ, тая сума не се приемала до изтичане на срока, за да не се побърквали тефтеритъ; но ако длъжникътъ даде лихвата до крайния срокъ, тогава тази лихва, заедно съ капитала се приемали.

Ония, които си предавали дълга, лихвата имъ се пресмѣтала, земала се заедно съ капитала, и се записвала въ особенъ тефтеръ. Като дойделъ срока на паритъ и стопанинътъ поискалъ да ги поднови, тогази, като даделъ лихва до онова време и подновявалъ записката, билъ е длъженъ да даде увѣрение и да поднови условията на залога и на поржчителството за този втори срокъ. Вехтата смѣтка се свършвала, като капиталътъ на паритъ, които се подновявали, се пишели като предадени, а лихвата като печалба, а пъкъ сумата за новия срокъ се записвала въ тефтера, като че се е взела наново.

Всички длъжници, които не си изплатятъ дълга на опредѣленото време, се викали за изплащане. Който не го плати и тогава, давало му се новъ срокъ, но не повече отъ $\frac{1}{4}$ отъ дотогавашния, сирѣчь, ако паритъ сж заети съ срокъ една година, новиятъ срокъ не може да бжде повече отъ три месеца. Щомъ длъжникътъ следъ изтичане на допълнителния срокъ не може да изплати дълга си, тогава чрезъ правителството се продавалъ залога му на публична продажъ. Отъ добитата сума се изплащалъ капитала и лихвата, наедно съ лихвата за новия срокъ; ако има остатъкъ, предавалъ се на стопанина му. Ако залогътъ билъ лозе, градина, нива или мера, тогава споредъ записитъ, които се вадятъ въ касата, се направя „мюзерене“ и се давало

на правителството. Щомъ се добияло правителствено потвърждение, посочения недвижимъ имотъ се давалъ подъ наемъ чрезъ векилитъ на касата до свършеното погашение на задължението; тогава се повръщали записитъ и залозитъ на длъжника.

В. Приходитъ отъ Софийската гемледѣлческа каса. Всѣка година на Димитровъ-денъ било отредено да се гледатъ смѣткитъ на градската каса. Тогава присѣдствуваха: градския мюдюринъ, по единъ отъ членоветъ на идаре-меджлиси и на телизи-хукукъ-меджлиси, векилитъ на касата, а ако потрѣбвало и нѣколко почетни градски лица. Тѣй съставената комисия преглеждала всички приходи и разходи и изчислявала печалбитъ. Тия печалби се разпредѣляли на всички села и града, споредъ внесенихъ капитали и се записвали въ особенъ тефтеръ.

Печалбата, която оставала отъ лихвата на капитала отъ Софийската градска каса, се изразходвала за посрѣщане разходите на училищата, на калдаръмитъ, чешмитъ и на мостоветъ. Освенъ за тия четири вида благотворителни работи, не било позволено да се изразходва за друго печалбата.

Когато потрѣбвало да се изразходва за направата или за поправка на училище, или пъкъ за изплащане платата на учителъ, на служащъ или за купуване книги, и ако този разходъ не може да се посрѣщне отъ другитъ, тогазъ за да се даде отъ печалбата на капитала, който се намиралъ въ сандѣка, направяло се заявление до правителството, подпечатано съ печата на общинскитъ мухтари и подписано отъ членоветъ на ихтиятъ-меджлиси. Следъ това правителството се осведомявало върху количеството на капитала и печалбитъ и затова векилитъ били задължени да направятъ върху заявлението въпросното изложение. Сжшитъ били длъжни да отдѣлятъ само две трети отъ печалбитъ за покриване разхода. При връчване сумитъ на искателитъ, последнитъ се подписвали върху заявлението, че сж получили сумитъ и заявлението оставало като оправдателенъ документъ въ касата. Правителството задължавало тия суми да се разходватъ точно за предназначението имъ, иначе последвало наказание.

пла
да

всѣ
пре

каса
два
ста
дат
най
рит
се
еди
век

и з
въ
кас
пре
ни
сар
вит
той
тес
дл
пар
гр
гр
де
от

66
ле
ви
зе
дж
18
но
ед

Векилитѣ при соф. градска каса не получавали заплата. Разходитѣ за издържката на касата не можело да надминатъ 300, 400 а най-много 500 гроша годишно.

Балансътъ отъ смѣткитѣ на касата въ края на всѣка година се изпращалъ на каймакамина, а той го препращалъ въ срѣдоточието на вилаета.

Г. За пазенето и за управлението на соф. землед. каса. Въ града се избирали по вишегласие четирма души, двама мусулмани и двама християни, които били представители (векили) на касата. Тия лица можело да бждатъ отъ града или селата, но гледало се да бждатъ най-здрави, най-вѣрни и най-честни. За пазенето на паритѣ, записитѣ и залозитѣ купили желѣзна каса, която се пазяла отъ военнитѣ. Ключътъ на касата стоялъ у единъ отъ векилитѣ, а върху самата каса по-вечето векили туряли печатитѣ си.

Въ града когато ставалъ пазаря, тогава се отваряла и затваряла касата въ присѣдствието на векилитѣ. Ако въ нѣкой други день било необходимо отварянето на касата, това не можело да стане безъ разрешението на правителството и ако не се намѣрили векилитѣ и чиновницитѣ на градската каса. При касата имало по единъ писаръ за турски и български езикъ, които държали касовитѣ тефтери. Ако имало нѣкой грамотенъ векилинъ, той завеждалъ тефтеритѣ. Писаритѣ или заведващия тефтеритѣ получавали следното възнаграждение: всѣки длѣжникъ, освѣнъ законната лихва 1% при получаване пари отъ касата, плащалъ единъ грошъ за всѣки сто гроша, ако сумата бжде отъ сто до хиляда гроша; петъ гроша за всѣка хиляда, ако сумата бжде отъ хиляда до десетъ хиляда гроша; а по сто пари, ако сумата бжде отъ десетъ хиляди до сто хиляди гроша.

Д. Отгласи за соф. земл. каса и изобищо за каситѣ въ Дунавския вилаетъ. Споредъ новитѣ правила, определенитѣ чиновници въ 7-тѣхъ наймакамлъци на Дунавския вилаетъ заели мѣстата си. Въ София като чиновникъ по земнитѣ притежания (еразж меемуру) за софийския санджакъ дошелъ Мехмедъ Али-ефенди (презъ м. априль 1866 год.). Съобразно съ особенитѣ правила, този чиновникъ избралъ и отрѣдилъ за всѣка една отъ присѣдиненитѣ кази по единъ писаръ, които почнали да из-

писватъ и скоро щѣли да свършатъ работата си. Споредъ предположенията, повече отъ двестѣ хиляди гроша щѣло да се събере за царската хазна. Десятъкътъ, който споредъ високата заповѣдъ се възложилъ върху мюлтезимитѣ отъ началото на м. мартъ 1866 год., почнали да го продаватъ на публична проданъ отъ с. г.

Турско-български известия — печатни, били изпроводени отъ централното вилаетско управление за засѣване тая година на всѣки чфтъ (добитѣци) по половина увратъ кукурузъ, който да послужелъ за увеличение капитала на общеполезната каса. Тия известия били прѣснати изъ всички села изъ софийско, а така сжщо и въ присѣдиненитѣ кази. Особено било доволно отъ каситѣ селското население.

Споредъ печатанитѣ известия кара Заемъ ага отъ село Сагжлии въ софийско и чорбаджиитѣ Гайталиянъ Тодоръ, Лескорскалиятъ Зебонъ, Мраморлиянъ Кръстанъ, Дамиянъ отъ Зимовица. Ценко отъ Варзия, Киро отъ Бравикъовицъ, Тане отъ Хораковъ, Андо отъ Халкалия и Манолко отъ Респекли, се съгласили и дали следното мнение на правителството:

„Ния сме всѣки на селата си старейшинитѣ и първи человети и сме дошли тука съ пълномощия, които взехме отъ жителитѣ. Ние като селяне колкото и да не ни стига умътъ, но всѣки знае преди петдесетъ години какъ се управлявали и царството и народа и по кой начинъ се гледаха разнитѣ правдини на населението и какъ се гледаше за спокойствието на сиротиня, следователно разликата на тогавашното време съ векътъ, въ който сме сега достигнали е голѣма и неможе да си изкаже, какво голѣмо благодѣяние е станало за жителитѣ въ тая епоха, а особено отъ една две години насамъ споредъ новото управление, а най-главното е общеполезнитѣ каси, които сж една точна причина на нашитѣ добрини и полезности може би и на съживѣването ни изново. Въ истина споредъ величината на казата ни капитала на каситѣ макаръ и да не е до една задоволителна степенъ, обаче за разпространението на орачеството капитала на тия каси като достигне единъ удобенъ предѣлъ, то отъ сега нататкъ заемътъ да не бжде само за ония, които сж нуждаятъ, но ние сме на

следующето мнение, напр.: въ селото на единъ чело-
вѣкъ който има 5—6 чифта волове, иска да влѣзе подъ
дългъ за да си ги направи 10 чифта, а за ония, които
нѣматъ волове, селски да ставаме поручители за да се
заеми и той, изново като стане подготвление, ораче-
ството да напредне.

За сега отъ сеидбитѣ, които струватъ най-много
пари въ нашето мѣсто е ечемикъ, за когото както пре-
миналата година, реши се всѣки чифтъ да си постѣе се
по седемдесетъ и петъ оки, а въ селата, които сж по
планината всѣка кжша да събира по петъ оки чисто
масло и Ви умоляваме, правителствено да се благоволи
пакъ на тия работи, а защото освенъ имотнитѣ, чело-
вечи въ градътъ, еснафитѣ и търговцитѣ не даватъ ни-
каква цомощъ въ тоя капиталъ, ний се молимъ, щото
да имъ не давате нищо*.

Това мнение, изказано отъ селенитѣ, било чуто
отъ правителството.

Понеже капиталътъ на тия сандъци е произлѣзалъ
отъ паритѣ на произведенията, които сж спестили се-
лянитѣ отъ жбитѣ си и отъ работитѣ си, то не е спра-
ведливо освенъ тѣхъ други да туря ржка на тия сан-
дъци. Следъ като се посрещнали нуждитѣ на селянитѣ,
ако останели пари, можло да се даватъ заеми на граж-
дани, за да се използватъ лихвитѣ, което довеждало
до увеличение на капитала.

Селянитѣ отъ битолския и скопския санджакъ взе-
мали въ заемъ пари съ лихва по 3% месечно, или
60% годишно, освенъ това предварително залагали при-
ходитѣ си отъ землянитѣ постѣви. По този начинъ мно-
зина отъ тѣхъ се разсипвали; всичко това ги накарало
да обърнатъ око къмъ близката до тѣхъ каса на соф.
санджакъ и да искатъ да влѣзатъ подъ закрилата ѝ.
Посочватъ се за примѣръ всички градски каси въ Ду-
навския вилаетъ.

*Е. Една равномѣтка на каситѣ въ софийския сан-
джакъ.* Споредъ общото нареждане, трѣбвало да дадатъ
смѣтка каситѣ на Димитровъ-денъ, но по причина на
непродаденитѣ произведения, забавила се тази работа.
Презъ м. октомври и ноември 1865 година ето какво
било положението на каситѣ въ софийския санджакъ:

1. Софийска каза	207,653	гроша
2. Кюстендилска „	70,047	„
3. Самоковска „	68,854	„
4. Дупничанска „	94,960	„
5. Радомирска „	76,687	„
6. Златишка „	116,242	„
7. Ихтиманска „	12,375	„

Съ лихвитъ отъ 1865 г. възлизатъ на 1293 кесии (една кесия 500 гроша) и 320 гроша. Доходитъ отъ лихвитъ на нѣкои си били повече, а другаде по-малко. Това произлизло отъ размѣстването на времената, въ които се отваряли каситъ и започване на работа. Едно малко количество отъ тия капитали били въ мѣстнитъ каси, а остатъка билъ даденъ на земледѣлцитъ за шестъ месеци и за по една година.

2. Транспортно нишко-софийско дружество отъ 1864 година.

По подобие на основаното презъ 1864 год. „дружество на колата“ въ гр. Русе за транспортиране пжтници и пощата между Русе и Варна и въ София било основано такова презъ 1864 г. за служба между София и Нишъ. Дружеството си приготвило покрити и отворени кола, а така сжщо нужното количество коне. Разпредѣлило разстоянието между София и Нишъ на нѣколко станции. Дружеството опредѣлило тарифа за превозване пжтниците, а така сжщо се задължило да дава при поискване отъ своитъ станции кола за нуждающитъ се срещу опредѣлено възнаграждение. Споредъ русенската тарифа и софийското дружество приело: за кола „яйлий“ и отворени единъ човѣкъ само ако седне, плащаль за единъ часъ шестъ гроша; двама души ако седнали, плащатъ осемъ гроша (по 4 гроша на лице) за единъ часъ; трима — по 3 гроша. За кола „яйлий“ затворени: единъ човѣкъ 8 гроша за часъ; двама души по 5 гроша. За извънредни кола съ четири коня: единъ човѣкъ плащаль 16 гроша за единъ часъ; двама 20 гроша, а за трима 24 гроша. Самъ пжтникъ можель да носи съ себе си товаръ до 20 оки; ако сж двама по 10 оки; ако сж трима по 5 оки. Въ случай, че се вземе допълните-

ленъ товаръ, плащало се по две пари на оката за всѣки единъ часъ. Половина цена плащали чиновницѣ и военницѣ отъ царската войска и децата.

Презъ м. мартъ 1866 год. нишко — софийското дружество направило къмъ София нѣколко нови станции и купило 15 коня, споредъ което доходитѣ за мартъ и априлъ въ софийското управление, не могли да покриятъ направенитѣ разноски, напротивъ явила се загуба отъ 1500 гроша. Обаче, приходитѣ презъ м. май, юний, юлий и августъ, следъ като покрили загубата отъ м. мартъ и априлъ и като се извадили разносцитѣ, до 4 септемврий с. г. имало 8000 гроша печалба, което се дължало на дружеств. чиновници. Доходитѣ на нишкото управление още не били извѣстни.

Една равномѣтка на нишко-софийското транспортно дружество отъ 1864 и 65 година.

Презъ 1864 г. остатъкъ отъ прихода гр.	23.281
Презъ 1865 г. гр.	23.089
	46.370
Похарчено за купило на нѣща, които ми-	
наватъ за капиталъ гр.	31.870
	14.500

Отъ чистата печалба 14.500 гроша били раздадени на всѣка акция приходъ по 250 гроша. Сжция приходъ добили акциитѣ и презъ 1864 год.

Всѣки акционеръ, за да получи прихода срещу акцията си, трѣбвало да изпрати дружественитѣ записки, заедно съ подпечатанитѣ си „илми-хабери“ въ дружественото управление.

Две хиляди гроша били раздадени на ония дружествени чиновници, които служили честно и вѣрно.

Презъ май 1866 год. нишкото дружество се съединило съ русчушкото и акциитѣ имъ наброявали до 250. Тѣ разполагали съ 420 коня, 163 кола, 60 чифта кошуми, 38 шейни и всички други потребности. Съ съединението на софийското, русчушкото и нишкото дружества отворили се станции за къмъ Самоковъ, Дупница; Кюстендилъ и Джумая. Почнали да превозвать пощата, което докарало много приходъ.

3. Акционерно дружество за доставяне овце отъ Софийско презъ 1865 год.

Въ Русе презъ августъ 1865 год. се продавало овчето месо по четири гроша и половина, предполагало се, че презъ зимата щѣло да възлѣзе два три пжти повече отъ тази цѣна, сжщевременно въ София овчето месо се харчило по два гроша, а понѣкога било още по-евтино. Като нѣмало търговци, които да боравятъ съ търговия на овце, всичко се съсредоточило въ ржцетѣ на касапигѣ, които увеличавали цената до неимовѣрностъ, За да се намѣряло отъ рано цѣръ за премахане на тази вреда, която щѣла да се усили презъ зимата и за да се намѣряло начинъ за продаване на народа месо по-евтино и най-после, за да се докарали отъ рано овце отъ София, основала се една компания, съставена отъ ония, които искали. Капиталътъ на тази компания се събралъ отъ 100 акции (хиссе), отъ които всѣка по 1000 гроша. Съ капитала сто хиляда гроша, събрани отъ акциигѣ, щѣло да се почне покупката на овце, които щѣло да се изнасятъ по-малко. Една комисия отъ акционеригѣ опредѣляла управлението на компанията и продажбата на месото въ касапскигѣ дюкяни. Тази компания нѣмала привилегии, затова който искалъ да продава месо било съ по-долня, или по-горня цѣна отъ цѣната на компанията, позволявало му се. Компаниското месо се продавало съ законни печалби! Следъ продажбата на всичкото месо се опредѣляла печалбата на акция. По този начинъ се давало добѣръ примеръ на търговцигѣ. Вилаетскигѣ Идаре-меджлиси одобри лѣ, щото и отъ страна на вилаетскигѣ чиновници да се дадѣло помощъ и улеснение въ тази работа. Акциигѣ се разпродавали отъ расчушката каймакамлия на Меркетъ-одасж.

4. Захарна фабрика въ София.

Предъ видѣ на това, че отъ чукундурата се вада яла захаръ, който въ София билъ най-добѣръ, лесно можело да се основе една фабрика за захаръ. Станало дума по този въпросъ у французина г-нъ Пармось, който ималъ

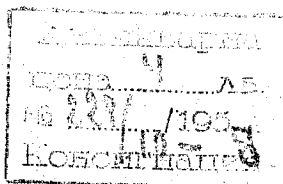
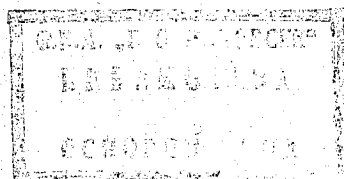
въ София фабрика за ракия и той казалъ, че тукъ можело да се произведе най-добра захаръ и вследствие на тукашната евтиния ще бждела много на смѣтка. Фабрикантътъ добавилъ, че най-голѣмитѣ разноси за тази работа щѣли да бждатъ машинитѣ, стойността на които възлизала до 200,000 гр., но щѣли да се изкаратъ отъ печалбата за една или две години. По поводъ на това предложило се основаването на едно дружество съ 800 акции по 250 гроша, които можели да се продатъ въ София и въ вилаета. За достигането на тази цѣль желателно било да се съгласи и правителството.

Въ края на 1867 год. едно решение, взето отъ общото годишно събрание на вилаетския съветъ, било изпратено на В. Порта за одобрение. Великиятъ Везиръ проводилъ изложения по-долу отговоръ. Цитуваме го изцѣло, защото застъга, покрай другото, и въпроса за захарната фабрика въ София:

„Ваше Височество! Подъ възродителната сѣнка на Н. И. Величество, градътъ Варна отъ день на день по-неже се отваря и развива, по собственото ваше размишление, съ едно особно писмо и общи рапортъ излагате ни следующитѣ сир. въ Варна да се направи единъ хотелъ за пѣтниците, посредствомъ съставлението на едно дружество съ 4,000 лири капиталъ, раздѣлени на 4,000 акции; второ да се състави едно дружество такожде отъ 400 акции, всѣка една по гр. 200, за да се купи за сега една машина, която да бжде начало за обработването на земнитѣ произведения въ Добруджанскитѣ полета и по изобилността на цѣвклото (чукунбургтъ) въ София, да се отворятъ такажде акции за направата на една фабрика за шежеръ. Това ваше писмо и рапортътъ като се прегледаха, възложиха се на великия съветъ на правосъдието, гдето следъ като прегледаха, придружени съ особенъ рапортъ отъ сѣщия съветъ, представиха се на Н. И. Величество нашия царъ и Господаръ, който по собствената наклонност и ревност, които показватъ жителитѣ за съставлението на тия дружества, които сж едно отъ благитѣ и похвалнитѣ предприятия, възприети отъ В. Височество за усъвършенствуване на развитието и на засвидетелствуванитѣ вилаетски успѣхи, благоволи да ги

одобри като позволи същевременно да се съставят дружествата по горѣказания начинъ, и акциитѣ на фабрикитѣ за шекера да се възкачатъ на 600.

Съобразно прочее съ тази царска заповедъ, ние отправяма до В. Височество настоящето си, съ което ви обявяваме да благоволите и турите въ действие реченитѣ предприятия и на които прилича да съобщите това царско задоволствие**).

*) Описъ на разнитѣ произведения въ Соф. кааза презъ 1866 год.:

ечемикъ	347.860	цариградски	кила
овесъ	381.135	"	"
капладж.	30.980	"	"
царевича	203.552	"	"
просо	2.628	"	"
фасулъ	7.221	"	"
нахутъ	3	"	"
леща	415	"	"
ровъ	238	"	"
конопъ	27.915	"	ОКИ
тютюнъ	6.041	"	"
грозде	9.274	"	"

ЖИ